

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Faculty of Letters

ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI

German Language And Literature

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

KORPUSGERMANISTIK

e- ISSN 2822-6313

Haziran/June

Cilt/Volume 02

Sayı/Issue 01

EDEBIYAT FAKÜLTESİ

Faculty of Letters

ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI

German Language And Literature

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

K O R P U S G E R M A N I S T I K

K O R P U S G E R M A N I S T I K

INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

Year / Yıl: June 2023 / Haziran 2023

Volume / Cilt: 02

Issue / Sayı: 01

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/korpus>

ATATURK UNIVERSITY / ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
KORPUSGERMANISTIK

Year / Yıl: June 2023 / Haziran 2023

Volume / Cilt: 02

Issue / Sayı: 01

Owner / Sahibi

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Editor / Editör

Baş Editör: Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN
Editör: Doç. Dr. Şenay KAYĞIN
Arş. Gör. Kübra ÇAVUŞ

Editorial Secretary / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet SARI

Cover Design / Kapak Tasarım

Atatürk Üniversitesi Marka Yönetim Birimi

Layout Editor / Mizanpaj Editörü

Nurdoğan ERTAŞ

Editorial Board / Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet SARI (Atatürk University / Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN (Atatürk University / Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ (Atatürk University / Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Şenay KAYĞIN (Atatürk University / Atatürk Üniversitesi)
Arş. Gör. Kübra ÇAVUŞ (Atatürk University / Atatürk Üniversitesi)

Typesetting / Dizgi

Prof. Dr. Ahmet SARI
Arş. Gör. Kübra ÇAVUŞ

Correspondence / Yazışma Adresi

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı
25240 ERZURUM

Atatürk Üniversitesi Korpusgermanistik Dergisi hakemli bir dergidir.
Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır.
Yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumlulukları yazarlara aittir.

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet SARI	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Anette HORN	Witwatersrand Üniversitesi
Prof. Dr. Arber ÇELİKÜ	Tetovo Üniversitesi
Prof. Dr. Arif ÜNAL	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Asma RASHEED	Lahore Üniversitesi
Prof. Dr. Azhar PERVAİZ	Sargodha Üniversitesi
Prof. Dr. Binnaz ÖZTÜRK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Dietmar GOLTSCHNIGG	Graz Üniversitesi
Prof. Dr. Eva Parra MEMBRİVES	Sevilla Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk YÜCEL	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Funda KIZILER EMER	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Güler MUNGAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsel UYANIK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Handan KÖKSAL	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Heike WIESE	Humboldt Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SALİHOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail İŞCEN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Kadriye ÖZTÜRK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Krzysztof OKONSKI	Kazimierz Wielki Üniversitesi
Prof. Dr. Kurt Wolf KÖNIG	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla KOŞAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Marianne ZAPPEN-THOMSON	Namibia Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Tahir ÖNCÜ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Melik BÜLBÜL	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Michael HOFFMANN	Paderborn Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Nazire AKBULUT	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nejdet NEYDİM	İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Neli MİTEVA	Konstantin Preslavsky Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer KURUYAZICI	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer TAPAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran ÖZYER	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ortrud GUTJAHR	Hamburg Üniversitesi
Prof. Dr. Osman TOKLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Otto HOLZAPFEL	Freiburg Üniversitesi
Prof. Dr. Rüdiger GÖRNER	Londra Üniversitesi
Prof. Dr. Ryozo MAEDA	Tokyo Üniversitesi
Prof. Dr. Sakine ERUZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Zeki BAYRAM	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk ÜNLÜ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Semahat YÜKSEL	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç HATİPOĞLU	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Prof. Dr. Sevinç Sakarya MADEN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Seyyare DUMAN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Şener BAĞ	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Turgay KURULTAY	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ulrike FREYWALD	Dortmund Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Vural ÜLKÜ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Withold BONNER	Tampere Üniversitesi
Prof. Dr. Yedigâr EĞİT	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin BALCI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz ÖZBEK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ	Bielefeld Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Kamil ARDA	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan Şefik ERKURT	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Kubilay GEÇİKLİ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Max Florian HERTSCH	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU,	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Merve KARABULUT	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem NAKİPOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Şahbender ÇORAKLI	Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay KAYĞIN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zennube ŞAHİN YILMAZ	Atatürk Üniversitesi

REFEREES / HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet SARI	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Anette HORN	Witwatersrand Üniversitesi
Prof. Dr. Arber ÇELİKU	Tetovo Üniversitesi
Prof. Dr. Arif ÜNAL	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Asma RASHEED	Lahore Üniversitesi
Prof.Dr. Azhar PERVAİZ	Sargodha Üniversitesi
Prof. Dr. Binnaz ÖZTÜRK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Dietmar GOLTSCHNIGG	Graz Üniversitesi
Prof. Dr. Eva Parra MEMBRİVES	Sevilla Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk YÜCEL	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Funda KIZILER EMER	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Güler MÜNGAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Gürsel UYANIK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Handan KÖKSAL	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Heike WIESE	Humboldt Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SALİHOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail İŞCEN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Kadriye ÖZTÜRK	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Krzysztof OKONSKI	Kazimierz Wielki Üniversitesi
Prof. Dr. Kurt Wolf KÖNIG	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Leyla KOŞAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Marianne ZAPPEN-THOMSON	Namibia Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Tahir ÖNCÜ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Melik BÜLBÜL	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Michael HOFFMANN	Paderborn Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Nazire AKBULUT	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nejdet NEYDİM	İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Neli MİTEVA	Konstantin Preslavsky Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer KURUYAZICI	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer TAPAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran ÖZYER	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ortrud GUTJAHR	Hamburg Üniversitesi
Prof. Dr. Osman TOKLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Otto HOLZAPFEL	Freiburg Üniversitesi
Prof. Dr. Rüdiger GÖRNER	Londra Üniversitesi
Prof. Dr. Ryozo MAEDA	Tokyo Üniversitesi
Prof. Dr. Sakine ERUZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Zeki BAYRAM	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk ÜNLÜ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Semahat YÜKSEL	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç HATİPOĞLU	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Prof. Dr. Sevinç Sakarya MADEN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Seyyare DUMAN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Şener BAĞ	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Turgay KURULTAY	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ulrike FREYWALD	Dortmund Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Vural ÜLKÜ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Withold BONNER	Tampere Üniversitesi
Prof. Dr. Yadigar EĞİT	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin BALCI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz ÖZBEK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ	Bielefeld Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki Kamil ARDA	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan Şefik ERKURT	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Kubilay GEÇİKLİ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Max Florian HERTSCH	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Merve KARABULUT	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem NAKİPOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Şahbender ÇORAKLI	Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay KAYĞIN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Zennube ŞAHİN YILMAZ	Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Cansu GÜR
Dr. Öğretim Üyesi Davut DAĞABAKAN
Dr. Öğretim Üyesi Elif AKTÜRK
Dr. Öğretim Üyesi Filiz KAYALAR
Dr. Öğretim Üyesi Gülay HEPPINAR
Dr. Öğretim Üyesi Habib TEKİN
Dr. Öğretim Üyesi İbrahim ÖZBAKIR
Dr. Bianca Elena BICAN
Dr. Phil. Eleni PELEKI

Öğr. Gör. Fatih GÜLER

Atatürk Üniversitesi
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Süleyman Demirel Üniversitesi
Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Kafkas Üniversitesi
Babes Bolyai Üniversitesi
Institut für Deutsche Sprache, Literatur und ihre
Didaktik, Leuphana Universität Lüneburg
Atatürk Üniversitesi

REFEREES OF ISSUE / SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ahmet SARI

Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ

Doç. Dr. İnci ARAS

Doç. Dr. Şenay KAYĞIN

Dr. Öğr. Üyesi Davut DAĞABAKAN

Dr. Öğr. Üyesi Özge Sinem İMRAĞ

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm ALBİZ

Atatürk Üniversitesi

Atatürk Üniversitesi

Anadolu Üniversitesi

Atatürk Üniversitesi

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Karamanoğlu Mehmetbey

Üniversitesi

Korpusgermanistik Dergisi Yayın İlkeleri

Hakkında:

Korpusgermanistik Dergisi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün yayınıdır. Elektronik ortamda yayımlanan Korpusgermanistik, uluslararası hakemli bir dergi olarak 2022 yılında yayım hayatına başlamıştır. Türkçe, Almanca ve İngilizce dillerinde yayımlanan dergi, Bahar ve Güz sayıları (Haziran - Aralık) olmak üzere yılda iki defa yayımlanmaktadır. Korpusgermanistik'te yayımlanan yazılara <https://dergipark.org.tr/tr/pub/korpus> adresinden ücretsiz olarak ulaşılmaktadır.

Amaç ve Kapsam:

Korpusgermanistik Dergisi, Türkiye ve Almanya ile ilgili siyasi, sosyal ve kültürel yapı ile Türk ve Alman kültürünün dil, edebiyat, tarih, sanat, çeviri, tarihi, müziği gibi unsurlarını araştırıp inceleyen bilimsel çalışmaları bilim dünyası ile paylaşmayı amaçlamaktadır.

Korpusgermanistik dergisi, Alman dili, kültürü ve edebiyatı alanında özgün araştırma makalesi ve kitap kritiği (review) yayımlanmaktadır. Alt alanlar aşağıdaki gibidir:

Alman Dili ve Edebiyatı:

- Alman Edebiyatı
- Alman Kültürü
- Alman Dilbilimi
- Alman Efsaneleri
- Alman Masalları
- Alman Sineması
- Alman Müziği
- Alman Felsefesi,
- Alman Reklam Dili
- Alman Bilmece-Bulmacaları
- Alman Ninnileri
- Alman Çevirileri

Etik İlkeler ve Yayın Politikası:

Korpusgermanistik Dergisi, bilimsel, akademik/hakemli bir dergi olmak üzere; Haziran ve Aralık aylarında yılda iki kere yayımlanmaktadır.

Korpusgermanistik'in "amaç" ve "kapsamı" içerisinde;

- Dergiye gönderilen çalışmalar özgün olmalıdır.
- Türkçe, Almanca ve İngilizce yayın diline sahip olan dergiye gönderilecek makalelerin başka yerde yayımlanmamış olduğu ve eş zamanlı olarak başka bir dergi/kitap/kitapta bölüme gönderilmediği yazar/yazarlar tarafından taahhüt edilmiş sayılır.
- Makalenin sadece içerdiği bilgilerle değil, resim, fotoğraf, çizim, grafik vb. görseller açısından da intihal ve telif hususlarında bilimsel etiğe uygun olduğu yazar/yazarlar tarafından taahhüt edilmiş sayılır.
- Korpusgermanistik Dergisi ticari bir dergi olmadığından yazar/yazarlar herhangi bir ücret talebinde bulunamazlar.
- Online bir dergi olan Korpusgermanistik'te yayımlanan tüm çalışmaların açık erişim modelinde yayımlanacağı, indexler üzerinden kullanıcılara açık hale getirileceği, yayın haklarının Korpusgermanistik Dergisi'nde olduğu yazar/yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılır.
- Yüksek Lisans ve Doktora tez çalışmalarından çıkarılan makalelerde, danışman adı yazılmadığı takdirde, danışmandan izin alındığını gösterir belge sunulmalıdır.
- Yayımlanan makalelerin temel hukuki hakları yazar/yazarlara aittir. Yazar/yazarların talebi doğrultusunda, sonraki süreçlerde makaleler kısmi ya da tamamen değiştirilmek, geliştirilmek, farklı biçimlerde yayımlanmak istenirse Korpusgermanistik Dergisi hukuki bir engel koymaz. Ancak bu durumdaki çalışmalarda tüm etik sorumluluklar yazar/yazarlara aittir.

İntihal Politikası:

Korpusgermanistik Dergisi'ne gönderilen makalelerde, derginin belirlediği yazım kurallarına, yazıldığı dilin imla ve genel kurallarına uygunluğu beklenir. Bunun yanı sıra Turnitin, iThenticate vb. programlarla çalışma intihal sürecinden geçirilerek gönderilmelidir. Bu işlemde makalede yer alan referanslar ve bibliyografya çıkarılarak makalenin ana metni üzerinden intihal taraması yapılır. Tarama sonucunda, makalede kaynak gösterilmeyen alanların başka çalışmalarla en fazla %15'lik bir benzerlik göstermesi beklenir. Kaynak gösterilmeyen alanlarda yer alan benzerlikler %10 ile %30 arasındaysa yazar/yazarlarla iletişime geçilerek düzeltilmesi istenir. %30'u aşan benzerliklerde ise makale ret edilir. Kaynak gösterilen alanlarda ise benzerlik %35'i geçtiği takdirde, makalenin özgün olmadığı kabul edilir ve ret edilir. Dergiye gönderilecek makalelerin, YÖK'ün "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" ve COPE ilkelerine uygun olması beklenir.

Makale Süreci:

Gönderilen makalelerin, editör ve yayın kurulu tarafından gerçekleştirilen ön değerlendirmesi olumlu sonuçlandığı takdirde, çalışmalar kör hakem ilkesiyle azami iki hakeme gönderilir. Makale içeriğine uygun alanlardan belirlenen hakemlerden birinin tezat oluşturan bir geri dönüş yapması halinde ise üçüncü bir hakem tarafından makale incelenir. Spesifik konuların işlendiği makalelerde, danışma kurulu ve hakem heyeti içerisinde söz konusu alanla ilgili bir uzman olmaması halinde, sayı hakemliği sistemiyle, makale, konuda

uzman olan hakemlere gönderilir. Yazar/yazarların hakem önerileri ancak elzem durumlarda; örneğin spesifik alanlarda yaşanan çıkar çatışmaları, öncesinde meydana gelmiş çeşitli sorunlar vb. durumlarda dikkate alınır. Bu durumda da yine çift taraflı kör hakem ilkesi geçerlidir. Makalelerin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin onayı gerekmektedir. Hakem geri bildirimlerinde, olumlu ve olumsuz görüşlerin eşit sayıda olması halinde, editör ve yayın kurulunun uygun gördüğü makaleler, hakemlerin de değişiklik talepleriyle yazar/yazarlara iletilerek yayımlanabilir.

Yazım Kuralları:

Korpusgermanistik'e gönderilecek makaleler;

- Sayfada üstten ve alttan 3'er cm, sağ ve soldan 2'şer cm boşluk bırakılmalıdır.
- Metin, Times New Roman yazı fontunda ve 11 punto olarak yazılmalı ve 1,5 satır aralığında olmalıdır.
- Ana başlıklar 13 Punto, kalın ve bold yazılmalıdır.
- Alt başlıklar 12 punto, kalın olarak yazılmalıdır.
- Metin iki yana hizalanmış olmalıdır.
- Paragraf girintisi **yapılmalıdır**.
- Makalede kullanılacak görsellerin bilgileri, metin kutusunda değil resmin hemen altında yer almalıdır.
- Yazar/yazarların isimleri makale başlığından hemen sonra eklenmeli, yıldızlı dipnot (*) olarak unvan, kurum bilgisi, ORCID numarası ve e-mail adresi eklenmelidir. İrtibat için bu bilgilerin peşine adres ve telefon bilgisi de yazılmalıdır. Makale kabul edilmesi halinde, adres ve telefon bilgileri yayımda **kullanılmayacaktır**.
- Makale başlığı Türkçe veya Almanca, İngilizce olarak aralarında bir satır boşluk bırakılarak peş peşe yazılmalıdır.
- Makalenin Türkçe ve İngilizce özetleri bulunmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet/abstract kısmı en az 150, en fazla 250 kelimededen oluşmalıdır. Özet/Abstract kısmı makalenin giriş, yöntem, bulgu, değerlendirme ve sonuç aşamalarının ana hatlarını kısaca ifade eden bir düzende olmalıdır. Söz konusu ilke, okuyucuların kendi alanlarına uygun bilgi ve belgelere ulaşmada kolaylık sağlamayı amaçladığından yazar/yazarlar için de faydalıdır.
- Özet/Abstract kısmından sonra, en az üç en fazla beş kelimelik Anahtar Kelimeler yazılmalıdır. Anahtar Kelimelerde, "Alman Edebiyatı/Şiir/Masal" vb. şekilde genel ifadelerden kaçınılmalı, makalenin özünü ifade eden kelimeler seçilmelidir.
- (APA) 6. versiyonuna göre düzenlenmelidir.
- Metin içerisinde gerekli görülen ek bilgiler mevcutsa, dipnotta bu bilgilere yer verilebilir.

APA 6. örnek kullanımı:

Metin içi göndermelerde iki ana esas bulunmaktadır.

- Salgın hastalıkların kökenini ilk yazılı metinlerden günümüze kadar geliştiği, kendine şekil bulduğu söylenebilir. (Sarı, 2021: 17).

- Ahmet Sarı'ya (2021: 17) göre algın hastalıkların kökenini ilk yazılı metinlerden günümüze kadar geliştiği, kendine şekil bulduğu söylenebilir.

İki yazarlı yayınlara atıf yapılırken;

- İnsanın kendi kendini boğup boğamayacağı sorusu bir felsefi sorun, bir (adli) tıp sorunu, bir insanlık sorunu olarak tartışılacaktır, yıllarca bu meseleleri tartışanların çoğu insanın kendini çıplak ellerle, aracısız öldürmeyeceğine inanmaktadır. (Sarı & Nalcıoğlu, 2007: 2).
- Ahmet Sarı ve Ahmet Uğur Nalcıoğlu'nun (2007: 2) belirttiğine göre İnsanın kendi kendini boğup boğamayacağı sorusu bir felsefi sorun, bir (adli) tıp sorunu, bir insanlık sorunu olarak tartışılacaktır, yıllarca bu meseleleri tartışanların çoğu insanın kendini çıplak ellerle, aracısız öldürmeyeceğine inanmaktadır.

Üç ve daha fazla yazarlı yayınlara atıf yapılırken;

- Her pandemik salgın gibi bu virüsün de dünya indinde milyonlarca ölüme neden olması; bizleri sosyal, toplumsal, ekonomik ve kültürel yıkımlara maruz bırakması kaçınılmazdı. (Öztürk Dağabakan vd., 2021: 7).
- Öztürk Dağabakan ve diğerleri., 2021: 7). Her pandemik salgın gibi bu virüsün de dünya indinde milyonlarca ölüme neden olması; bizleri sosyal, toplumsal, ekonomik ve kültürel yıkımlara maruz bırakması kaçınılmazdı.

Tüzel çalışmalara atıf yapılırken;

İlk gönderme;

(Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 2005).

İkinci gönderme;

(UNESCO, 2005).

Aynı parantez içinde birden fazla kaynak kullanımı;

Aynı parantez içerisinde yapılan çoklu göndermelerde, yazarların soy isimleri alfabetik sırada olmalı ve kaynaklar noktalı virgül ile birbirinden ayrılmalıdır.

(Sarı & Öztürk Dağabakan, 2021: 7; Sarı, 2007: 2; Nalcıoğlu vd., 2021: 7).

Aynı parantez içinde birden fazla kaynak kullanımı;

Aynı parantez içerisinde yapılan çoklu göndermelerde, yazarların soy isimleri alfabetik sırada olmalı ve kaynaklar noktalı virgül ile birbirinden ayrılmalıdır.

(Sarı & Öztürk Dağabakan, 2021: 7; Sarı, 2007: 2; Nalcioğlu vd., 2021: 7).

Kaynakça kullanımı:

Makale:

Yazar. (Yayın Yılı). “Makale adı”. Dergi Adı, Cilt (sayı), sayfa numaraları.

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, Ç., Yazar, D., Yazar, E. Ve diğerleri. (Yayın Yılı). “Makale Adı”. Dergi Adı, Cilt (sayı), sayfa numaraları.

Kitap:

Yazar. (Yayın Yılı). Kitap Adı. Yayın yeri: Yayınevi.

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, Ç. & Yazar, D., (Yayın Yılı). Kitap Adı. Yayın yeri: Yayınevi.

Editörlü Kitap:

Editör/Editörler. (Ed./Eds.). (Yayın Yılı). Kitap Adı (baskı sayısı). Yayın yeri: Yayınevi.

Kitap Bölümü:

Yazar (Yayın Yılı). “Yayın adı”. İçinde (Editör adı). İçinde Kitap adı. (s. sayfa numaraları). Yayın yeri: Yayınevi.

Tez:

Yazar. (Yayın Yılı). Tez Adı (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi). Yer: Üniversite Adı.

Konferans Bildirisi:

Yazar, (Ay Yılı). “Bildiri Adı” [Bildiri]. Toplantı Adı, Toplantı Yeri

Rapor:

Yazar. (Yayın Yılı). Rapor Adı (Rapor No:). Yayın Yeri: Yayınlayan/Hazırlatan Kuruluş.

Yasa ve Yönetmelikler:

Yasa Adı. (Kabul Edildiği Yıl). Yayın Adı, Sayı, Gün Ay Yıl.

İnternet Ortamından

a) Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise;

Metin içinde: (Nielsen, 1999)

Kaynakçada:

Nielsen, J. (1998). "Content Integration", Erişim tarihi: 18.10.1999, <http://www.useit.com/alertbox/990627.html>

b) Alıntı doğrudan bir siteden yapılmışsa;

Metin içinde: (URL 1)

Kaynakçada:

URL No: Alındığı internet sitesi, Konusu, Erişim Tarihi, internet kaynağının tam adresi (Tam adreste o bilgi/ fotoğraf/ veriye ulaşılabilecek tam adres olmalıdır. Genel bir adres verilmemelidir.)

URL 1: Prof. Dr. Ahmet Sarı'dan "Paul Celan" Paneli", Erişim Tarihi: 10.12.2022, <https://birimler.atauni.edu.tr/alman-dili-ve-edebiyati/2022/11/10/prof-dr-ahmet-saridan-paul-celan-paneli/>

URL 2: Toplumsal Duyarlılık Proje Kapsamında 23 Nisan Sevgi Evlerine Ziyaret, Erişim Tarihi: 25.04.2022, <https://birimler.atauni.edu.tr/alman-dili-ve-edebiyati/2022/04/25/toplumsal-duyarlilik-proje-kapsamin-da-23-nisan-sevgi-evlerine-ziyaret/>

EDİTÖRDEN

Korpusgermanistik Dergisi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından yayın hayatına başlayan, Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki kez yayımlanan ulusal ve uluslararası nitelikte hakemli bir dergidir.

Germanistik alanda, Germanistik branşının içerdiği bütün konularda bilimsel ve özgün çalışmaları, siz değerli araştırmacı ve okurlarımıza sunmaktan memnuniyet duyacağız. Camiamızda böyle önemli bir derginin boşluğu hissedildiğinden bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktayız. Atatürk Üniversitesi'nin Yeni Nesil Üniversite Tasarım ve Dönüşüm Projesi çerçevesinde atılımlarının ve heyecanının derginin kurulmasında payı olduğu görmezden gelinmemelidir.

Alman Dili ve Edebiyatı bölümümüz Atatürk Üniversitesi'nin neredeyse kuruluşuna kadar sarkan çok köklü bir bölümdür. İlk Ziraat Fakültesi daha sonra da Batı Dilleri bölümlerinin (İngiliz Dili, Alman Dili, Fransız Dili) kurulduğu göz önüne alınacak olursa bölümümüzün yetmiş seneye yaklaşan geçmişiyle Türkiye'de kurucu bir bölüm olduğu söylenebilir. Bizim üniversitemiz ve bölümümüzden öğretim elemanları Türkiye'ye dağılmış ve çoğu Germanistik bölümlerini kurmuşlardır. Böylesi köklü bir bölüme de alanında bir dergi yakışır diye düşünmekteyiz. Bu bağlamda bir boşluğu doldurmak ve Germanistik alanda Türkiye'de bizler de söz sahibi olmak adına dergimizi şekillendirdik ve araştırmacılara, okurlara, ilgililere sunduk.

Dergimizin çıkmasında desteklerinden dolayı Üniversite Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Ömer ÇOMAKLI, Fakülte Dekanımız Sayın Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e, Bilimsel Dergiler Koordinatörümüz Sayın Prof. Dr. Sinan AKTAŞ'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Dergimize, yayın hayatına geçme aşamasında desteklerini sunan herkese sevgilerimizi ve teşekkürlerimizi iletmekten mutluluk duyarız.

Editörler

Prof. Dr. Fatma Öztürk DAĞABAKAN (Baş Editör)

Doç. Dr. Şenay KAYĞIN

Arş. Gör. Kübra ÇAVUŞ

İçindekiler

Editörden

Baş Editör Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN

Türkçe ve Almanca “Renk” İçerikli Deyimlerin Karşılaştırılması ----- 1-16

Comparison of The Concept of “Color” in Idioms in Turkish and German Language

Mehmet Halit ATLI

Elif DEMİR

Romantik Dönemi Şairlerin / Yazarların Genç Ölmelerine Dair ----- 17-32

On the Young Deaths of Poets / Writers of the Romantic Era

Ahmet SARI

Nazi Almanyası’nda ve Savaş Sonrasında Çocuk Olmak: Seçili Öykülerdeki Çocuk Karakterlerin Dönem Edebiyatı Bağlamında Karşılaştırmalı Çözümlemesi ----- 33-54

Being A Child in Nazi Germany and After The War: A Comparative Analysis on The Child Characters Within Selected Stories in the Context of Period Literature

Gökhan Şefik ERKURT

Sıla ÖZDİL

Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Karşılaştırma Yöntemine Özet Bir Bakış ----- 55-66

A Summary Overview of The Comparative Method in Comparative Literature

Funda KIZILER EMER

Bahadır KAPLAN

Makalenin Gönderim Tarihi: 05.05.2023

Makalenin Kabul Tarihi: 13.06.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKÇE VE ALMANCA “RENK” İÇERİKLİ DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI¹

COMPARISON OF THE CONCEPT OF “COLOR” IN IDIOMS IN TUR- KISH AND GERMAN LANGUAGE

Mehmet Halit ATLI²

Elif DEMİR³

Özet

Bu çalışmada *Kavramsal Metafor Kuramı* çerçevesinde Türkçe ve Almancada *renk* kavramlarıyla oluşturulan kalıplaşmış metaforik ifadeler incelenmiştir. Zira kalıplaşmış metaforik ifadeler, toplumun yaşam biçimi yanı sıra dünya görüşünü barındırır. Bundan dolayı anadili ediniminde olduğu gibi ikinci dil ediniminde/öğreniminde de bunların normlara uygun öğrenilmesi son derece önemli ve gereklidir. Bununla birlikte bu ifadelerin bilişsel dürtü üzerindeki etkisi araştırılıp kalıtsal alakasız iki dil (Türkçe-Almanca) arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca insan beyninin algılama düzeneği ile bu düzeneğin dile yansımaları arasında bir ilişkinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Zira mevcut çalışmalar, özellikle renklerin sınıflandırılması hususunda bazı evrensel kısıtlamaların var olduğunu ve bu kısıtlamaların zamanla toplumlarda renk bilinci ve algılamada farklılığa neden olduğunu ileri sürer. Ancak bu evrensel kısıtlamaların kaynağının ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu konudaki genel kanı, sınıflandırmanın doğanın önerileri doğrultusunda geliştiği yönündedir.

Sonuç olarak Türk ve Alman kültüründe önemli yer edinen *renk* içerikli deyimler bu çalışmada karşılaştırmalı dilbilim yöntemi ile incelenmiş, çalışma sonucunda bazı farklılıklar bulunmuş olsa da temelde önemli benzerliklerin varlığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Almanca, Renkler, Metaforik İfadeler, Deyimler

Abstract

In this study, stereotypical metaphorical expressions created with colour concepts in Turkish and German were examined within the framework of *conceptual metaphor theory*. In addition, the effect of these expressions on the cognitive

1 Bu çalışma, Mehmet Halit ATLI danışmanlığında Fırat Üniversitesi, İnsanî ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilen Türkçe ve Almancada Renk ve Sayı Deyimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğrt. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: mhatli@firat.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3559-0763

3 Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans öğrencisi, E-mail: elif-demiralmanca@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5901-2039

impulse was examined and the similarities and differences between two genetically unrelated languages (Turkish-German) were tried to be revealed. In addition, an attempt was made to determine whether there is a connection between the perceptual mechanism of the human brain and the reflection of this mechanism on language. Existing studies argue that there are some universal restrictions, particularly in the classification of colours, and that these restrictions cause differences in colour cognition and perception across societies over time. However, the source of these universal restrictions is not known. The general opinion on this subject is that the classification has evolved in line with nature stimuli.

As a result of this comparative study, it was found that although some of the colour-content idioms that occupy an important place in Turkish and German culture differ, there are significant similarities.

Keywords: Turkish, German, Colours, Idioms, Metaphorical Expressions

GİRİŞ

Kalıplaşmış metaforik ifadeler ((İng. conventional metaphors), Antik Çağ'dan günümüze toplumsal iletişimde gündelik yaşamın vazgeçilmez bileşeni olmuştur. Zira klasik dilbilim kuramcılarında Aristoteles (MÖ. 384-322), kalıplaşmış metaforik ifadelerin söz sanatının (belagat) kaçınılmaz bileşenlerinden biri olduğunu varsaymıştır. Ancak onun bu görüşü, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bilişsel bilim araştırmacıları tarafından kabul edilmemiş, ağır eleştirilmiştir. Özellikle bilişsel dilbilimci Lakoff & Johnson (1980), *Metaphors We Live By* adlı çalışmasında metaforik ifadelerin iletişimde kullanılan araçlardan biri olduğunu; ancak insan zihninin işlenişinin doğasının önplanda tutulması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu çalışmada metaforik ifadelerin doğası ile bunların insan zihninde anlamlandırılması, kişinin deneyimlerinin doğasıyla doğru orantılı olduğu; kişinin kalıplaşmış ifadeleri algılama düzeneğinin düşünce ve diğer insanlarla ilişkiyi etkilediği için günlük yaşamın yanı sıra dünyaya bakış açısının şekillendirilmesinde merkezî öneme sahip olduğu öne sürülür. Bu düşünce *Conceptual Metaphor Theory/Kavramsal Metafor Kuramı* ile açıklanmaya çalışır ki, bu kurama göre insan beyninde kalıplaşmış ifadeleri algılama düzeneği vardır ve bu düzenek geniş ölçüde metaforik soyut anlatımları somutlaştırarak algılama eğilimindedir. Buna *kavramsal somutlaştırma* (İng. Conceptual embodiment) adı verilir (bkz. Lakoff & Johnson, 1980:3). Bunun yanı sıra *kavramsal yapı* (İng. conceptual structuring), *kavramsal uyum* (İng. conceptual integration) *kavramsal metafor* (İng. conceptual domain), *kavramsal metonimi* (İng. conceptual metonymy) vb. birbiriyle yakın ilişkili birçok terim bu kuramda genişçe tartışılarak ele alınır. Özellikle *kavramsal somutlaştırma* teriminin açıklanmasında kavramsal düzenlemede insan bedeni ile zihninin çevre ile etkileşime girdiği ve bu etkileşimin sonucunda gerekli anlamlandırmanın yapıldığı savlanır (Lakoff & Johnson, 1980; Turner, 1991; 1992; 1996; 2001; Evans, 2005-68; Bergen, Evans and Zinken, 2007).

Metaforik dilsel ifadelerin alt sınıflandırmalarından *renkler* insan beynindeki kavramsal algılama düzeneğinin işlenişi ile toplumdaki kültür oluşumunun farklılaşmasında en seçkin belirtke kabul edilir. Bundan dolayı antropoloji, çeviribilim, bilişsel ve kültürel dilbilim başta olmak üzere birçok farklı alanda *renk* içerikli metaforik ifadeler/deyimler araştırma konusu yapılır. Özellikle Berlin & Kay (1969)'ın *Basic Color Terms*:

Their Universality and Evolution/Ana Renk Terimleri: Evrensellikleri ve Evrimi adlı çalışması bu alanda diğer araştırmaların da yapılmasının yolunu açar. Zira Berlin & Kay (1969), bu çalışmada *Sapir-Whorf Hipotezi* olarak bilinen bireyin düşünce ve eylemlerinin konuştuğu dil tarafından belirlendiği düşünceyi savlayan bilindik dilsel görecelik kuramına karşı çıkararak renklerin adlandırması konusunda evrensel anlayışı savunur. Evrensel anlayışa göre göreceli düşünce reddedilmeli; yalnızca on bir (11) ana renk bir düzen içerisinde belirtilmelidir. Berlin & Kay (1969:495)'a göre bu düzen; beyaz, siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, kahverengi, mor, pembe, turuncu ve gri hiyerarşisi şeklinde olmalıdır (Berlin & Kay, 1969:70). İnsanlar, dünyadaki tüm renkleri aynı şekilde görmelerine ve algılamalarına rağmen somutlaştırmada -aynı kültür içerisinde olsalar bile- homojen bir yol izlenmediği yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bir başka anlatımla renklerin insan beyni tarafından algılanma düzeneği aynı şekilde çalışmamaktadır (bkz. Lakoff & Johnson, 1980).

Kalıplaşmış renk içerikli metaforik ifadeler, hem dilin vazgeçilmez yapı taşlarından hem de yabancı dil öğreniminde akıcılığın ve dile hâkimiyetin göstergesi kabul edildiğinden öğrenilmesi/edinilmesi gerekir. Çünkü herhangi bir dilin ikinci/yabancı dil olarak öğrenilmesi sürecinde o dilde bulunan bu tür ifadelerin normlara uygun kullanılmasının erek dilin standardına uygun öğrenilmesine katkı sağlayacağına inanılır. Zira birçok metafor, dilin içerisine uzun yıllar sonucu iyice kabul görerek yerleşmiş deyimlerdir ve deyimler dili kullananlar tarafından uzun yıllar boyunca benimsenerek kullanılagelir. Ayrıca bu ifadeler dilde doğallığın, duruluğun ve akıcılığın göstergesi kabul edildiği gibi az ve öz konuşma ile uzun bir açıklamanın önüne geçilmiş olur.

İnsan, dil dünyasına özellikle de yabancı dil dünyasına daldığında, hedef dildeki renk içerikli deyimleri standarda uygun anlamının ne kadar zor olduğunu hemen fark eder. Bilhassa renklerin sembolik gücünün kalıplaşmış ifadelerde ortaya çıkması bu konuyu daha anlaşılabilir hale getirir. Göstergebilimin, renk içerikli kalıplaşmış bir ifadenin seçilerek yapılır olması, bu tür ifadeleri anlamının ne kadar güç ve girift olduğunu izah etmek için yeterli olsa gerek (bkz. Erkman-Akerson, 2005:85-87).

Bu çalışma ile şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: Doğal dillerdeki kalıplaşmış ifadeler tek mantıkla mı yoksa farklı bir mantıkla mı oluşturulur? Yabancı dil öğreniminde/öğretiminde kalıplaşmış ifadelerin yeri ve önemi nedir? Türkçe ve Almancada *renk* sözcüklerini içeren kalıplaşmış ifadeler birbirine benzer, yakın ya da farklı anlamda mı kullanılır? Bu dillerdeki kalıplaşmış ifadeler arasında benzerlik/yakınlık ve farklılık var mıdır, varsa nelerdir? Kalıplaşmış ifadeler aracılığıyla kişinin bakış açısı, dünya görüşü vb. çıkarımlar yapılabilir mi?

Her dilin öğrenilmesinde/edinilmesinde dilbilgisi kuralları ve sözcük dağarcığına hâkim olmak kadar deyim, atasözleri vb. kalıplaşmış metaforik ifadelerin de doğru kullanımı son derece önemlidir. Çünkü kalıplaşmış metaforik ifadeler, dilin ruhunun dışarıya yansımalarıdır; dile canlılık, yoğunluk, hareketlilik ve ahenk katar. Bir dilin tam manada anlaşılması için o dilin inceliklerinin -eşdizim, deyim, atasözleri gibi- bilinmesi gerekir. Özellikle yabancı dil öğrencileri, kalıplaşmış metaforik ifadelerin anlamlarını kavrayamayıp normlara uygun kullanılmaları durumunda iletişimde kopukluk meydana gelir. Bu kopukluk, genellikle yanlış anlamlandırma bazen de yanlış kullanım sonucu ortaya çıkar. Tüm bu nedenlerden dolayı bu konunun özellikle Türkofon Almanca öğrenciler için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı insanın atasının ortak olduğu gerçeğinden yola çıkarak, birbirlerinden uzak, birbirini doğrudan etkilemeyen kültürlerde inanç, ahlak, yaşam biçimi, kutsal değerler, ifade biçimi, fikir ve ülkü bazında bazı ortak çıkış noktalarının olabileceğini; bu noktaların hangi aşamada birleşip hangi aşamada ayrıldığını belirlemektir. Ayrıca Türkçe ve Almandaki *ana renk* terimlerinin kalıplaşmış metaforik ifadeleri analiz edilerek genetik açıdan hiçbir ortak yönü olmayan bu iki farklı dil ve kültürün temel kavramsal metaforları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak hedeflenir.

Dilbilimde yaygın kullanılan yöntemlerden olan karşılaştırma, görünüşte farklı olan iki şeyin farklı ya da benzer yönlerini ortaya çıkarma neticesinde daha bilinçli bir öğrenme gerçekleştirmektir. Zira farklı bir dilin, inancın, kültürün temelinde yatan olguları anlamak, onları yönlendiren ve farklılaştıran unsurları tespit etmek, ortak bir temelin var olup olmadığını keşfetmek, birbirine tamamen zıtmiş gibi görünen olguların ve varlıkların birbiriyle yüzde yüz örtüşme de diğeri olmadan kendi varlığının da eksik kalacağını kavra(t)mak, karşılaştırma yöntemiyle mümkündür.

Her iki dilin konuşulduğu kültürdeki gizil gücü dışa vuran deyim ve eşdizimlerin tümü bu çalışmanın evrenini oluşturur. Ancak çalışmanın evrenini araştırma imkânı bulunmadığından, örneklem Türkçe ve Almandada *renk* ifadelerini içeren deyimlerle sınırlandırılmıştır. Bu deyimlere ulaşmak için belirli bazı sözlükler taranmıştır. Türkçe deyimler için *TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*⁴ temel alınmıştır. İhtilaf durumunda Aksoy (1988)'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Püsküllüoğlu (1998)'nin *Türkçe Deyimler Sözlüğü*nden de yararlanılmıştır. Almanca deyimler için ise *Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache* (<https://www.redensarten-index.de/suche.php>) yararlanılmış, İhtilaf durumunda Wander (2008)'in *Deutsches Sprichwörter Lexikon*, Röhrich (2001)'in *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Friederich (1966)'in *Moderne Deutsche Idiomatik* ile *DUDEN Redewendungen* (2020) sözlüklerine başvurulmuştur.

1. GENEL ANLAMDA RENKLER

Renklerin evrenselliği çokça tartışılan bir konudur. Aslında renk körü olmayan sıradan insanlar, aynı fizyolojik renk görme yetisiyle yaratılmıştır ve Mollon (1999:4743-4745), sağlıklı insanların 2,3 milyon rengi birbirinden ayırt etme yetisine sahip olduğunu belirtir. Ancak insanoğlunun böylesi devasa renkleri tanıma yetisine sahip olmasına karşın diller arasında ana renklerin deyimler içerisinde kullanılmasında çıkan anlamlandırmada büyük çeşitlilik vardır. Anlamlandırmadaki bu çeşitlilik *görecelik* (İng. relativism) ve *evrensellik* (İng. universalism) olmak üzere iki ana bakış açısı etrafında kümelenir. Bu iki bakış açısının ilki, 1970'li yıllara kadar süren anadilin baskın olduğu düşünce biçimidir. İkincisi yani evrensellik görüşü ise günümüzde en yaygın kabul edilen düşünce biçimidir. Bu görüştekilere göre renk içerikli metaforik ifadeler kültürel, dinî, maddî ve manevî açılardan ele alınmalı, benzerlik ve farklılıklar varsa ortaya konulmalıdır. Ayrıca renkler kendi içerisinde evrensel anlamda belirli bir düzen içerisinde sıralanmalıdır. Bu sıralama özetle şöyle olmalıdır: Beyaz,

4 TDK, Deyimler Sözlüğü, Genel Ağ, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> [Mart 2022 itibariyle 11.209 deyim]

siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, pembe, mor, kahverengi, turuncu ve gri. Konuşulan dilin, konuşan kişide düşünme ve algılama biçimini etkilediği bilinir. Diller arasında dilbilgisi ve kelime dağarcığındaki farklılıkların insan bilişinde farklılıklara neden olduğunu savlayan Sapir-Whorf Varsayımından (görecelik görüş) hareketle farklı dillerin aynı kavram için farklı terimler kullanması doğaldır (Davies & Corbett, 1997:493).

Berlin & Kay (1969:494-495)'a göre, diller arasında ana renklerin algılanmasında önemli bir farklılık yoktur. Zira 20 anadil konuşucusu üzerinden yaptıkları bir araştırmadan elde ettikleri verilere göre -ki bunların arasında dünyanın en büyük dilini konuşanlar da vardır- ana renklerin algılanmasında önemli bir farklılık bulunamamıştır. Ayrıca Berlin & Kay (1969), dillerin ana renk açısından değişebileceğini öne sürer ve yaptıkları araştırma sonucuna göre dillerin büyük çoğunluğunun iki ile on bir arasında değişen sayıda ana renk terimine sahip olduğunu ortaya koyarlar. Bu araştırmaya göre Türkçede üçü ana renk (*kırmızı, sarı, mavi*), üçü ara renk (*yeşil, turuncu, mor*) olmak üzere toplam altı renk vardır. Hint-Avrupa dil ailesine mensup Almancada da ana renkler altı tanedir. Ancak bu dildeki ana renkler ana ve ara renk sınıflandırması yerine *saf* (Alm. Unbunten; bunlar *siyah ve beyazdır*) ve *saf olmayan* renkler (Alm. Bunten; bunlar *kırmızı, mavi, sarı ve yeşildir*) şeklinde sınıflandırılır. İki dildeki ana renkler arasında böylesi bir sınıflandırma renklerin algılama temeline dayandırılır.

Berlin & Kay (1969), 45 farklı dil ailesinden 110 dil -ki bu bunların çoğu bir alfabeye dahi sahip değildir- her dilden 25 konuşmacı ile bir görüşme yapar. Elde ettikleri verilere göre ana renk terimini aşağıdaki ölçütlere göre tanımlar:

- Ana renkler tek sözcüklüdür. Bir başka ifadeyle renklerin anlamı kelimeyi meydana getiren parçalardan yola çıkarak tahmin edilebilir olmalıdır. Dolayısıyla *kahverengi* bir ana renk olamaz.
- Bir rengin yan renkleri ana renge dâhil değildir. Örnek; *kızıl* rengi *kırmızıya* dâhil edilemez.
- Bir rengin sınırları belirli bir nesne/grupla sınırlandırılmaz. Yani *sarışın* bağımsız bir renk olamaz. Çünkü bu renk terimi söylendiğinde karşıdaki kişide psikolojik bir etki bırakılır.

Berlin & Kay (1969), ana renk terimlerin toplamda 11 tane olduğunu ve bunların önemine göre sıralanışının *beyaz – siyah – kırmızı – yeşil – sarı – mavi – kahverengi – pembe – mor – turuncu – gri* şeklinde olması gerektiğini belirtir. Bu kısa teorik arka plandan hareketle metaforik dilin tematik ve temsili grubu olan renkler, kültürün en belirgin yönleri kabul edildiğinden dilbilimsel, bilişsel, kültürel ve çeviribilimsel alanlarda incelenmelidir. Çünkü her dil ve kültürde olduğu gibi Türk ve Alman kültüründe de renkler maddî, manevî, millî ve dinî anlamda birçok kalıplaşmış metaforik ifadede kullanılır.

2. METAFORİK İFADELERDE SINIFLANDIRMA

Kalıplaşmış metaforik ifadeleri inceleyen bilim dalına *deyimbilim* denir ki bu disiplinin çalıştığı birimler genellikle *simgesel birimler*dir. Bu birimlerin tanımına bakıldığında metaforik ifadelerin *deyimsel birim öbeği* kavramıyla paralellik arz ettiği görülür. Bir başka anlatımla her iki kavramın aynı sözcüklerle tanımlandığı/

açıklandığı görülür. Halbuki bilimin birincil işlevi bu tür belirsizliği ortadan kaldırmaktır. Bunun için birçok farklı çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmaların başında Piirainen (2008,213:215)'in çalışması gelir ki burada *deyimsel birim öbeği* kavramı şu şekilde tanımlanır: *Belirli bir sınıflandırmayı gerektiren birden fazla sözcüğün birlikte kullanılmasından oluşan söz öbeği*. Piirainen (2008, 213:215), deyimsel birim öbeğini beş alt türe ayırarak bir sınıflandırma. Bu sınıflandırmaya göre:

1. **Deyim (İng. Idiom):** Bu kavramı tanımlamaya çalışan ancak birbiriyle çelişen farklı yaklaşımlar vardır. Bu kavramı tanımlamaya yönelik tüm girişimlerin, iki temel yaklaşım çerçevesinde kümelendiği görülür. Bu yaklaşımların ilki, deyim veya deyimsel ifadelerin işlevselliğine ilişkin genel ya da özel bir karşıtlık sistemine dayanır. İkinci yaklaşım ise, sınırları sezgisel olmayan yapısal deyimlerdir. Yapısal deyimler genellikle mecaz anlamlıdır ve geleneksel deyimler bu gruba dâhil edilir.
2. **Benzetme (İng. Similarity):** Benzetmeler, genel deyim ölçütlerini karşılasa da aslında klasik deyim sınıfından ayrı incelemek gerekir. Tüm benzetmeler sınıfının geleneksel deyimler zümresine ait olduğu düşünülmüştü. Ancak aşağıdaki örneklere bakıldığında bunların farklı kategoriden deyimler olduğu anlaşılır. Benzetmeler bir şeye özgü bir özelliğin birine ve/veya bir şeye benzetilmesi, onlarla karşılaştırılmasıdır. Yani bir parçacık (*gibi* veya *benzeri* sözcükler) aracılığıyla bağlanan belirli bir karşılaştırma yapısına sahiptir.
3. **Eşdizim (İng. Collocation):** Piirainen(2008)'in iddia ettiği gibi; *Ya sabitliklerine veya kullanım kurallarına bakılmaksızın genel olarak kelimelerin birlikte ortaya çıkışı, ya da alışılmış bir şekilde birlikte meydana gelen kelime birleşimi şekilde anlaşılmasına denir.*
4. **Atasözleri (İng. Proverb):** Paremiyoloji (İng. paremiology) adı verilen kendisine ait bağımsız bir disiplini bulunan özlü ifadeler bütününe denir. Atasözleri, diğer söz öbeklerinden ayıran en önemli belirtke *evrensel gerçeği ifade ettiğine inanılan genel ifadeler* olmalarıdır. Bunlar aynı zamanda tam cümle biçiminde ifade edildikleri için herhangi bir değişime uğramazlar.
5. **İletişimsel Tümcebirim veya Pragmatik Deyim (İng. Communicative Phrasemes or Pragmatic Idioms):** Piirainen (2008), bu terim için farklı kavramlar kullanır. Bu kavram ile diğer kavramlar arasındaki sınırın ne olduğu her zaman net değildir. Ancak iletişimsel tümcebirimlerin *iletişim araçları* ve ana işlevlerinin *söz edimlerinin oluşturulması* olduğunu söyler (Piirainen, 2008:213-215).

2.1 Kültürel Biliş ve Kavramsallaştırma

Biliş, kültürle doğrudan temas halindedir. Sperber ve Hirschfeld (1999), kültürün iki nedenden dolayı bilişle yakından temas halinde olduğunu söyler. Birincisi; kültürel varlığın önemli bir bölümünün insanın bilişsel yeteneklerinin etkisinde olmasındandır. İkincisi; günümüz toplumlarının kültürel yaşamının kültür ve biliş arasındaki ilişkiyi vurgulayan kültürel ve bilişsel etkinliktir. Sharifian (2008:190)'a göre kültürel biliş, bireylerin zihinlerinde homojen değil heterojen şekilde yer alır ve bireyleri aşan bir boyutu olduğundan zaman ve mekân kavramlarını farklı şekilde içerir.

Brown (1994:13), kültürel kavramsallaştırmada dil ve kültürün birbirinden ayrılmaz olduğunu söyler. Ona göre dil, kültürün, kültür ise dilin bir parçasıdır. İkisinin birbiriyle iç içe geçmesinden ne dilin ne de kültürün öneminden herhangi bir şey eksilmez. Dil ve kültür arasındaki bu ilişkinin sembolik bir ilişki olduğu görüşünü savunan Nida (1998:29)'ya göre, dille söylenen her bir dilsel birimin/deyimden kendine özgü tanımlama, adlandırma, gerçek ve yan anlam(lar)ı vardır. Kültürle yakın ilişki içerisinde olan deyimler -neredeyse- tüm dillerde geniş yer kapsar ve çoğunlukla yan anlamda kullanılır. Kövecses (2005), *Metaphor in Culture: Universality and Variation* isimli çalışmasında şöyle der:

Kültürlerin anlaşılması için dünya dillerinin ve bunların konuşulduğu kültürlerin yanı sıra dili kullanan bireylerin kültürlerindeki metaforik evrensellik ve çeşitlilik sorunu, dünyadaki en karmaşık dilsel sorunlardan biridir (Kövecses, 2005:294).

Kövecses (2005)'in ifade ettiği gibi evrensel deyimler her dilde bulunabilen değişmecelerdir. Ancak bir deyimden evrensel olup olmadığını belirlemek için dünya çapında konuşulan 4000-7000 dili incelemek gerekir ki bu son derece zor bir iştir. Bu nedenle *dilsel metaforlar* yerine yalnızca *kavramsal metaforlar* araştırılmalıdır, çünkü bunlar hem doğrudan kültürle ilişkilidir hem de düşüncenin şekillenmesinde etkin rol oynar. Sharifian (2003)'nın da belirttiği gibi iki farklı kültüre mensup bireylerin aynı kavram üzerinde farklı fikir ve algılamaları olduğu gibi aynı kültürden gelen bireyler arasında da farklı fikir ve algılamalar vardır. Kültürel biliş sonucu oluşan kavramlar, insanların dünyasının çeşitli yönlerini ve deneyimlerini yorumlaması sonucu üretilir. Sharifian (2007:34), kültürel kavramsallaştırmaları bir kültürel grubun üyeleri arasındaki etkileşimden ortaya çıkan, zaman ve mekânla sınırlanılmaksızın söylenerek aktarılan ve yeniden ifade edilen deneyimleri kavramsallaştırmanın kültürel olarak inşa edilmiş yolları şeklinde tanımlar. Bireyin kültürel kavramsallaştırması, kültürel toplumun bireyleri arasındaki etkileşimden ortaya çıkar. Bu durum aynı kültürel toplumun bireylerini ortak/benzer düşünmeye ve hareket etmeye sevk eder. Ayrıca Sharifian (2003:198)'ın belirttiği gibi söylem belirteçler, söz edimleri, deyimler, metonimler vb. kültürel kavramsallaştırmalar farklı dilsel birim ve düzeyler olarak kabul edilir. Bu dilsel yapılardan deyimler kültürel kavramsallaştırmaların ortaya çıkarılmasında araştırılması gereken alandır. İki veya daha fazla toplumun kültürel kavramsallaştırmaları arasındaki benzerliklerini/farklılıklarını göstermek için metaforik dilin karşılaştırmalı analizi bilişsel dilbilim çerçevesinde yapılır.

Deyimbirimler, konuşmanın birimleri olduğu gibi kültürün taşıyıcısıdır da. Zira kültürün rolü bilişsel ifadeler olan deyimlerdeki varlığı oldukça belirgindir. Piirainen (2008:207), çeşitli çalışmalarda deyimlerin kültüre özgü, kültürel işaretler, kültürel önem, kültürel bağ gibi çeşitli birimlerle karşılandığını belirtir. Piirainen (2008)'in bu tanımını dinî açıdan örneklendirmek gerekirse İslamiyet ve Hristiyanlık dünya genelinde tanınan büyük dinlerden ikisidir ve bu dinlerin kavramları her iki toplumda da (özel) ad olarak kullanılması verilebilir. Cami, kilise, papaz, oruç, yortu vb. kavramlar Türkçede de Almancada da yer bulur. Ancak bu dinlerin toplumlarının kendileri için önem verdikleri kavramları toplumun dilinde ayrıntılı bir adlandırması vardır. Örneğin Türkçede sık kullanılan ve Türk toplumunun bireylerinin çoğunun bildiği *hafız, imam, müezzin, abdal, fakih, sufi, bekaşi, hicret, mesh etmek, gusül* vb. dinî kavramları Türkçe öğrenen bir Alman; *Kaplan, Vikar, Kutte, Advent, Tonsur, Eisheligen* vb. kavramları Almanca öğrenen bir Türkofona tamamen yabancıdır ve hedef dildeki bu kavramların sözcük karşılığını anadillerinde bulamazlar.

Dobrovol'skij & Piirainen (2005:22) ve Piirainen (2008:210) tarafından önerilene göre deyimleri belirlemede yer alan beş tür kültürel etken vardır. Her iki kaynakta da bu beş etken üç ana başlık altında incelenir. Bu başlıklar: *Zihinsel Etkenler* (1-2-3), *Maddî Etkenler* (4), *Sosyal Etkenler* (5)dir.

1. *Metinsel Bağımlılık*: Burada ögeler tanımlanabilir bir metin kaynağına indirgenerek izlenir. Bu ögeler çoğunlukla, uygun ifade birimlerine dönüşebilen alıntı ve/veya atıflara imada bulunan söz öbekleridir. Bu alanın en büyük kaynak eserlerinden biri, Yahudiler için Tevrat; İslam dünyası için Kur'an; Türkçe için Kaşgarlı Mahmud veya TDK; Almanca için DUDEN'dir.
2. *Bilim Öncesi Dünya Anlayışı*: Buradaki bileşenleri, bilim öncesindeki anlayış gibi kişilerin zihinlerinde tasavvur edebildikleri sözcük kavramlarına atfedilir. Dobrovol'skij & Piirainen (2005)'in sözleriyle, bunlar değişmeceli kavramsal alanların parçasıdır. Daha spesifik tanımlanırsa, bu bileşenler eski/batıl inanç, muska/üfürükçülük, halk hekimliği gibi alanla ilgilidir. Kavramsal metaforlar *humoral patoloji* de içerir. Örnek: öfke > yeşil renk; kıskançlık > sarı renk; huzur > *mavi* renk ile bağdaştırılır. Humoral Patoloji Kuramı, deyimlerin oluşturulmasında kullanılan yaygın bir kaynak alandır.
3. *Kültürel Semboller*: Kültürel sembollerle ilgili deyimler, kültürün bütün değişmeceli birimlerine değil de tüm bileşenlerinin tek bir parçasına dayanır. Bir başka deyişle kültürel sembollerini bilmek için bir kelimenin tümcebirimde kullanılan belirli bir kelimenin kültürel anlamını bilmek gerekir. Semboller anlam, mitoloji, din, güzel sanatlar, popüler gelenekler vb. kültürel alanlara da uzanır. Bu kavram, bilim öncesi dünya anlayışına benziyor gibi görünse de aslında ondan farklıdır. Çünkü bunlar kültürel bilgiyi taşıyan bütünün parçası ile ilgilenir (Piirainen, 2008:211).
4. *Dünyevî Kültür*: Hem şimdiki hem de geçmiş zamanın günlük yaşamının yönlerini ele alır. Buradaki tümcebirim bileşenleri, maddesel çevrenin tüm yönleri dâhil olmak üzere belirli bir kültüre atfedilir (Dobrovol'skij & Piirainen, 2005:22).
5. *Kültürel ve Sosyal Etkileşim*: Bu kültür tipinde tek topluluk ve kültür içindeki sosyal etkileşim önemli bir yere sahiptir. Bu tür deyimlerin anlamı, sosyal hayat sonucu elde edilen bilgiler sayesinde anlaşılır. Göstergebilimsel jest ve mimikler, cinsiyete özgü yasak, tabu, betimleme vb. alt kategoriler burada yer alır (Dobrovol'skij & Piirainen, 2005:212).

2.1.1 Deyimler (Ing. Idioms)

American Heritage Dictionary of Idioms, *belirli bir dilin gramer açısından kendine özgü olan veya öğelerinin tek tek anlamlarından anlaşılabilen konuşma biçimini* idiom olarak tanımlar (<https://ahdictionary.com/word/search.html?q=idiom>). Bu tanım, deyimbirimlerin doğası ve sayısı ile ilişkilendirilir ve aynı zamanda ileri düzeyde deyimlilik hakkında bilgi verir. Bu yüzden Piirainen (2008:213) deyimleri *tümcebirimler içerisindeki en düzensiz grup* olarak adlandırır. Mel'çuk (1995:167) deyim terimini, dilin genel kuralları tarafından anlamı, anlamsal olarak yüklenmiş yapı bilimsel özellikleri ve varsa sözdizimsel konfigürasyonları

olan anlatımın kurucu sözcük birimlerinin anlamlarından çıkarılamayan çok sözcüklü ifadeler olarak tanımlar. Bunun dışındaki diğer kaynaklara bakıldığında deyim tanımlarının çok fazla değişmediği hepsinde anlamının net ve kolay anlaşılır olmadığı görülür.

Tümcebilimin tanımlayıcı ölçütlerinin belirlenmesinde olduğu gibi deyimlerde de genel geçerliliği olan bir tanım yapılmalıdır. Langlotz (2006:2)'a göre bu kavramı belirleyen tanımlar belirli bazı ölçütler içermelidir. Bu ölçütler şunlardır:

1. *Kurumsallaşma (Institutionalization)*: Deyimin toplumdaki bilinirlik derecesini ifade eder.
2. *Birliktelik (Compositeness)*: Deyimler çok kelimeli birimlerdir ve bu kavram çok kelimeli deyim birimlerin sayısı ve yapısıyla ilgilidir.
3. *Dondurulmuşluk (Frozenness)*: Anlatımın sözlükbilimsel durumunu temsil eder. Deyimlerin sözdizimsel, biçimdizimsel ve sözcüksel sınırlandırılması anlamına gelir.
4. *Anlamsal Birliktesizlik (Non-Compositionality)*: Ölçütlerin sonuncusu ve aynı zamanda da en önemlisi olan anlamsal birliktesizlik, deyimbirim bileşenlerinin teker teker anlamlarının anlaşılmasında, yeni anlamlar kazanmasını niteler.

Deyimbirim hakkında yapılan tanımların çoğu yukarıdaki ölçütleri temel alır. Bu konuda değinilmesi gereken bir diğer husus da deyimbirimler arasındaki anlamsal birliktesizliktir. Deyimbirimler arasındaki anlamsal birliktesizliğin tamamen opak olması gerekmez. Zira birçok yerde somut eylemin kullanıldığı dil dışı bilgiden anlamsal birliktelik çıkarmak mümkündür. Cacciari (1993:39) şeffafsızlıktan şeffaflığa uzanan dört tür deyim varlığına ilişkin bir nazariyeyi ileri sürer. Bu nazariyenin ilki, anlaşılması güç deyimlerdir ki, bu deyimlerin normlara uygun anlaşılması için bir açıklama yapmak gerekir. Açıklama olmadan anlaşılmazlar. Bunlara *opak deyimler* (İng. opaque idioms) denir. İkincisi, *geriye dönük şeffaf deyimlerdir* (İng. retrospectively transparent idioms). Bu tür deyimlerin anlamı kısmen şeffaf olduğundan ek açıklamalara gerek olmadan doğrudan ya da dolaylı belirlenebilir. Üçüncüsü; anlamına benzeşim veya değişmeceli yöntemle ulaşılan tamamen şeffaf deyimlerdir (İng. transparent idiom). Sonuncusu ise yukarıda ismi anılan üç deyim türünün toplamından oluşan *mecazî şeffaf deyimlerdir* (İng. figuratively transparent idioms) (Cacciari & Glucksberg, 1995:44; Baranov & Dobrovol'skij, 1996:411).

3. TÜRKÇE VE ALMANCADA RENK İÇEREN İFADELERİN ANLAMSAL KARŞILAŞTIRILMASI

Bu başlık, tarama sonucu ulaşılan verilerin çözümlemesi niteliğinde olacağından *beyaz, siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, pembe, mor, kahverengi, turuncu* ve *gri* renklerinden en az birini içeren Türkçe ve Almanca kalıplaşmış metaforik ifadelerin incelenmesinden oluşmaktadır. Burada tarama sonucunda ulaşılan Türkçe ve Almanca renk içerikli deyimler hem anlamsal hem de sayısal olarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, önce

Türkçe-Almanca renk içerikli metaforik ifadelerin sayısal tasnifi; sonra da anlamsal karşılaştırma başlığı altında iki alt ana başlık altında yapılmıştır. Anlamsal karşılaştırma, her bir renk için dört alt başlık altında ayrı ayrı yapılmıştır. Bu başlıklar sırasıyla şunlardır:

- Olumlu anlamlı metaforik ifadeler,
- Olumsuz anlamlı metaforik ifadeler,
- Yansız anlamlı metaforik ifadeler ile
- Hem olumlu hem olumsuz anlamlı metaforik ifadeler şeklinde sıralanmıştır.

3.1 Bulgular ve Verilerin Değerlendirilmesi

Bireyin ve toplumun duygu ve düşüncelerin kelimelerle ifade edemediği anlarda kullandıkları, kimi zaman talihi kimi zaman talihsizliği simgeleyen ve mantıkta kullanılan *renklerin* metaforik ifadelerdeki yeri ve önemi bu çalışmada karşılaştırmalı olarak incelendi. Çalışma sonucunda her iki dildeki *renk* içerikli metaforik ifadelerin tasniflenmesiyle ortaya çıkan sonuç özetle şöyledir: Renk içerikli metaforik ifade sayısı Türkçede 204; Almancada 191 olmak üzere iki dilde toplam 395 tanedir. Bu iki dilin kimi renk metaforik ifadelerinde farklılık olmasının başat nedenlerine aşağıda ayrıntılarıyla değinildi. Bu ifadelerin dile ve içeriğine göre ayrıntıları aşağıdaki tablo ve grafikler üzerinde sunuldu. Çalışmada incelenen Türkçe ve Almancada *renk* içerikli ifadelerin sayısal verileri şöyledir:

Tablo 1. Türkçe ve Almancada Renk İçerikli Metaforik İfadelerin Sayısal Verileri

Renk	Türkçe	Almanca	Toplam
Beyaz	53	36	89
Siyah	82	46	128
Kırmızı	29	31	60
Yeşil	9	26	35
Sarı	20	5	25
Mavi	4	27	31
Pembe	5	6	11
Mor	2	1	3
Kahverengi	0	4	4
Turuncu	0	0	0
Gri	0	9	9
Toplam	204	191	395

Tarama sonucu ulaşılan Türkçe ve Almancada *renk* içerikli metaforik ifadeler arasındaki anlamsal benzerlik ve farklılıklara değinmeden bir arada verildi. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere her iki dilin renk içerikli deyim

sayısında büyük oranda benzerlik olduğu görüldü. Ancak bu benzerliğin kimi renklerde (Örnek: Almancada 9, Türkçede 0 deyimle sahip *gri* rengi gibi) önemli oranda farklılık arz ettiği tespit edildi.

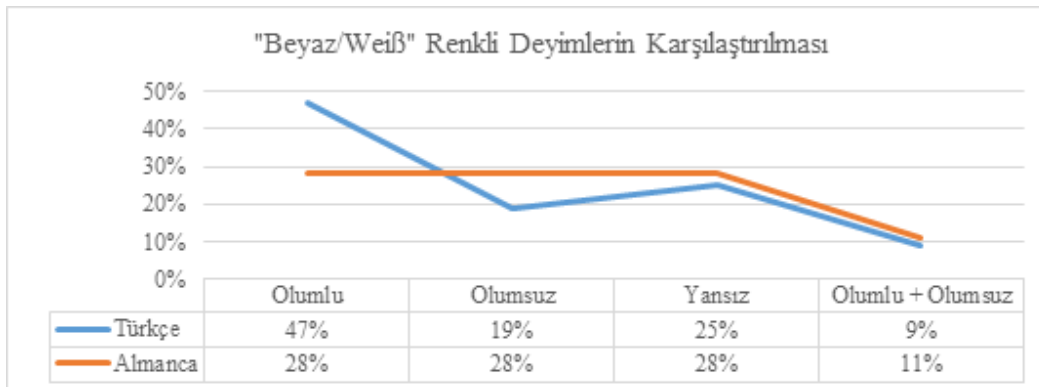
İki dildeki kalıplaşmış metaforik ifadelerin karşılaştırılmasıyla anlamsal farklılığın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak her ne kadar metaforik ifadeler arasında anlamsal farklılıklar bulunsa da sınır tanımayan insanların birbiriyle kurdukları etkileşim ve iletişim sayesinde kültürlerarası bir geçiş de vardır ve bu geçişten dolayı benzerlikler daha fazladır. Türk ve Alman kültüründeki renk içerikli ifadeler genel anlamda incelendiğinde bazı farklılıkların olması yanı sıra benzer ve/veya yakın anlamlı ifadelerin çoğunlukta olduğu bu çalışma ile saptandı. Ayrıca aynı anlama gelen fakat farklı söylemle oluşturulan ifadelere de rastlandı. Almancadaki kalıplaşmış metaforik ifadelerin yapısal ve söz dizimsel olarak Türkçeye göre farklılık arz ettiği, bu farklılığın Türkçeye kıyasla daha fazla çeşitlilik gösterdiği tespit edildi. Örnek: *rotsehen* (kırmızı görmek) Almancada fiil olarak deyimleşmişken, Türkçedeki eşdeğeri olan *gözünü kan bürümek* deyimini isim+isim+fiil şeklinde deyimleşmiştir. Bunun dışında renk içerikli ifadeler için şu sonuçlara da ulaşılmıştır:

- Her iki dilin deyimlerinde sık kullanılan ve kültürel anlamda olumsuzluk ifade eden renk *siyah/schwarz*tır. Bu rengin ardından deyimlerde ikinci ve üçüncü sırada en sık kullanılan renkler Türkçede *beyaz* ve *kırmızı*, Almancada *rot* ve *weiß*dir. Her iki dilin kültüründe de *beyaz/weiß* daha çok olumlu, *kırmızı/rot* olumsuz anlamlarla ilişkilendirilir. Siyah rengin zıddı beyazdır ve bu iki karşıt rengin kendi aralarındaki zıtlık ilişkisinden ötürü her iki dilde de ikisini bir arada içeren deyimler vardır. Bu zıtlık, iyi-kötü veya olumlu-olumsuz anlam vermek amacıyla kullanılır. Almancadaki *die Weissen müssen für die Schwarzen büssen*; *der eine sagt weiss, der andere schwarz*; *der eine will weiss, der andere schwarz*; *weiss ist sein Rock und schwarz sein Herz*; Türkçede (*birinin*) *ak dediğine kara demek*; *ak akçe kara* gün içindir; *akı karası geçitte belli olur*; *akın* (beyazın) adı (var), *karanın* (esmerin) tadı (var); *akla karayı seçmek*; *ak koyunun kara kuzusu da olur*; *akı ak*, *karası kara*; *ak göt* (don, bacak) *kara göt* (don, bacak) *kara geçit* başında (hamamda) belli olur vb. deyimler bu ikiliğe örnektir.
- Türkçede *beyaz*, *siyah* ve *kırmızı* renklerin eş anlamlıları olan *ak*, *kara* ve *al/kızıl* ile daha fazla deyim üretilmiştir. Bunun nedeni, bu eş anlamlıların Türk kültür tarihinde eskiden beri kullanılıyor olmasıdır. Ayrıca *beyaz* renk içerikli deyimler vücut uzuvlarıyla birlikte kullanılır ki bunların en belirginleri saç, sakal, yüz, alın ve göz uzuvlarıdır. Örnek: (*bir işte*) *saç sakal ağartmak*, (*bir işten*) *yüz (yüzünün) akıyla çıkmak*, (*birinin*) *yüzünü ağartmak*, *gözünü ağartmak*, *alını açık yüzü ak*, *ak gözlü*... Almancada buna benzer olarak *weiß* (*beyaz*) yerine *blank* ve *bläss* kelimeleri kullanılır. Bir diğer husus *beyaz/ak* renk içerikli deyimlerin Türkçede genellikle fiil (Örnek: *ağarmak*); Almancada ise sıfat veya isim olarak kullanılır. *Siyah* renk içeren Türkçe deyimler de gönül/kalp, baş, diz, göz, bağır ve yüz uzuvlarıyla birlikte kullanılır. Örnek: *kalbi kararmak*, *gözü kararmak*, *kara bağır*, *yüzü kara*, *kara gönüllü*, *karabaş*... Her iki dilde de siyah renk içeren deyimler çoğunlukla sıfat biçiminde kullanılır. Örnek: *der schwarze Block*, *der schwarze Mann*, *kara mi-zah*, *kara yazı*... *Kırmızı/rot* renk içeren deyimler hem Türkçede hem Almancada çoğunlukla sıfat görevli kullanılır. Örnek: *die rote Liste*, *rote Woche*, *eine rote Socke*, *kırmızı liste*, *kırmızı bülten*, *kırmızı oy* vb.
- Her iki dilin kültür ve tarihinde önemli yer edinmediğinden deyimlerde kendisine yer bulamayan renk

turuncudur. Yine deyimlerde kendisine az ve/veya hiç yer bulamayan renk(ler) Türkçede *gri* (0) ve *kahverengi* (0); Almancada ise *mor* (1) ile *kahverengi* (4)'dir. Renklerin deyimlerde kullanım sıklığı özetlenecek olursa Türkçede sırasıyla *siyah*, *beyaz kırmızı*; hiç kullanılmayan renkler ise *turuncu*, *gri* ve *kahverengidir*. Almanca deyimlerde en sık kullanılan üç renk sırasıyla *schwarz*, *rot*, *weiß*; az kullanılanı ise *orange*, *violett* ve *braundır*. Her iki dilin renk içeren deyimlerine genel bakıldığında Türkçede renklerin sayısının daha fazla olduğu görülür.

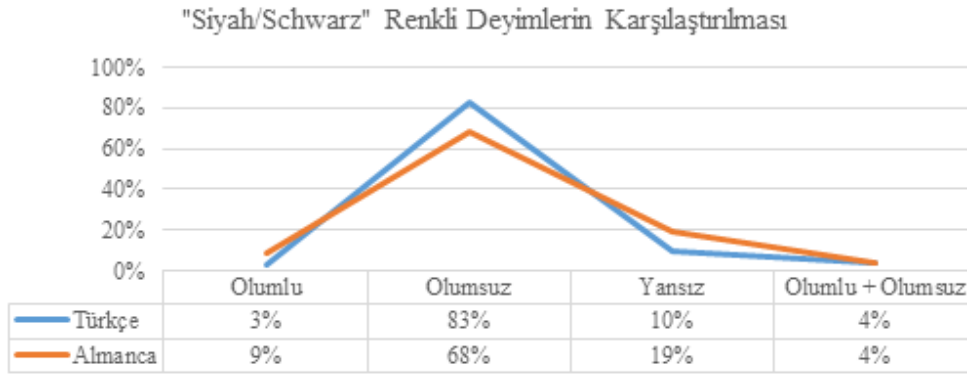
- Her iki dilde de erillik *mavi*, dişilik *pembe* renk ile ifade edilir. Ayrıca *mavi* Türklerde nazar, kem göz gibi olumsuz anlam çağrıştırırken Almanlarda olumlu bir anlam çağrıştırır.
- *Yeşil*, her iki toplumda din ve doğa ile ilişkilendirilmiş olup olumlu anlam barındırır.
- *Sarı*, her iki toplumun kutsal kitaplarında geçmekte olup kültürlerinde olumlu ve olumsuz anlamda kullanılır.

En çok deyim bulunan üç rengin her iki dilde anlam bakımından karşılaştırılmasını gösteren grafik ve bu grafiğe ait yorumlar aşağıda verilmiştir.

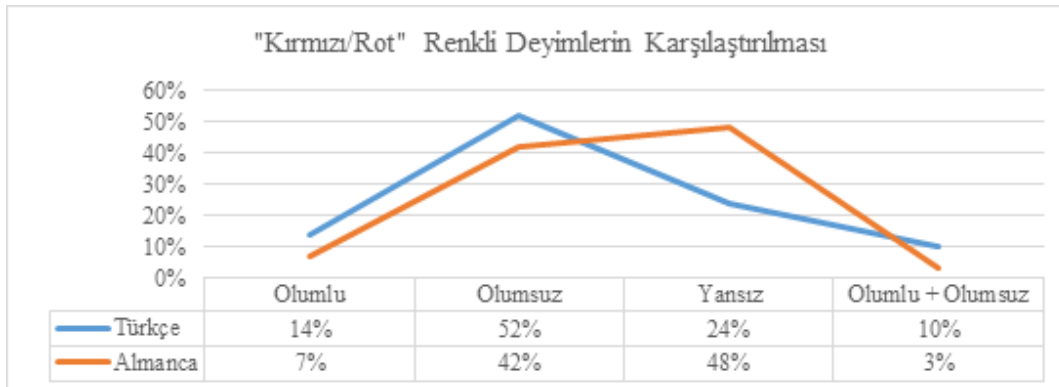
Grafik 1: *Beyaz/Weiß* Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan tarama sonucunda Türkçede *beyaz* renk içeren toplam 53, Almancada *weiß* renk içeren toplam 36 deyime rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almancada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar bir üst grafikte gösterilmiştir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere *beyaz/weiß* rengi ihtiva eden olumlu anlamlı deyimlerin oranı Türkçede; olumsuz, yansız ve hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranı ise Almancada daha fazladır. Bu renkle ilgili hem yansız hem de olumsuz anlamlı deyimlere yalnızca Almancada rastlanılmıştır ki bunların oranı Almancada %5'tir. Ancak Türkçede bu anlamda hiçbir deyime rastlanılmamıştır. Sonuç olarak *beyaz/weiß* renkli deyimlerin karşılaştırılmasında Türkçe deyimlerin anlamsal olumluların çoğunlukta; diğer dört kategoride ise Almanca deyimlerin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır.

Grafik 2: *Siyah/Schwarz* Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan taramada Türkçede *siyah* renk içeren toplam 82, Almancada *schwarz* renk içeren toplam 47 deyim rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almancada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere bu deyimler anlamlarına göre dört ayrı kategoriye ayrılarak incelenmiştir. *Siyah/schwarz* rengi içeren olumlu ve yansız anlamlı deyimlerin oranı Türkçeye göre Almancada daha fazladır. Olumsuz anlamlı deyimlerin oranı Almancaya oranla Türkçede daha fazladır. Hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranında ise %4 ile her iki dilde bir eşitlik söz konusudur. Sonuç olarak *siyah/schwarz* renkli Türkçe-Almanca deyimlerin anlamsal karşılaştırılmasında Türkçe deyimlerin sayısal olarak fazla oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu rengi ihtiva eden olumlu anlamlı deyimlerin her iki dilde de oranının az olduğu, olumsuz anlamlı olanların ise fazla olduğu belirlenmiştir.

Grafik 3: Kırmızı/Rot Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan tarama sonucunda Türkçede *kırmızı* renk içeren toplam 29, Almancada *rot* renk içeren toplam 31 deyim rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almancada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar yukarıdaki grafikte gösterildiği gibidir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere deyimler anlamlarına göre dörde ayrılmıştır. *Kırmızı/rot* rengi içeren olumlu, olumsuz ve hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranı Almancaya göre Türkçede daha fazladır. Yansız anlamlı deyimler ise Almancada daha fazladır. Sonuç olarak *kırmızı/rot* renkli Türkçe ve Almanca deyimlerde bakımından genel olarak Almanca fazla

olsa da anlamsal açıdan karşılaştırıldığında dört kategoriden üçünde Türkçe deyim oranı fazladır.

SONUÇ

Dillerin, toplumlarda kültür, gelenek ve düşünce tarzını yansıttığı muhtelif araştırmacılar tarafından sıkça dile getirilir. Bunlardan biri Almanların ünlü düşünürü Humboldt'tur ki o, dil-toplum ilişkisi için şöyle der: *Dil, bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araçtır. Ancak kendi diline dayanan, kendi dilinde ilerlemeler yapan bir ulus gerçek bir kültürün de yaratıcısı olabilir* (Akt. Akarsu, 1998:7). Dil, kendiliğinden olup gelişen bir ürün değildir. Bilakis toplumsal uzlaşa ile ortaya çıkan ve zaman içerisinde gelişen bir olgudur. Bir toplumun ferdi, kendi toplumunun kullandığı dilden ötürü onların dünya görüşünden mutlaka etkilenir. Kişi, yabancı bir dili ileri düzeyde bilse bile, o dilin dünya görüşü içerisine girmesi kendi anadili tarafından baskılanır. Zira birey, içerisinde yoğrulduğu ilk dil ile kültürün kodlarıyla yaşar ve düşünce yapısı da yaşadığı toplum içinde inkişaf eden dil ve kültürle birlikte gelişir. Dolayısıyla dil toplumla beraber gelişen bir olgudur. Her dil, kendine özgü bir düşünce biçimine sahiptir ve bu o dili anadili olarak konuşan kişinin gerek zihninin içeriğini ve fikriyatını gerekse edindiği izlenimler yığınına şekillendiren kalıptır.

Sonuç olarak bu çalışma ile hem Türk hem Alman kültüründe önemli yer edinen *renk* içerikli metaforik ifadeler karşılaştırmalı dilbilim yöntemi ile incelendi. Çalışma sonucunda her iki dilin bu tür ifadeleri arasında bazı farklılıklar tespit edilmiş olursa da temelde önemli benzerliklerin varlığı saptandı. Özellikle renklerin sınıflandırılması ve biliş üzerindeki etkisine ilişkin yapılan tartışma, önemli ayrımları ortadan kaldıran geleneksel *evrensellere* karşı *görelilik* çerçevesi dâhilinde açıklığa kavuşturulabilindi. Bilindiği gibi renklerin sınıflandırılması konusunda evrensel kısıtlamalar vardır. Bu kısıtlamalar, zamanla diller arasında renk bilşi ve algısında farklılıklara neden oldu. Evrensel kısıtlamaların kaynağı kesin olarak belirlenememiştir; ancak görünen o ki bunun kültürün bir önerisi olduğudur. Son olarak rengin *kategorik algısının* neden farklı olduğu bu çalışma ile pekâlâ tam anlamıyla anlaşılabilmiş değildir.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü-1/Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Baranov, A. N. and Dobrovoľskij, D. O. (1996). Cognitive modeling of actual meaning in the field of phraseology. *Journal of Pragmatics*, (25), 409-429.

Bergen, Benjamin K. Bergen, Evans, V., Zinken, J. (2007). *The Cognitive Linguistics Reader; Advances in Cognitive Linguistics içinde* (s. 263-266). Editörler: Evans, Vyvyan, Zinken, London: Equinox Publishing.

Berlin, B. & P. Kay (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Brown, H. D. (1994). *Principles of language learning and teaching*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.

Cacciari, C. (1993). *The place of idioms in a literal and metaphorical World*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Cacciari, C. and Glucksberg, S. (1995). *Imaging Idiomatic Expressions: Literal or Figurative Meanings?*

Hillsdale: Taylor & Francis.

Davies, I. R. L., and Corbett, G. G. (1997). A cross-cultural study of colour grouping: Evidence for weak linguistic relativity. *British Journal of Psychology*, 88(3), 493–517. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1997.tb02653.x>

Dobrovoľskij, D. and Piirainen, E. (2005). Cognitive theory of metaphor and idiom analysis. *Jezikoslovlje*, 6 (1), 7–35.

Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*. Studien zur deutschen Sprache und Literatur, 0 (18). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1050/11883>

Evans, V. (2005). *The Structure of Time Language, meaning and temporal cognition*, University of Sussex John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia.

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

<https://ahdictionary.com/word/search.html?q=idiom>.

<https://www.duden.de/suchen/dudenonline/Redewendungen>

<https://www.redensarten-index.de/suche.php>

Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Langlotz, A. (2006). *Idiomatic creativity: A cognitive-linguistic model of idiom–representation and idiom–variation in English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Meľčuk, I. (1995). Phrasemes in language and phraseology in linguistics. *Idioms: Structural and psychological perspectives*, 167-232.

Mollon, J. D. (1999). Color vision: Opsins and options. *Proceeding of the National Academy of Sciences*,

(96), 4743-4745.

Nida, E. (1998). Language, culture, and translation. *Foreign Languages Journal*, 115(3), 29-33.

Piirainen, E. (2008). *Figurative phraseology and culture*. Phraseology: An Interdisciplinary Perspective içinde (s. 207-228). Editör: Granger, S. ve Meunier, F., Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Püsküllüoğlu, A. (1998). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınları

Röhrich, L. (2001). *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder Verlag.

Sharifian, F. (2003). On cultural conceptualizations. *Journal of Cognition and Culture*, 3(3), 187-207. <https://doi.org/10.1163/156853703322336625>

Sharifian, F. (2007). *L1 cultural conceptualizations in L2 learning: The case of Persian-speaking learners of English*. Ed. Sharifian, F. & Palmer, G. B., Applied cultural linguistics içinde (s. 33-52). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Sharifian, F. (2008). *Distributed, emergent cultural cognition, conceptualisation, and language*. Editör: Frank, R. M. Dirven, R. Ziemke, T. & Bernárdez, E., *Body, Language, and Mind (Vol 2): Sociocultural Situatedness*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.94.2687&rep=rep1&type=pdf>

TDK, Deyimler Sözlüğü, Genel Ağ, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> [Mart 2022 itibariyle 11.209 deyim]

Turner, M. (1991). *Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Turner, M. (1992). *Design for a theory of meaning*, Editör: W. Overton and D. Palermo, The Nature and Ontogenesis of Meaning içinde (s. 91-107). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Turner, M. (1996). *The Literary Mind*. Oxford: Oxford University Press.

Turner, M. (2001). *Cognitive Dimensions of Social Science*. Oxford: Oxford University Press.

Wander, von K. F. W. (2008). Deutsches Sprichwörterbuch-Lexicon. <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=Wander#0>.

Makale Gönderim Tarihi: 13.06.2023**Makale Kabul Tarihi:** 18.07.2023**Makale Türü:** Araştırma Makalesi

ROMANTİK DÖNEMİ ŞAİRLERİN/YAZARLARIN GENÇ ÖLMELERİNE DAİR

ON THE YOUNG DEATHS OF POET / WRITERS OF THE ROMANTIC ERA

Ahmet SARI¹

Özet

Romantik dönem her yönüyle bir Alman akımıdır. “Lingua romana”dan, halkın dilinden kökenini alan; Alman ulusunun, Alman örfünün, adetlerinin, masallarının, efsanelerinin, bir ulusu ulus kılacak her unsurun öne çıkarılmasını ve araştırılmasını talep eden bir akımdır. Her akımda olduğu gibi Romantik akımın da kendine ait kavramları vardır. Yarım asır süren, üç farklı şehirde (Jena, Heidelberg, Berlin) gelişen bu akım sadece kendi kavramlarını oluşturmamış, bu elli sene içinde toplumsal, siyasi, kültürel dönüşümlere de yol açmıştır. Büyükşehirlerden kaçış, seyahat, idilic ortamlarda huzur buluş, hayal ötesi alanlara açılma gibi unsurların edebiyata girişi yanında düello gibi bir müessese de Romantik döneme mahsus bir ritüeldir. Biz bu makalede Romantik dönem şairlerinin, yazarlarının, sanatçıların neden kırk yaşlarını geçemedikleri, neden genç öldükleri üzerine bir araştırma yaptık. Bu bağlamda dönemin amansız hastalıklarının, bu dönem Zeitgeist’inin romantik entelektüellere şanssızlıklar, bahtsızlıklar oluşturmasının, kazaların, intiharların ve düellonun bu genç ölümlere neden olduğunu gördük.

Anahtar Sözcükler: Romantik, Genç Ölmek, Düello, Hastalık, İntihar

Abstract

The Romantic period is a German movement in every aspect. “Lingua romana” demands that the German nation, German customs, traditions, tales, legends and every element that makes a nation a nation should be emphasized and researched. As with every movement, the Romantic movement has its own concepts. This movement, which lasted half a century and developed in three different cities, not only created its own concepts, but also led to social, social, political and cultural transformations in these fifty years. In addition to the introduction of elements such as escaping from metropolitan cities, traveling, finding peace in idyllic environments, and opening up spaces beyond imagination into literature,

1 Prof. Dr. Ahmet SARI, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. asari@atauni.edu.tr, ORCID 0000-0002-6959-8771.

an institution such as dueling is a ritual unique to the Romantic period. In this article, we have conducted a research on why poets, writers, artists or musicians of the Romantic period did not live past the age of forty and why they died young. In this context, we have seen that the unrelenting diseases of the period, the Zeitgeist of this period, the misfortunes and misfortunes of romantic intellectuals, accidents, suicides and duels were the causes of these young deaths.

Key Words: Romantic Period, Dying Young, Duel, Illness, Suicide

Aber das Wehende höre, die ununterbrochene Nachricht,
die aus Stille sich bildet. Es rauscht jetzt von jenen jungen Toten zu dir.

Ama dinle soluğu, sessizlikten üreyen esintisiz bildiriyi.
Hışırda işte sana doğru gencölenlerden.

(Rainer Maria Rilke, Duineser Elegien I)

Hayatın üç aşamasından biri olan gençlik yılları özünde heyecanı ve delişmenliği barındırır. Çocukluk yılları ve ihtiyarlık yıllarına göre bu yıllar “kanın en hareketli”, “kanın en deli” olduğu yıllardır. “Delikanlı” kavramının bir anlamda açılımına bu minvalden bakmak gerekir. Yaşlılığın getirdiği ağırbaşlılığı, adımlarını yaşam boyu elde edilmiş deneyimlerden süzerek kararlı atışı bu çağlarda aramak beyhudedir. Gençliğin serinde hektiklik, hareketlilik, kıvraklık, atılgan bir ruh vardır. Hayat deneyimi arttıkça, gözlem mekanizması geliştikçe, insan hayata dair gerçekleri görüp geçirdikçe “kandaki delilik” durulur. Damarda “deli” kan taşımanın elbette bir de dezavantajı vardır. Aşırı hareket, insanın düşünce mekanizmasını, dikkat merkezlerini olumsuz etkiler. Genç, “hızlı” yaşamının bedelini ağır bir şekilde hayatıyla ödeyebilir. Serde var olan bu garip hareketlilik duygusu onların mahvı anlamına mı gelmektedir? Genelde gençlik özelde de Romantik dönem şairlerin de gençliği “başta bir duman” mıdır? Romantik dönem şairleri “kanlarındaki delilik”lerinden mi bir türlü durulamamışlar, içlerindeki o “pathos” mu onları en heyecanlı alanlara sürüklemiştir? Aşk, tutku, kin, kaza, “başka uluslar için canı feda” bu şairlerin ömürlerini kısaltmış mıdır? Yukarıda sözünü ettiğimiz romantik dönem genç şairlerinin başarılarını yiyen “garip hareketlilik” çağa özgü olan ve Lenau’dan Kleist’a, Novalis’ten Büchner’e kadar bütün şairleri/yazarları, hayatlarının baharlarında yaşamdan koparıp götüren bir hareketliliktir.

Bu yazıda temel alacağımız Romantik dönem Alman şairleri/yazarları ve o dönemde yaşayan diğer ulusların romantik şairlerinin/yazarlarının artık “moda” haline gelmiş “genç ölümleri” üzerine biraz düşünmek; onları genç ölmeye neyin ittiğini araştırmak; “genç ölme”nin bir etüdünü yapmaktır. Bu aşamada hastalıklardan, düellolardan, bahtsızlıklardan, kötü talihten söz ederek de Romantik şairlerin/yazarların “genç ölümleri”nin nedenlerini açma imkânı bulmaktır.

Emil Michel Cioran “Burukluk” isimli kitabında romantiklerin “son intihar uzmanları olduklarını, onlardan sonra baştan savma intihar edilir olduğunu, kaliteyi iyileştirmek için yeni bir çağ bunalımına ihtiyacımızın olduğunu dillendirir.² “Romantik gençliğin hayattan tikslenmeyle dolu derin melankolisi” üzerine dikkat çeken Cioran söz konusu kitabında romantik dönem Alman şairleri üzerine aforizmalarla örülü görüşlerini sıralar. Nietzsche, Hölderlin, Goethe üzerine birbirinden güzel aforizmalar yazan Cioran, Almanların tahammülünün

2 Emil Michel Cioran, **Burukluk**, Metis Yayınları, İstanbul 1993, s.14

sınır tanımadığını; çılgınlık söz konusu olduğunda bile böyle olduğunu, Nietzsche'nin on bir yıl, Hölderlin ise kırk yıl yaşama dayandığını belirtir.³ Hölderlin gerçi genç ölenler safında yer almaz, ismi anılmışken Ahmet Cemal'in "Hölderlin" metninde Alman edebiyatının bu en bahtsız şair ve dramaturgunu incelerken dönemin bir panoramasını da verir. "Gençölenler" kavramı işte burada yeniden su yüzüne çıkar. Ahmet Cemal'in "Hölderlin" kitabının önsözündeki saptamalar bu bağlamda çok önemlidir:

Hölderlin, en uzun yaşamlar için bile inanılmaz gelebilecek zirveleri henüz yirmilerinde olan insanlarca tırmanıldığı, bütünüyle gençlerin sırtında yükselen bir çağda yaşadı. İster siyaset, ister sanat ve edebiyat alanında olsun bu gençler başlangıçta birer hiçken, sonunda her şey olanlardan meydana gelen bir kuşağın temsilcisiydiler. Fransız İhtilali'nin büyük adlarından Camille Desmoulin ve Maximillian Robespierre, ihtilalin ardından Fransa'nın başına geçen ve daha otuzlu yaşlarında imparatorluk tacını giyen Napoleon, sanat ve edebiyat yaşamında Shelley, Byron, Keats, Novalis, Kleist, Lenau, Puşkin, Büchner ve Hölderlin uzatılabilecek bir listede yer alan adlardan yalnızca birkaçıdır.⁴

Ne var ki Stefan Zweig'in "Dünya Fikir Mimarları" başlığı altında toplanan biyografik denemeler dizisinde yer alan "Hölderlin" denemesinin hemen başında belirtildiği gibi tüm görkemini gençlere borçlu olan 19. yüzyıl, aynı zamanda gençleri sevmeyen bir yüzyıldır. Nitekim yukarıda sayılanların hemen hepsi, daha kırklarına varamadan hasta yatağında, düelloda ya da giyotinin bıçağı altında ölüp gitmişlerdir. Belki de "Zeitgeist" olarak bu trajik zamana tanıklık kaçınılmazdır. Kendileri de bu denli trajik bir kaderi yaşamak zorunda kalmışlardır. Cioran'ın "intihar uzmanı" olarak gördüğü bu gençlerin içlerinde "çağın genelinde var olan bunalım"ı saptaması, bu bunalımın farkına varması ve fakat yine de amor fati düsturunca kaderlerini severek yine kaderlerini yaşaması Romantik dönemi hüznü kılan akımlardan biridir. Modernizm genelde natüralizmin başladığı fin de siecle çağına dayandırılır. Oysa Romantik dönem teknolojik hamlelerin görüldüğü, çoğu buluşun ve icedin sosyal ve toplumsal yaşantıyı şekillendirdiği bir çağdır. Romantizm döneminin içinde yer aldığı 19. yüzyıl çok hızlı yaşanmış bir zamandır aynı zamanda. İçinde "romantik melankoli" olarak da nitelendirilebilecek bir "hüzün" ve "bunalım rüzgârını" taşır. Bu fırtına, kırkına bile varamadan beyinleri etkisine alır ve onları boğar, öldürür. Goethe'nin zamanında moda haline gelmiş ve gençlere kötü örnek olmuş Werther düşünüldüğünde, bir kitap bile bir yığın insanın –ve çağın– ölüm furyası haline gelebiliyorsa, bir dönem, kendinde bu kıyım sürecini daha pervasızca yaşayabilir. "Hüzün" ve "melankoli" ne yazık ki yalnızca o ölüm aracında, kitapta değil, şairlerin ve entelektüellerin içinde, yüreğindedir.

Stefan Zweig'in "Dünya Fikir Mimarları (Kleist, Nietzsche, Hölderlin)" isimli kitabının "Hölderlin" bölümünde konumuz olan Romantik dönem şairlerinin genç ölüm sorunu ele alınır. Zweig uzun uzun, o dönemde yaşanmış bu "bahtsız" ve "talihsiz" sorunu inceler. Zweig'a göre, bu yüzyıla kadar başka hiçbir yüzyılda, bu kadar kısa bir tarih dilimi içinde, bu denli önemli yazar, şair ve sanatçı "mahvı" olmamıştır. Bu mahvın ilk şairi aslında isminin tam açılımı Nikolaus Franz Niembsch olan Nicolaus Lenau'dur. Avusturya'nın geç romantiklerinden biri olan Lenau karamsarlığı, melali, dünya acısı (Weltschmerz) ile bilinir. Eserlerinde güçlü çatışmanın, karşıtlığın, zıt duyguların (Ambivalenz) görüldüğü şairin "derin melankoli"yi laytmotif hale getirdiği gözden kaçmaz. Bu ikili karşıtlıklarda bir yönüyle melal, melankoli, çöküş ön plana çıkarken özgürlük-

3 A.g.e., s.15

4 Friedrich Hölderlin, **Deliliğin Arifesinde**, (Ahmet Cemal çev.) YKY, İstanbul 1996., s.11-12

lerin, demokrasinin izi de sürülür. Doğa şiirlerini, idilik şiirleri çok sever, musiki bilgisi ve enstrüman çalma yeteneği de olduğundan şiirlerinde prozodiyi, tınıyı, müzikaliteyi işler. Şiirlerinde ve eserlerinde doğayı her ne kadar işlese de ona bağlı ölüm duygusunu, yıkımı, insanın dünyada yalnızlığını, dünyanın geçiciliğini de tema olarak ele alır. 1822'den 1832 yıllarına kadar hukuk, tıp, tarım, felsefe eğitimi almış bu çoklu ders bilgisi bir şekilde imge olarak şiirlerine de yansımıştır. 1832 yılında farklı bir yaşamı denemek için Amerika'ya gitmişse de bir yıl sonra göze aldığı bu gezide istediğini elde edemediği hayal kırıklığıyla geri dönmüştür. Heinrich Heine'nin kaçışında olduğu gibi Lenau'un Amerika'ya gidişinde de elbette zamane Almanya'nın politik bas

kısının, bu politik baskının ruhunda oluşturduğu yaralanmaların payı vardır denilebilir. Çocukluğundan beri bir yerleri görme sevdası olan, gezmeyi çok seven Lenau aynen Rainer Maria Rilke'de, Paul Celan'da olduğu gibi ileride vatansızlığa dönecektir. Birçok aşk yaşamasına rağmen hiçbirinde ilişkiyi sürdürmemiştir. Lenau, Goethe gibi çağın büyük sorunları ile ilgilenmiş, felsefe etüdünün edebi yaratımında çok önemli rol oynadığı görülmüştür. Şiirinin angajman boyutu vardır. Politik şiirler yazmaktadır. Dönemin sorunlarını politik olarak şiirlerine konu olarak seçmektedir. 1844 yılında çıldırmış, ruhen ve bedenen bir daha kendini toparlayamamıştır. Buna birçok intihar girişimi de eklenmiştir. Viyana'da hatta Stuttgart'ta sanatoryumlara konulmuş, burada altı yıl gibi uzun süre kalmış ve 22. Ağustos 1850 yılında da vefat etmiştir. Lenau'nun daha kırk sekizinde gencecik yaşında hele de "Don Juan" adlı son eserini örerken çıldırarak ölümü bu geç romantik akımın trajedisinin işaretidir.

Nikolaus Lenau

Bir başka genç ölen Romantik şair/yazar da “Novalis” takma adını kullanan Friedrich von Hardenberg’tir. 2 Mayıs 1772 yılında doğmuş 29 yaşında 25 Mart 1801 yılında vefat etmiştir. Gerçek ismi “Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg”tir. Romantik dönemin çoğulcu, ansiklopedik bilgi merakı, “Wissensdurst” olarak da değerlendirilecek bilgi açlığı, Novalis’te de vücut bulur. Mineraolojiden felsefeye, tıptan edebiyata sosyal bilimlerle doğa bilimlerini genç yaşlarda merak etmiş ve bunları birbirinden ayırmamaya çalışmıştır. Fragmanlarında Romantik dönemde “Universalpoesie” olarak da değerlendirilecek “evrensel edebiyat” kavramını bütün bilimlerin harmanlaması olarak da görmüştür. İlk eğitimini Christian Daniel Enhard Schmid’in de yer aldığı özel öğretmenlerinden alan Novalis, Eisleben’de Luther okulunda gramer, retorik, antik edebiyat

dersleri almıştır. Jena’da hukuk fakültesinde okuyan Novalis o dönemde bu okulda dersler veren Schiller’den dersler almıştır. Jena ve Weimar o dönemde kültür mekânı olduğundan Romantik dönemin çoğu yazarlarının burada bulunduğu ve burada eserlerini ürettiklerini söyleyebiliriz. Novalis ile Schiller dostluğu da buna bir örnektir. Goethe, Ludwik Tieck, Jean Paul, Schelling, Schlegel kardeşler, Herder, Jena ve Heidelberg romantikleri daha sonra dünyaya yayılacak bu akımda hep birlikte rol almışlardır. Fichte’nin felsefesiyle yakından ilgilenen ve onu geliştiren Novalis Saksonya’da Freiberg Madencilik Akademisi’nde jeoloji branşına kaydolmuştur. Novalis’i yıkıma götüren olay ise nişanlısı Sophie von Kühn’ün 1797 yılında ölümüdür. Ölüm teması ile yakından ilgilenmeye başlayacaktır. O dönemlerde Romantik dönemin en önemli dergisi Athenaeum’da fragmanlarını yayımlar. Söz konusu dergi “Novalis” mahlasını kullanacağı dergidir. Bir sene yastan sonra 1798’de Novalis Julie von Charpentier ile nişanlanır. Ağustos 1800’de tüberküloz hastalığına yakalanır. 25 Mart 1801’de Weißenfels’de 28 yaşında vefat eder. Hastalıkların Romantik dönem şairlerinin genç ölümlerinde büyük etkisi olduğu görülür.

Friedrich von Hardenberg (Novalis)

Genç ölen bir diğer Romantik şair/yazar de Heinrich von Kleist'tır. 18 Ekim 1777 yılında Frankfurt/Oder'de uzun adıyla Bernd Heinrich Wilhelm von Kleist olarak doğar. Kleist, kurmay yüzbaşı, daha sonra da binbaşı olan Joachim Friedrich von Kleist ve ikinci eşi Juliane Ulrike'nin en büyük oğludur. Heinrich von Kleist ilk derslerini bir öğretmenden, ilahiyatçı ve daha sonra Frankfurt ortaokulunun müdürü Christian Ernst Martini'den alır. 18 Haziran 1788 yılında babası vefat eder. Kleist, din eğitimini sürdürür. Askeri eğitime onbaşı olarak devam eder. 3 Şubat 1793 yılında annesinin ölümüyle Fransa'ya karşı ren seferine katılır. Asteğ-

menliğe kadar terfi eder, müzik yeteneği de olduğundan klarnet çalmaktadır. Çoklu disiplin merakı Kleist için de geçerlidir ve sadece edebiyatla uğraşmaz, fizik, matematik gibi branşlarda eğitim alır. Fen bilimlerine merakını köreltmez. 1800 yılının başlarında Kleist, Frankfurt generalinin kızı Wilhelmine von Zenge ile nişanlanır. Yaz aylarında, üç sömestrden sonra eğitimine ara verir ve Prusya memuriyetine hazırlanmak için Berlin'e gider. Immanuel Kant ve Jean Jacques Rousseau'nun felsefeleri üzerine çalışır.

Heinrich von Kleist

Kleist'in savruk, bir yerde tutunamaz umarsız ruhu onu rahat bırakmaz. 1800 yılında Berlin'de Maliye Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlar. Orada da aradığını bulamaz ve Paris'e gider. İsviçre'ye yerleşir. Drama yazmayı sevdiğinden elinde bitirdiği "Schroffenstein Ailesi" adlı dramayı dostlarının dikkatine sunar. İsviçre'de de aradığını bulamaz ve Almanya'ya Romantik dönem yazarlardan Goethe Schiller ve Wieland'ın olduğu Weimar'da onları ziyaret eder. Phöbus dergisini, Berliner Abendblatt dergisini çıkarır. Bir taraftan da tutkusu olan çifte ölüm düşüncesini uygulamaya geçirmek için kendine ölmek için yoldaş aramaktadır. Bunun için akrabalarından sevdiği kadınlarla işe başlar. Kendisi gibi yaşama umudu kalmamış, amansız bir hastalığa yakalanmış Henrietti Vogel adındaki Alman bir kadın müzisyen ile birlikte ölmeye karar verirler. Rahim kanserinden muzdarip Vogel iyileşemeyeceğini anlayınca, intihar korkusu olduğundan Heinrich von Kleist'ın

kendisini öldürmesini ister. Kleist zaten yıllarca ölmek için bir partner aramaktadır. Birlikte ölmeye karar verirler. Ölümlemlerini de esetize ederler. Heinrich ve Henriette, 1811 yılının 21 Kasım sabahında Berlin’de bulunan Kleiner Wannsee gölü kıyısında birlikte kahvaltı ederler. Heinrich, önce Henriette’yi tabanca ile kalbinden vurur, sonra silahı kendi ağzına dayar ve tetiği çekip kendisini de öldürür.

Romantik dönemde genç ölen bir başka yazar, dramacı da Georg Büchner’dir. 24 yaşında ölen bu Romantik drama yazarı kısacık ömründe fragman dramalar bırakmasına rağmen dünyada en fazla sahnelenen eserlere sahiptir. Goddelau’da, Darmstadt’ta 1813 yılında doğmuş ve Zürih’te 1837 yılında vefat etmiştir. Dönemde çoğu yazarda olduğu gibi onda da sosyal bilimlerle fen bilimleri birbirinden ayrı değildir ve tıp öğrenim görmüştür. Fransız devriminin de çağdaşı olarak Hessen köylülerine yazdığı bildiri (Der Hessische Landbote)

çok popüler olmuştur. Fransız devrimi nasıl eşitlik, adalet, özgürlük taleplerinde bulunuyor ve işçi sınıfının haklarını savunuyorsa Büchner bildirisinde Hessen köylülerinin haklarını savunmuştur. Çok geçmeden zaten bildirinin siyasal etkilerinden Hessen’den kaçmak zorunda kalmıştır. Bugün elimizde olan fragman kalmış dramalarıyla her disiplinde nasıl da ehil olduğunu, felsefe ve doğa bilimlerini nasıl harmanladığını ve bundan bir “Universalpoesie” oluşturduğunu görürüz. Georg Büchner’in genç ölümüne sebep bir hastalıktır, tifodur. Yakalandığı tifo onu 17 gün içinde öldürmüştür. Almanya’nın komşusu olan ve sosyal, toplumsal olaylarda, işçi sınıfı ayaklanmasında, onların haklarının kendilerine verilmesinde önemli rol oynamış Fransız Devrimi’ni heyecanla karşılayan ve eserlerine de hele de ilk eseri “Danton’un Ölümü”ne (1835) bunu konu eden Büchner Almanya’da da böylesi özgürlüklerin toplum indinde devreye girmesini düşünmektedir. Yine deha dönemi yazarlardan aklını yitiren Michael Reinhold Lenz’in hayatından esinlenerek yazılmış Lenz (1835) adlı öykü fragmanı da etkili bir öyküdür. Lenz ne kadar hastalıklı bir ruhu anlatırsa Woyzeck draması da yine zamane toplumsal bir olayı dramaya konu eder. Woyzeck’in kendini aldatan eşi Marie’yi bıçaklaması ve öldürmesi üzerine trajik bir dramadır bu drama. Georg Büchner’in genç yaşta ölümü drama alanında daha yazılacak güzel eserlerin de sekteye uğraması anlamına gelmektedir.

George Büchner

Bir başka genç ölen Romantik yazar, dramaturg Friedrich Schiller’dir. Marbach’da, Almanya’da 10 Kasım 1759’de doğan şair, dramacı Schiller 9 Mayıs 1805 yılında Weimar’da daha kırk altı yaşında vefat etmiştir.

Friedrich Schiller

Romantik dönem yazarlarının Kadim Yunan ve Kadim Roma okumaları onları yeni bir medeniyet bilincine teşvik ettiği için Schiller de Eski Yunan okumalarını sürdürmüştür. Herder, Wieland, Goethe gibi yazarlarla Weimar ve Jena’da dostluklar kurmuş ve Jena üniversitesinde tarih derslerine girmiştir. Romantik dönemin başkenti Jena olduğundan orada biriken Fichte, Schelling, Schleiermacher, Leibniz, Wolff, Kant vb. yazarlarla kültürel alışverişlerde bulunmuş ve Goethe ile “Horen” dergisini çıkarmıştır. Ağırlaşan hastalığı nedeniyle Weimar’da genç yaşlarda ölmüştür.

Yazar olmasa da Romantik dönemde sanatsal eylemlerde bulunan ve militer ressam olarak anılan, çok genç yaşlarda hastalık nedeniyle ölen bir başka sanatçı da Carl Schindler’dir. Schindler, Avusturya’da, Viyana’da, Laimgrube’de dünyaya gelmiş Johann Josef Schindler’in oğludur. Schiller’de ve Georg Büchner’de olduğu gibi hayatında askeri eğitimin önemli olduğu söylenebilir. İlk eğitimini babasının yanında almış, askeri alana ilgi ondan kaynaklanmıştır. 1836 yılında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi’nde okumuş, Karl Gsellhofer ve Leopold Kupelwieser ilk hocaları olmuş, 1837 yılında da Peter Fendi’nin özel öğrencisi olmuştur. Serbest ressam değil de askeri, militer ressam statüsünde derslerini Belange’dan, Charlet’ten Lami ve Raffet’den geliştirmiş, ilk sergisini 1839 yılında yapabilmıştır. Romantik dönemde genç ölümlere neden tüberküloz Schindler’i de yakalamış, 21 yıllık gencecik yaşamında üniversite tahsilini sıklıkla yarıda bırakmak durumunda kalmıştır. Sanatoryumlara gitmiş, Laab im Walde’de yer alan ve soğuk su terapisi de veren sanatoryumlarda hastalığına çare aramış ama 21 yaşında akciğer tüberkülozundan vefat etmiştir.

Carl Schindler

Yine romantik döneme ait başka genç yaşta ölmüş ressam Franz Pforr'dur. 1788 yılında Frankfurt/Main'da doğan ressam 1812 yılında Roma'da Albano Laziale'de vefat etmiştir. Johann Georg Pforr'un ve eşi Johanna Christiane Pforr'un oğlu olan ressamın yeteneklerini babasından aldığı söylenebilir. Babası o dönemde tanınmış at ressamıdır. Genç yaşta ailesinin ölümüne şahit olmuş, anne baba ölümünden sonra kardeşinin ölümünü de görmüş kendisine dayısı Johann Heinrich Tischbein bakmaya başlamıştır. Tischbein da ressam ve sanatçı olduğundan 1801 yılında Kassel'de genç Pforr'u yanın almış ve onun bakımını, eğitimini üstlenmiştir. Viyana Sanat Akademisi'ne 1805 yılında girmiş katı Klasik eğitimin verildiği bu akademiden pek de hoşnut olmamıştır. Akademi'nin katı eğitiminin ruhlarını yeterince özgür yetiştirmediği kanaatine varmışlar, geçmişe dönmek ve ruhlarındaki boşluğu mazinin değerlerini yeniden üretmekle doldurmuşlardır. Eski kadim ressamların sanatında derinleşmeyi ve onarı yeniden üretmeyi hele de Roma'da yeni bir akıma çevirmişler "nasıralı sanat" (nazarenische Kunst) diye de yeni bir akım geliştirmişlerdir. Pforr, 24 yaşında tüberkülozdan vefat etmiştir.

Franz Pforr

Biraz da Alman Romantik şair, yazar ve ressamların dışında söz konusu akım dünya akımı olduğundan, dünyada da rağbet gördüğünden Rus, İngiliz, Fransız romantizmde genç ölenlerin durumu nedir ona bakmakta fayda vardır. Rus romantiklerden Puşkin'in hayatı bu bağlamda ilginç bir hayat olarak karşımıza çıkar. Romantik dönemin dünya görüşünü ya da romantik dönemde yaşama ve ölüm biçimi varsa Puşkin'in düelloda ölmesi bu akımın gerekliklerine uymaktadır. Düello bir nevi romantik akımın beraberinde getirdiği bir cezalandırma biçimi, intikam duygusunu yerine getirme biçimi olduğundan Puşkin'in ölümünün tam romantik dönemin şartlarında gerçekleşmiş bir ölüm olduğu söylenebilir.

Aleksandr Sergeyevich Puşkin

6 Haziran 1799 tarihinde Moskova'da doğan ve 10 Şubat 1837 yılında ölen Puşkin'in Rus edebiyatının en önemli kurucu şair yazarlarından biridir. Soylu ve asker kökenli bir ailenin üyesi olarak başta annesi Marina Hannibal'ın katkıları olmak üzere iyi bir eğitimden geçer. Ailede, evi içinde aldığı eğitimde dadısı Arina'nın masalları, Rus ve dünya masallarını sevmesinde, Rus kültürünü kökleriyle tanimasında büyük etkisi olduğu bilinir. Fransız mürebbiyelerin yardımıyla dönemin dünya dillerini, o dillerde şiirler yazacak kertede öğrenir. Daha ziyade politikacı yetiştirmek için Saint Petersburg'dan merkezden uzakta Tsarskoye Selo'da, bir taşada eğitim alan Puşkin şiir yazmaya ve şiirlerini kabul ettirmeye de gencecik yaşlarda başlar. Daha ziyade gerçekçilik akımı doğrultusunda idilik, siyasal, politik taşlamaları da olan şiirler yazmış, ulusal ve milliyetçi şiirler olduğundan da halk tarafından şiirleri rağbet görmüştür. Romantik şairlerin başka ulusların isyanlarına merakını Lord Byron'dan da bildiğimizden Puşkin'in de dönemin iktidarına ters giden şiirlerinin ona dört yıl sürgün hayatı getirdiği söylenebilir. Bu zamanda babasının yanında çiftlikte kalmış ama Yunan İsyanı'nı takip

etmiştir. Bir baloda tanıştığı Natalya Gomçarova ile evlenmeyi düşünmüş ama Natalya onun bu teklifini uzun vadede kabul etmemiş, ileri bir zamana tehir etmiştir. Doğu yolculuğu esnasında “Erzurum Yolculuğu” metnini yazacağı tanıklıklardan sonra memlekete geri döndüğünde yine Natalya’ya evlilik teklifinde bulunmuş, bu sefer ailesini ikna etmeyi başarmıştır. Natalya’nın daha sonraları Fransız George Charles d’Anthes adlı biriyle ilişkisini öğrendiğinde Puşkin, d’Anthes’i 1837 yılında düelloya davet eder. Karnından ölümcül yara alan Puşkin iki gün sonra 29 Ocak 1837 yılında vefat eder.

Romantik dönemin İngiliz kanadından çok önemli bir şairi de Lord Byron’dur. Asıl adı George Gordon Byron olan Byron 22 Ocak 1788 yılında doğmuş ve 19 Nisan 1824 yılında 36 yaşında vefat etmiştir. Çoğu Romantik yazar ve şair gibi soylu bir aileden doğan Lord Byron Cambridge’de Trinity College’de eğitimini alır. Genç yaşlarda seyahat etmeyi ve başka ülkeleri görmeyi seven Lord Byron Yakındoğu ve Güney Afrika’yı da gezilerine ekler. Başka ulusların özgürlük mücadelelerine katılmayı seçen Lord Byron Osmanlı-Yunan Savaşı’nda da Yunanlıların yanında yer almıştır. Romantik dönem şairlerin aktif politika ile ömrünü nasıl geçirebileceğine en iyi örnek Lord Byron’dur. Siyasi hele de ailevi sebeplerle İngiltere’den ayrılan dünyayı gezen ve diğer dünya ülkelerinde de soyluların ezdiği halka karşı halkı bilinçlendirmeyi, ulusların karşılıklı savaşlarında da Lord Byron perspektifinden mağdur olan tarafı seçmesiyle ömrü boyunca politik olmayı bırakmamıştır. Milano, İsviçre, Travenna, Piza, Yunanistan daha birçok yer Lord Byron’un politik angajmanını kendi ülkesi olmamasına rağmen farklı uluslara eklemesi ile geçmiştir. Lord Byron’un bu bağlamda romantik bir anarşist olduğu, bütün dünya halklarını savunan, monarşi ya da feodal baskılara isyan eden bir ruh taşıdığı söylenebilir. Aynı böylesi bir durum Osmanlı’ya karşı Yunanistan’ı desteklemek, isyanlara bizzat iştirak etmek için hareket etmesi sonucu bu gagesine ermeden ateşli bir hastalık sonucu ölmüştür.

Lord Byron

Lord Byron ile birlikte anılan bir diğer tanınmış İngiliz romantik şairi Percy Bysshe Shelley'dir. 4 Ağustos 1792 yılında Susse'de doğup yine genç yaşlarda 8 Temmuz 1822 yılında Livorno'da ölmüştür. İçinde bulunduğu toplumun normlarına karşı çıkmayı daha genç yaşlarda elde eden Shelley yazdığı anarşist, ortodoksi dışı metinleriyle hem okuldan hem de aile efradı tarafından dışlanmış. İngiltere'de evlenen fakat evliliğini daha sonra "Frankenstein" yazarı Mary (Shelley) için yok sayan Shelley, kızın babası izin vermeyince İngiltere'yi onunla birlikte terk etme kararı alırlar. Shelley'in doğu merakı "The Revolt of Islam" adlı kitabı ile gün yüzüne çıkar. Romantik dönemin kötü kaderi Shelley'i de yakalar ve 1822 yılında boğularak ölür, cesedi İtalya'da sahile vurur. Lord Byron'un, dostu Shelley'in cenazesinde yer almıştır.

Percy Bysshe Shelley

Lord Byron ve Shelley gibi çok tanınmış bir başka İngiliz Romantik dönem şairi ve yazarı da John Keats'tir. 31 Ekim 1795 tarihinde Londra'da dünyaya gelen ve 2 yaşında 23 Şubat 1821 tarihinde İtalya'da ölen Keats öğrencilik yıllarında cesaretiyle tanınmaktadır. Keats de çoğu Romantik şair ve yazar gibi zengin bir aileden gelmektedir ve aile ticaretle uğraşmaktadır. Anne babasının erken yaşlarda ölmesi sonucu bir varoluş boşluğuna düşen Keats ilk şiir denemelerini de daha yirmilerine basmadan gerçekleştirir. Romantik dönemde şairlerin ya da entelektüellerin disiplinler arası geçiş merakı, daha doğrusu bu dönemlerde sosyal bilimlerle fen bilimlerin birbirine yakınlığı Keats için de söz konusudur. Tıp alanı, şiir merakı yüzünden sekteye uğrar ve ömrünü şiire adar. Londra'da entelektüel topluluklara katılır ve Shelley ile dostluk kurar. 26 yıllık kısa ömrüne üç şiir kitabı sıkıştırmayı başaran Keats hele de çağın vebası sayılan ve tıp da daha gelişmediği için hastalıkların insanları ölüme sürüklediği aile içinden de dost çevresinden birçok trajik ölümlere şahit olur. Kendisi de amansız verem hastalığına yakalanır ve maddi sorunlar yüzünden tedavi edilemeden Şubat 1820 yılında kan kusarak bu ölümcül verem hastalığından vefat eder.

John Keats

Bizim yukarıda hayatlarını ve ölümlerini sıraladığımız genç ölen Romantik dönem şair, yazar ve ressamlar hakkında Stefan Zweig’in çok güzel tespitleri vardır. Zweig’in bu genç ölenler hakkında ne dediğine bir bakalım:

İngiltere’de, ancak yüzyıllar sonra yeni bir şiir dehası doğmuştur. Dertli, hayalgücü zengin bir genç, John Keats. Evrenin şu mutlu habercisi. Ne yazık ki ölüm, yirmi yedi yaşında onun son nefesini nağmeli göğsünden çeker alır. Mezarına ise bir düşünce kardeşi, en büyük sırlarının elçisi Shelley eğilir. Shelley, bu düşünce kardeşine bir şairin başka bir şaire yazdığı en güzel ölüm şarkısını “Adonais Ağıtı”nı söyler. Ama aradan yalnızca birkaç yıl geçer ve işte o saçma fırtına, Shelley’in cesedini Tiranyen kıyılarına atar. Dostu, Goethe’nin en sevgili mirasçısı Lord Byron koşup gelir ve Achillos’un Petroklos’a yaptığı gibi Güney denizinde üzerinde Shelley’in cesedi olan odun yığınına ateşe verir. Shelley’in ölümlü gövdesi İtalyan semalarına doğru yükselir. Ne var ki Lord Byron da bir iki yıl sonra Missolinghi’de alevler içinde ölecektir. Topu topu bir on yıl içinde Fransa’ya ve İngiltere’ye verilmiş en “asil” şiir baharı mahvoluvermiştir. Bu elbette Almanya’nın genç kuşağını da sert bir yumruk gibi ve yumuşamaz mistik bir inançla etkilemiştir. Novalis vaktinden önce sönüp gider; karanlık bir gecede bir şamdan mumu gibi damlayarak. Kleist, ani bir çaresizlik içinde kafatasını paramparça eder. Raimund onu neredeyse aynı hunharlıkta bir ölümle izler. Georg Büchner’i yirmi dördünde bir sinir nöbeti alır götürür. Hayal gücü en zengin anlatıcı Wilhelm Hauff’u, bu deha goncasını, yirmi beşinde gömerler ve bütün bahtsız şairlerin şarkılaşmış ruhu olan Schubert son melodide, vaktinden önce tükenir. Hastalıklar ve ölüm, bütün topuzları ve zehirleriyle, intiharla ve cinayetle, kökünü kazır bu genç kuşağın. Soylu “üzgün” Leopardi “karanlık” bir hastalıkta solar. Norma’nın şairi Bellini, genç yaşında ölür, uyanan Rusya’nın en aydınlık kafası Gribojedof’u Tiflis’te bir İranlı hançerler. Onun cenaze arabasına Kafkasya’da bulunan Alexander Puşkin Rusya’nın bu yeni dâhisi eşlik eder. Ama o da erken “göçer” derdine yanacak vakti çok olmaz onun da. Yalnızca birkaç yıl sonra yaptığı düelloda bir kurşun öldürür onu. İçlerinde kırkına varanı yoktur. Pek azı otuzuna kadar yaşamıştır. Avrupa’nın görüp göreceği en coşkulu şiir baharı sanki bir gecede kırılır, dağıtılır ve her dilde birden doğaya ve “mutlu dünya” özlemine övgüler dizen bu gençlerin kutsal birlikteliği dinamitlenir.¹

1 Stefan Zweig, **Dünya Fikir Mimarları (Kleist, Nietzsche, Hölderlin)**, İş Bankası Yayınları, (Gürsel Aytaç çev.) Ankara 1989, s.144

Stefan Zweig adeta bizim makalede geniş bir şekilde dile getirmek istediğimizi bir paragrafında özetlemiş gibidir. Romantik dönem şair ve yazarların genç ölmelerine, trajik sonlarına, çoğunun kırkını geçmeden ölmüş olmalarını özlü bir şekilde bir paragrafta bakabilmeyi başarmıştır.

Dünya edebiyatı iyi incelendiğinde her ulusun edebiyatında genç yaşında ölenlere rastlanacaktır. Romantik dönemdeki kadar “geniş kapsamlı” olmasa da, Türk edebiyatında da genç ölmelere rastlanır. Atilla İlhan “Hangi Edebiyat” isimli kitabında bir yazısını şairlerin genç ölmelerine ayırmıştır. Meşrutiyet’in “müdevver” şairleri Cumhuriyet şairlerinden uzun yaşamışlardır. Kaba mantık, değişen topluma ayak uydurmayı, daha erken “gitmeleri” gerektiğini mi söyler? Tam tersi olur. Yahya Kemal, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya hayli ihtiyar ölümler. Buna mukabil Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Ziya Osman, Fethi Giray, Ceyhun Atuf, Ömer Faruk, Suat Taşer, Niyazi Akıncıoğlu, Cahit Irgat Atilla İlhan’a göre aramızdan “genç” sayılabilecek yaşlarda ayrılmışlardır. Bunda elbet Meşrutiyet neslinin toplumla evvelden özdeşleşmiş olması; Cumhuriyet neslinin, geleneksel şiir tavrını ve sesini TDK Türkçesiyle sürdüremediği için, yabancılaşma etkili olmuştur. Ama tek neden bu mudur? Osmanlı geleneğinde divan şiiri paşalarla beylerin, halk şairi, eşkıyayla köylerin himayesindedir. Cumhuriyet şairi, milletin himayesinde olacaktır, nedense sık örselenen bir “üvey evlat” muamelesi görür ve görmektedir.¹

Şairlerin genç ölmelerinin ardında yatan nedenler ne olursa olsun, kültür kurucusu olan bu insanların daha hayatlarının baharlarında göçüp gitmeleri, o ulus için büyük bir kayıptır. Bir insanda imge evreninin, entelektüel bilincin kolay oluşturulmadığı düşünülecek olursa, şairlerin genç ölümü, bu durumu trajik bir alana çeker. Bir şair için genç ölmek trajedinin ta kendisidir.

1 Atilla İlhan, **Hangi Batı**, Bilgi Yayınları, İstanbul 1993, s.229-230

SONUÇ

Romantik dönem, çoğu Fransız menşeli akımlara göre Alman halkının ve ulusunun kendi dilinden, kültüründen, kendi içinden, kendi köklerinden çıkardığı bir akım olma özelliği taşımaktadır. Sadece Almanya'nın sınırları içinde de kalmamış, dünyaya yayılmıştır. Her ekol bir öncekine karşıt bir felsefe geliştiriyorsa Romantik akımın da Aydınlanmaya bir karşıtlık içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda 1790'dan 1840'a kadar üç farklı mekânda, Jena'da, Heidelberg'de ve Berlin'de etkisini göstermiştir. Yarım asır içinde kendine ait kavramlar oluşturmuş, akım kendi ilkelerini, kendi kavramlarını üretmiştir. "Fernsucht", "fernweh", "blaue blume", "universalpoesie", "romantische ironie" yanında toplumsal değişim ve dönüşümlerde de kendine ait moda oluşumlar var etmiştir. Düello bunlardan biridir. Bir başka husus da makalenin içeriğini oluşturacak olan ve Romantizm üzerinde biraz kafa yoranların hemen görebileceği bu dönem şair, yazar ve ressamlarının genç ölümleridir. Makalede görebileceğimiz şekilde genç ölenlerin hayatlarını etüt ettiğimizde bunların çoğunun zamane amansız hastalığı vereme ve başka hastalıklara kapıldıklarını görürüz. Hastalıklara tıbbi çareler henüz gelişmediği için ince hastalık, verem, tüberküloz gibi hastalıkların çağın hastalığı olduğu görülmektedir. Sadece romantik yazarlarımız, şairlerimizin değil, çoğu insanların o dönemlerde bu hastalığa kapılıp can verdikleri gözden kaçmaz. Bir diğer durum da Romantik'e has bir ritüel olan Puşkin'in ölümüdür. Puşkin'in eşi kendisini Fransız George Charles d'Anthes ile aldattığından Puşkin d'Anthes'i düelloya davet eder. Düello tam Romantik dönem ritüellerinden biridir. Şair karnına aldığı ölümcül yaraya iki gün dayanır ve ölür. Genç ölmesinin nedeni düellodur. Bahtsızlıklar ve şanssızlıklar da Romantik dönem şair-yazarların genç ölmelerine neden olur. Shelley'in fırtına nedeniyle gemisinin alabora olması ve cesedinin İtalya Tiranyen kıyılarına vurması, Lord Byron'un Missollinghi'de alevler içinde ölmesi bunlardan sayılabilir. Heinrich von Kleist'ın sevgilisiyle çifte intiharı, Ferdinand Raimund'un kuduz olma korkusundan dolayı kendini silahla vurması, ölümü ile intiharlar da Romantik şair yazarların kaderlerini belirlemiştir. Zamane hastalıklar, intiharlar ve cinayetler, kaderin ilginç cilveleri Romantik dönem şair yazar ressamların, bu bahtsız kuşağın kökünü kazımıştır denebilir.

KAYNAKÇA

Rilke, R.N. (İstanbul 1996). *Duino Ağıtları*, İyi Şeyler Yayıncılık, (Can Alkor çev.)

Zweig, S. (Ankara 1989). *Dünya Fikir Mimarları (Kleist, Nietzsche, Hölderlin)*, İş Bankası Yayınları, (Gürsel Aytaç çev.).

Cioran, E.M. (İstanbul 1993). *Burukluk*, Metis Yayınları.

Hölderlin, F. (İstanbul 1996). *Deliliğin Arifesinde*, YKY, (Ahmet Cemal çev.).

İlhan, A. (İstanbul 1993). *Hangi Edebiyat*, Bilgi Yayınları.

Makale Gönderim Tarihi: 22.06.2023

Makale Kabul Tarihi: 17.07.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

NAZİ ALMANYASI'NDA VE SAVAŞ SONRASINDA ÇOCUK OLMAK: SEÇİLİ ÖYKÜLERDEKİ ÇOCUK KARAKTERLERİN DÖNEM EDEBİYATI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEMESİ

BEING A CHILD IN NAZI GERMANY AND AFTER THE WAR: A COMPARATIVE ANALYSIS ON THE CHILD CHARACTERS WITHIN SE- LECTED STORIES IN THE CONTEXT OF PERIOD LITERATURE

Gökhan Şefik ERKURT¹

Sıla ÖZDİL²

Özet

İnsanlık tarihine bakıldığında savaşlar, hem sebepleri hem de sonuçları bakımından toplumları derinden etkileyen en uzun süreli ve kalıcı olaylardan biridir. İnsanın hayatında silinmez izler bırakan savaşlar ve onu izleyen dönemlerin yarattığı yıkım, insanın kendini ifade etme arzusuyla birleşerek çeşitli sanat eserlerine konu olmuştur. Birçok alanda olduğu gibi edebiyata yansıyan savaş olgusu, Almanya düşünüldüğünde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazılan eserlerde yaygın olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda değişime uğramış, bu değişimler edebiyatta biçim ve içeriği etkilemiştir. Yeni bir edebi tür olarak ortaya çıkan “Alman Kısa Öyküsü” (Kurzgeschichte) türü ile dönemin sosyo-politik durumu konu edinilmiş, yazarlar savaşın anlamsızlığını, etkilerini ve neden olduğu maddi ve manevi yıkımı bu edebi türde eserler vererek işlemişlerdir. Savaşın etkisinin en çok, savaş döneminde yaşanan vahşeti anlamlandıramayan ve yaşama şansı ellerinden alınmış olan çocuklar üzerinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Savaş sonrası *Alman Kısa Öykülerinde* çocuk karakterlerin sıkça yer alması, bilinçli bir kullanımı gösterir niteliktedir. Çalışmanın bel kemiğini oluşturan bu düşünce, Heinrich Böll’ün *Dayım Fred* (Onkel Fred) ve Wolfdietrich Schnurre’nin *Jenö Arkadaşım* (Jenö war mein Ferund) adlı öykülerinde yer alan çocuk karakterlerin, dönemin özellikleri bağlamında karşılaştırmalı çözümlemesi yapılarak ortaya konulmak istenmiştir. Bu nedenle çalışmanın amacı, dönemin sosyo-politik tutumu göz önünde bulundurularak seçili iki kısa öykü örneğine çocuk karakterler üzerinden yorum getirmek ve İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerini çocuk gözünden ortaya koymaktır. Çalışmada *Yorumsama (Hermeneutik) ve Alımlama Estetiği* (Rezeptionsaesthetik) yöntemleri doğrultusunda bir çözümleme yoluna gidilmiştir.

1 Doç. Dr., ADÜ FEF, Alman Dili ve Edebiyatı, erkurt@adu.edu.tr, ORCID 0000-0002-6826-7970.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, ADÜ SBE, Disiplinlerarası Karşılaştırmalı Edebiyat ABD, silazdil@gmail.com, ORCID 0009-0004-7595-894X.

Çözümleme sonucunda her iki öyküde de savaşın acımasızlığının çocuk karakterler kullanılarak tüm şeffaflığıyla ele alındığı ve evrensel değerlerden bahsedilerek öykülerin *Weltliteratur* (Dünya Edebiyatı) kavramına dâhil edildiği gözlemlenmiştir. Böylelikle kısa öykülerde çocuk karakterlerin kullanılmasının dünyada kalıcılığı sağladığı ve her insanın içindeki saflığa ulaşmaya çalışıldığı düşünülmüştür. Bu sayede okurun geçmiş ile bugün arasında bir çıkarım yaptırılarak, savaş döneminde yaşanmış tüm gerçekleri yeniden düşünebilme zeminine çekildiği ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Heinrich Böll, Wolfdietrich Schnurre, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı, Yıkıntı Çocukları, Çocuk Karakter.

Abstract

Looking at human history, wars are one of the longest and most enduring events that profoundly affect societies both in terms of their causes and their consequences. The wars that left indelible marks on human life and the destruction caused by the following periods, combined with desire to express oneself, have been the subject of various work of arts. As in many fields, the phenomenon of war, which is reflected in literature, is widely seen in works written especially after the Second World War, when Germany is considered. After the Second World War, Germany has undergone economic, social and political changes, and these changes also has affected the form and content of the literature. With the genre of “German Short Story” (Kurzgeschichte), which emerged as a new literary genre, the socio-political situation of the period has been taken as subject and authors, by giving works in this genre, have dealt with the meaninglessness of the war, its effects and the material and moral destruction it caused. It is an undeniable fact that the impacts of the war are mostly on the children who cannot make sense of the atrocities experienced during the war and whose chance to live has been taken away from them. The frequent inclusion of child characters in post-war German Short Stories indicates a conscious use. This idea, which forms the backbone of the study, has been intended to put forward by making a comparative analysis of the child characters in the stories of Heinrich Böll’s Uncle Fred (Dayım Fred) and Wolfdietrich Schnurre’s Jenö My Friend (Jenö war mein Ferund) in the context of the characteristics of the period. Therefore, the aim of the study is to comment on these two examples of Short Stories selected taking into account the socio-political attitude of the period through children’s characters and to reveal the effects of the Second World War from a child’s point of view. In the study, an analysis path has followed in line with the methods of Interpretation (Hermeneutics) and Reception Aesthetics (Receptionaesthetic). As a result of the analysis, it has been observed that the brutality of war has been dealt with transparently using child characters in both stories and that the stories have been included in the concept of *Weltliteratur* (World Literature) by mentioning universal values. Thus, it has been thought that the use of child characters in Short Stories ensures permanence in the world and tries to reach the purity inside every human being. In this way, it can be argued that by making an inference between the past and the present, the reader is drawn to the ground of rethinking all the realities experienced during the war period.

Keywords: Heinrich Böll, Wolfdietrich Schnurre, Postwar german literature, Rubble Children, Children Character.

GİRİŞ

Nazi Almanyası 8 Mayıs 1945 tarihinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmıştır. Mağlubiyet sonrası dönemde Almanya, Federal Almanya Cumhuriyeti (BRD) ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR) olmak üzere iki farklı yönetim şeklini benimsemiş birbirinden bağımsız iki ülkeye bölünmüştür. Batı Almanya olarak adlandırılan Federal Almanya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin (A.B.D.), Doğu Almanya olarak tanımlanan Demokratik Almanya Cumhuriyeti ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B) yani dönemin Rusya'sının politik ve ekonomik etkisi altında kalmıştır. Böylelikle Doğu ve Batı bloğunun egemenliği himayesinde kalan iki Almanya'da edebiyat da gelişimini iki ayrı koldan devam ettirmiştir. S.S.C.B'nin güdümünde olan Doğu Almanya edebiyatında tematik olarak daha çok *emek* ve *işçi* kavramları ele alınırken, Batı Almanya'da ise savaşın neden olduğu yıkım, yoksulluk gibi konular merkeze alınarak işlenmiştir. Nazi döneminde yer alan *Vatan ve Kan Edebiyatı* (Blut und Boden Dichtung) akımı Hitler iktidarının yenilmesiyle sona ermiştir. Savaş sonrasında gelişen edebiyat, "Nachkriegsliteratur" (Savaş Sonrası Edebiyat), "Trümmerliteratur" (Yıkıntı Edebiyatı) veya "Kahlschlagliteratur" olarak adlandırılmıştır. Ancak savaşın hemen ardından ortaya çıkan edebi akım Gürsel Aytaç'ın deyimiyle "Yıkıntı Edebiyatı" olarak isimlendirilen "Trümmerliteratur" olmuştur (Aytaç, 2012: 360). Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) adı verilen yeni yazın hareketindeki yıkıntı sözcüğü sadece savaşta yıkılan binaları değil, hayallerin ve umutların tahrip oluşunu da temsil etmektedir. Bu yıkıntılardan yeni bir Almanya oluşturularak sosyal ve ekonomik hayata sıfırdan başlanması hedeflenmiştir. Ancak bu dönemde devlet ilişkileri çabuk onarılırken, insanların yaşadığı yıkıntılar hemen düzeltilememiştir. Savaş döneminde acı çeken, maddi ve manevi yıkıntılar yaşayan insan, yaşanılanları anlatmak, geçmişle hesaplaşmak istemiş ve içinde buldukları vahim durumun üstesinden gelebilecek bir teselli arama ihtiyacı duymuştur. Çocukluk ve gençlikleri savaş meydanlarında geçen, her şeyini kaybetmiş yazar ve şairler, kendilerine yeni bir edebiyat kurmaya çalışmışlardır. Böylelikle teselli bulma ihtiyacını edebiyat çevresinde gidererek her şeye sıfırdan başlamak istemişlerdir.

Her ne kadar savaştan mağlup olarak ayrılmış olursa da, 1945 yılı yazar ve şairler için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Almanya'da sanat, sosyal yaşam ve düşünce gibi alanlarda yenilikler oluşmaya başlamıştır (Erkurt, 2021: 17). Nasyonal Sosyalizm döneminde hayalleri, idealleri ellerinden alınmış yazarların gençlikleri, rejimin baskısı ve savaşın zor şartları altında boşa harcanmıştır. Bunların arasında belki de dünya mirası ve kültürü düşünüldüğünde değerinden çok eksikliğine bozulmuş olan sanatçılar savaş sonrasında ortaya çıkmışlardır (Erkurt, 2021: 18). Savaş sonrası dönemi yazarları, insanları mutlu bir hayata çekmenin çok gaddarca olacağını savunmuş, yaşanılanların hemen geçebilecek cinsten olmadığına dikkat çekerek kendi kuşaklarının sözcülüğünü yapmışlardır. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından edebiyat çalışmalarında yeni bir dönem başlamıştır. Nasyonal Sosyalist Dönemde yazmalarına izin verilmeyen yazar ve şairler edebi gelişmelerden geri kalmış ve bu alanda bir eksiklik hissetmişlerdir. Savaş sonrasında ise edebiyat dünyasındaki bu eksikliklerin farkına varılmış ve modern yabancı yazarlar incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemde Amerikan Edebiyatının önemli türü olan "Short Story" (Kısa Öykü) benimsenmiş ve dönemin sorunları kısa öykü türünde işlenmiştir. Bu öyküler, kısa anlatılar (Kurzerzaehlungen) ve uzun öykü (Novelle) gibi yenilenmeyi benimseyen Alman edebiyatı geleneğinin bir uzantısı olarak da görülebilir (Gelfert, 2004: 11). Kısa öyküler ile dönemin sosyo-politik durumu konu edinilmiş ve bu edebi tür, yazarlar için yeni bir başlangıç ümidi oluştu-

muştur. Böylelikle dönemin yazar ve şairleri, tüm çağın insanlığa yaşattıklarını yansıtmak için birer ayna görevi görmüşlerdir. Çalışmada ele aldığımız Heinrich Böll (1917-1985) ve Wolfdietrich Schnurre (1920-1989) bu görevi üstlenen yazarlar arasında bulunmaktadır. Heinrich Böll, dönemin Alman ordusunda altı yıl piyade olarak görev yapmış, 1945 yılının Nisan ayından Eylül ayına kadar savaş esiri olarak İngiliz ve Amerikalıların elinde tutsak kalmıştır (Erkurt, 2021: 128). Böll, esir hayatından sonra eve döndüğünde karşısında yıkılmış bir Almanya bulmuştur. Bu yıkıntıyla birlikte kalacak evleri, çalışacak işleri olmayan insanların hayatta kalma mücadelesi onu derinden etkilemiş ve bu durum bilinçaltında yer edinmiştir. Bu sebeple yazar kendisini savaş kuşağının temsilcisi olarak görmüş, bu kuşağın çaresizliğini, yoksulluğunu dile getirmeyi görev bilmiştir. Schnurre ise İkinci Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş, ancak insan olma erdemini sürdürmek ve ideal bir dünyaya kapı açmak için edebiyatı kullanarak halka yol gösterici olmuş ve her şeye rağmen insanları yüreklendirmiş bir yazardır (Selçuk, 1996: 3). Savaş sonrasında yazılan eserlerin yazar olmanın ötesinde, dönemi gözler önüne sermek adına yazıldığını savunmuş ve şu ifadeyi kullanmıştır: “Savaş sonrasında yazılanlar, yazar olmayı amaçladığımız için yazılmamış, başka bir çare olmadığı için yazılmıştır. O dehşetli savaş deneyiminin sonunda bir uyarı olarak yazılmıştır” (Kargı, 2019: 26). Edebi kariyerine kısa öykü türüyle başlayan Böll, bu türün kendisine anlatım disiplini kazandırdığını belirterek kısa öykünün çekiciliğini hep koruduğunu söylemiş ve ustalığını bu edebi türün özelliklerini uygulayarak ispat etmiştir (Aytaç, 2012: 413). Kısa öyküleri nesir türünün en alımlısı olarak tanımlayan Böll’ün (Berg vd., 1981: 598) yanı sıra Schnurre de *söylemek zorunda olduğunuzu açık söyleyin* düşüncesiyle yazılan düz yazı türü şeklinde açıklamıştır (Kurt, 2019: 133).

Kısa öykülerde ele alınan konular genellikle askerlerin savaşta yaşadıkları ve savaşın siviller üzerindeki etkileridir ve kullanılan başlıca motifler ise ölüm, esaret, vatana dönüş olarak özetlenebilmektedir. Konular, açık, sade ve anlaşılır bir dil tercih edilerek işlenmiştir. Bu dönemde daha sade ve gerçekçi bir dil tercih eden yazarlardan bazılarının metinleri açık birer manifesto niteliğinde yazılmıştır (Erkurt, 2021: 21). Bu bağlamda dönemin yazarlarının kısa öykü türünde ele aldıkları konular ile okuyucuları bilinçlendirmek istediklerini söylemek mümkündür. Ancak dönemin yazarlarının amaçları yaşanan sıkıntılara çözüm üretmek olmamış, sorunlara çözüm üreten kişinin okuyucu olması istenmiştir. Bu durum *Trümmerliteratür* akımında bilinçli olarak yapılan bir harekettir (Kurt, 2019: 132).

Kısa öykülerdeki kişiler, savaştan etkilenen ve sıradan insanlardan seçilmiştir. Özellikle karakterlerini kaybolmuş kuşaktan seçen yazarlar bu kişileri kısa öykülerde yaşatmayı hedeflemişlerdir. Bu kuşaklar içerisinde en fazla zarar görüp yitip gitmiş olanların başında şüphesiz ki çocuklar gelmektedir. Yaşları ve dünyayı algılayış biçimleri göz önünde bulundurulduğunda savaştan en çok etkilenenler arasında çocukların bulunduğu aşikârdır. Geleceğin teminatı olarak kabul edilen milyonlarca çocuğun İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybetmesi, geleceğin oluşturulmasında rol sahibi olmalarını engellemiştir. Nazi döneminde birçok çocuk çeşitli işkencelere ve deneylere maruz kalmış, bazıları toplama kamplarına götürülürken, bazıları da toplama kamplarında yaşamını yitirmiştir. Hayatta kalmayı başaran çocuklar ise ağır travmalar yaşamış, tanık oldukları vahşet normal bir hayat sürmelerine engel olmuştur (Karasubaşı, 2015: 441). Kaldı ki ruhen ve duygusal olarak yıkıma uğrayan çocuklar sadece Nazilerin kendilerine karşı gördükleri gruptaki çocuklar da değildir. Alman halkı içerisinde nasıl ki dönemin iktidarından zarar gören kesimler çok ise aynı şekilde dönemin alman çocukları da fiziksel ve duygusal anlamda zarar edenlerdendir. Üstelik çocuklar için bu sıkıntılı dönem sadece

Naziler tarafından yapılanlarla sınırlı değildir. İttifak kuvvetlerinin Almanya'ya girişiyle birlikte çocukların gördükleri bedensel ve ruhsal zararlar Miriam Gebhardt'ın *Askerler Geldiğinde* adlı kitabı içi yaptığı araştırmada en korkunç boyutlarıyla yer almaktadır (bkz. Gebhardt, 2016). Hatta bebek yaşlarında çok zor şartlar içerisinde hayatla tanışanların yaşamlarının devamında büyük zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldıkları ve kendi hayatları için olmadık durumlara dayanmayı öğrendikleri çeşitli eserlerde dile getirilmiştir (bkz. Opdyke,1999). Birçoğu evsiz ve ailesiz olarak yaşam savaşını devam ettiren çocuklar ve gençlerin sayılarının savaş yıllarıyla sonrası süreçte binleri bulduğu bilinmektedir (Haffner, 2019: 5). Savaşın getirdiği maddi manevi büyük yıkımdan etkilenen bu çocukların hayatlarını, yaşadıklarını konu edinmiş birçok edebiyat eseri kaleme alınmış ve hayatları yıkılan bu çocuklar günümüze kadar Trümmerkinder (Yıkıntı Çocukları) olarak anılmışlardır (bkz. Borrmann, 2018). Temelde ideolojik ve politik sebeplere dayanan savaş ve çatışmaların edebiyat aracılığıyla yansız şekilde toplumsal hafızaya alınmasına çocuk karakterlerin katkı verdiği söylenebilir. Dönemin şartlarını, kurbanlarını eserlerinde kullanan yazarlara göre bir toplumun özü her türlü siyasi düşünceden uzak olan çocuğun gözüyle aktarılabilmektedir (Altunbay & Çakır, 2018: 97). Bu nedenle yazarların kısa öykülerde savaş dönemindeki acımasızlığı çocuk karakterlerin gözünden anlatarak okuyucuya aktarmaya çalıştıklarını söylemek yerinde olacaktır. Bu noktada kısa öykü yazarlarının amacı için dönemin sosyo-politik durumunu her türlü siyasi inisiyatiften arınmış çocuk karakterler aracılığıyla okuyucuya aktarmak olduğu yorumu yapılabilmektedir. Böylelikle savaşta ölen bir çocuğun kısacık hayatı kadar kısa, bir o kadar da derin anlamlar içeren öyküler adeta kısasa olma özelliği kazanarak okuyucuyla buluşmuştur. Yazarların yetişkinler tarafından kurulan sistemi, Nazi döneminde yapılanları ve savaşın anlamsızlığını çocukların bu özelliklerinden yola çıkarak gelecek nesillere aktarmak istedikleri ve bunu eserlerinde çocuk karakter kullanımına özen göstererek yaptıkları ileri sürülebilmektedir.

Çalışmanın başında da bahsettiğimiz gibi savaşın çocuklar üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Savaş, çocuklar üzerinde geri dönüşü olmayan derin psikolojik yaralar açmıştır. Çocuklar her türlü siyasi düşünceden arınmış bir şekilde olayları topluma ayna tutarcasına ve yansız bir biçimde ifade edebilecek yapıdadırlar (Altunbay & Çakır, 2018: 97). Bu noktada savaşa bizzat katılmış, esir düşmüş veya rejimin baskısıyla yıpranmış olan yazarların ve şairlerin yaşanılanları yansıtmak için üstlendikleri ayna görevini özellikle çocukların bu yapılarından faydalanarak gerçekleştirdikleri de düşünülebilmektedir. Savaş olgusunun işlendiği edebi metinlerde yer alan çocuk karakterler, savaşın insan yaşamına etkisine çocuk gözüyle bakabilmeyi sağlamakta ve bu sayede okura bakış açısı farklılığı sunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Alman Kısa Öyküsü türünün karakterlerinden biri olan çocukların dönemin sosyo-politik özellikleri bağlamında analiz edilebilmesi için öncelikle Nazi İktidarına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Ardından Nazi döneminde çocukların yaşadıkları ele alınmış olup, bunların *Alman Kısa Öyküsü'*ne yansımaları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucu edinilen bilgiler, seçili öykülerin çözümlemesini yapabilmek için yol gösterici olmuştur.

1. NASYONEL SOSYALİZM İKTİDARI VE NAZİ ALMANYASI'NDA ÇOCUK OLMAK

1.1. Nasyonal Sosyalizm İktidarı

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılan Almanya, 1918 yılında Friedrich Elbert tarafından kurulan Weimar Cumhuriyeti ile demokrasi denemesine geçmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişime ekonomik ve toplumsal faktörlerin de eklenmesiyle Almanya, siyasal yaşamda büyük bir yıkıma uğramıştır. Ülkenin felakete sürüklenmesinin en temel sebebi ise Versay Antlaşması (18 Haziran 1919) olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından zafer kazanan güçler (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve diğer müttefik devletler) Almanya'ya Versay Antlaşmasını imzalatarak ülkeye zorlu koşullar dayatmışlardır. İşgal tehdidi altında kalan Almanya, antlaşmayı imzalamak zorunda kalmış ve bunun yanında askeri gücünü ve topraklarını kaybetmiş, büyük miktarda tazminat ödemeyi kabul etmiştir (Hawes, 2017: 160). Bu antlaşma Almanya'da siyasi hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Alman tarihinde kara leke olarak nitelendirilen antlaşma sonucu ülke itibar kaybetmiş ve felakete sürüklenmiştir. Bunun üzerine Adolf Hitler, Versay Antlaşmasını yürürlükten kaldırmayı amaç edinmiştir. Antlaşmayı tersine çevireceğine dair söz veren Hitler, insanlara daha iyi bir hayat, yeni bir Almanya vaat etmiştir. Versay Antlaşması dışında savaş sonrası Almanya'nın felakete sürüklenmesindeki bir diğer faktör, ekonomik düzenle ilişkilidir. Sanayinin çökmesi, dış pazarın daraltılması ve sömürgelerin kaybedilmesiyle üretimde düşüş yaşanmış, işsizlik ve yoksulluk Almanya'yı büyük bir çıkmaza sokmuştur. Bunun yanında savaş sonrası ödenmesi gerekli olan tazminat borçları da ekonomiyi bir hayli sarsmıştır. Bu durum sonucunda Weimar Cumhuriyeti'ne karşı tahammülsüzlük artmıştır. Ayrıca 1932 itibarıyla yaşanan "Ekonomik Buhan" Almanya'yı derinden etkilemiş, milyonlarca insan işsiz kalmıştır. Bu süreçte Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı onur kırıcı yenilgi de Alman halkının belleğinden silinmemiştir. Böylelikle durumu düzeltereğine dair söz veren Hitler, destek kazanmış ve halk yeni bir liderin yükselişinin fitilini ateşlemiştir (Hawes, 2017: 170-174).

Ülke içindeki iktidarsızlığı göz önünde bulunduran Hitler, insanlara daha iyi bir hayat, yeni bir Almanya vaat ederek halkın özlemine hitap etmiş ve 30 Ocak 1933'te Alman şansölyesi ilan edilmiştir. Hitler tüm yetkilerin tek elde toplanacağı totaliter bir diktatörlük kurma yolunda merkezi Nazi kontrolünü oluşturabilmek için ilk olarak, eyalet hükümetlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Böylelikle Nasyonal Sosyalist Parti'si Almanya'nın izin verilen tek siyasi partisi olmuştur. Bunun sonucunda Almanya adeta tek parti diktatörlüğünün yönetimi haline gelmiştir (Hawes, 2017: 181-183,189).

Naziler kültür, eğitim, ekonomi, hukuk ve sanatı kontrol altına almış, sendikaları kapatmış ve işçileri Nazi partisine girmeye zorlamıştır. Hükümet kadrolarına Nazi Parti üyelerinin atanmasıyla Hitler'in otoritesi artmıştır. 1934'ten itibaren Nazi hükümetini eleştirmek yasaklanmış, Alman anayasasındaki ifade ve basın özgürlüğü hükümsüz kılınmıştır. Gazete, dergi, kitap, tiyatro, müzik, sinema, radyo gibi iletişim kanalları kontrol altına alınmış, düşünceler rahatça ifade edilememiştir. Binlerce işsiz adam Nazi Fırtına Birlikleri'ne (Sturmabteilungen) katılmıştır. SA olarak adlandırılan bu birlikler Almanya'da tüm kapıları dolaşmış ve Hitler'e düşman olanları belirlemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Hitler'in kişisel güvenliğini sağlamak için kurulan ve muhafız birliği olarak adlandırılan SS (Schutz-Staffel) birimleri, tüm toplumu kontrol altına alacak faaliyetle-

rini arttırmıştır. Bu birimler ilerleyen dönemlerde toplama kamplarının muhafızları olarak görev yapmışlardır. Tek siyasi parti haline gelen Nazi Partisi, muhalefet örgütlerinin tümünü ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Demokrasi Almanya’da sona ermiş gibidir (Hawes, 2017: 185). Bu nedenle SA ve SS birlikleri siyasi muhalifleri toplama kamplarında kötü şartlar altında bırakılmışlardır. Bu düzenlemelerle Hitler iktidarının temel hedefi; Nasyonal Sosyalizm düşüncesini siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda hâkim kılmak olmuştur.

Tüm bu düzenlemelerin ardından Hitler, diktatörlüğünü başlatmıştır. Hitler kan ve ırka dayalı bir milliyetçilik politikası izlemiş ve bununla ilgili fikirlerini her fırsatta dile getirmiştir. Hitlerin milliyetçilik politikasıyla Nasyonal Sosyalizmde Almanların en üstün ırkı temsil ettiği düşüncesi benimsenmiştir. Konuşmalarında ve yazılarında ırksal “Ari” olarak isimlendirdiği Alman ırkının üstünlüğüne inanmış ve Almanların dünyayı ele geçirebilmesi için saf kalması gerektiğini savunmuştur. Bu üstünlüğü ve saflığı korumayı ise devletin kutsal görevi olarak nitelendirmiştir. Hitler partinin program içeriğini ise tamamen ırkçılık üzerine kurmuştur. Almanya’da ırksal saflık isteyen Hitler, ikinci sınıf ırkları yönetmenin Almanya’nın kaderi olduğunu söyleyerek Yahudileri düşman olarak tanımlamıştır.

Nasyonal Sosyalizmde benimsenmiş olan ırkçı düşünceler, 19. yüzyılda Almanya’da gelişmeye başlayan Volkisch hareketinin devamı niteliğindedir. “Alman ırkının üstünlüğünü savunan Volkisch hareketi, ırkın saflığının bozulmaması için her türlü etnik temizlik faaliyetinin gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuş ve 1905 yılında Alman Irk Hijyeni Topluluğu (Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene) isimli bir kurumun kurulmasını sağlamıştır” (Baştürk, 2013: 73). Bu süreçte Yahudi düşmanlığı gerek yazılı, gerek görsel tüm iletişim araçlarıyla sürekli olarak işlenmiş ve bir süre sonra eyleme dökülmüştür. İlk olarak siyasi, kültürel, toplumsal ve ekonomik alanda Yahudiler ötekileştirilmiş ve kamusal yaşamdan tamamen dışlanmışlardır. Bu ayrımcı düşünceler yasalarla devreye sokularak Aryan ırkından olmayan herkesin özgürlüğü ve yaşamı ellerinden alınmıştır. Eğitim, eğlence, sağlık ve sanat alanında Yahudilerin uzmanlaşmasının önüne geçilmiş, vatandaşlıkları ellerinden alınmış, Alman ırkından kişilerle evlenmeleri yasaklanmış, Alman üniversitelerine, tiyatrolara, havuzlara kamusal eğlencelere, parklara ve benzeri etkinliklere katılımları engellenmiştir.

Nazi Almanya’sı ve müttefiklerinin 1933-1945 yıllarında Yahudilere karşı uyguladıkları politikalar farklılık göstermiş olsa da Yahudi kimliğini taşıyan tüm insanlar zulme uğramıştır. Milyonlarca Yahudi gettolara, toplama kamplarına ve zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiştir. İnsani olmayan koşulların uygulandığı bu politikalar sonucu çok sayıda Yahudi hayatını kaybetmiştir. İktidara geldiği günden itibaren Yahudilere Almanya’da yaşam alanı bırakmayan Hitler “Yahudi Sorununa Nihai Çözüm”(Endlösung de Judenfrage) olarak adlandırılan bir planı uygulamıştır. Bu çözüm, Avrupa’daki Yahudilerin sistemli bir biçimde toplu olarak katledilmesidir. Hitler iktidarının 1941-1945 yılları arasında uyguladığı Yahudi Soykırımı (Holocaust) tarihin en büyük insanlık suçu arasında sayılmaktadır. “Nihai Çözüm” adı altında toplu katliamlar yapan Naziler milyonlarca Yahudi’yi çeşitli işkencelere maruz bırakarak katletmiştir (Hawes, 2017: 193-196). Alman ırkının saflığını koruma politikasının Yahudilere uygulanmasının yanında Romanlar (Çingeneler), homoseksüeller, fiziksel ve zihinsel engelliler de bu politikanın kurbanı olmuşlardır. Örneğin Nazi devleti 14 Temmuz 1933’te Irksal Saflık Yasası’nı çıkararak insanların üremesine devlet düzenlemesi getirmiştir. “Kalıtsal Hastalığa Sahip Çocukların Engellenmesi Yasası”nı çıkartan Adolf Hitler, ikinci ırk olarak kabul edilenlerin çocuk sahibi olmalarını engellemek için kısırlaştırmayı gerekli kılmıştır. Bunun üzerine Alman doktorlar kadınları kısır-

laştıran çocuk sahibi olmalarını imkânsız hale getirmişlerdir. Nazi öğretmenler okullarda öğrencilerin Ari ırktan olup olmadıklarını tespit etmek için ideal saç ve göz renginin yanında öğrencilerin kafatası ve burun uzunluğunu ölçmüşlerdir. Böylelikle Yahudi ve Çingene olan öğrenciler aşağılanmışlardır.

Bir sonraki başlıkta ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Nazi iktidarında yaşamış olan çocuklar bu dönemin en savunmasızları olarak ifade edilebilmektedirler. Naziler kendi ideolojileri kapsamında istenmeyen ya da tehlikeli olarak gördüğü çocuk gruplarının öldürülmesini desteklemiştir. Bunun sonucunda milyonlarca çocuk hayatını kaybetmiş, hayatına devam edebilen çocuklar ise büyük sarsıntı yaşamışlardır.

1.2. Nazi Almanyası'nda Çocuk Olmak

İkinci Dünya Savaşı'nın insan yaşamına etkileri, yaşları ve dünyayı algılayış şekilleri göz önünde bulundurulduğunda şüphesiz ki en çok çocuklarda görülmektedir. Yahudi ve binlerce Roman (Çingene) çocuğu, çocuk esirgeme kurumlarındaki fiziksel ve zihinsel engelli Alman çocukları, Polonyalı çocuklar ve işgal edilen Sovyetler Birliği'nde yaşayan birçok çocuk acımasızca katledilmiştir (Hawes, 2017: 195). Savaş süresince milyonlarca insan toplama Kamplarına götürülmüş ve birçoğu bu kamplarda öldürülmüştür. Kampa götürülen kişiler arasında yer alan çocuklardan bazıları kamplara getirilirken, bazıları kamp şartlarında ve zorunlu olarak çalıştırılarak, bazıları ise doğduktan hemen sonra veya tıbbi deneylerde kullanılarak öldürülmüştür. Toplama Kamplarına gelen çocuklardan birçoğunun ilk olarak karşılaştıkları manzara gaz odaları ve ölüm olurken, bazıları da açlıktan hayatını kaybetmiştir. Auschwitz-Birkenau ve Majdanek Toplama Kampları, çocukları ve diğer insanları çalışmaya zorlaması bakımından diğer kamplardan farklılaşmıştır. Bunun sonucunda çocuklar yavaş bir ölüme tanık olurken dönemin kardinalleri dahi otoriter ideolojiyi desteklemişlerdir (Hawes, 2017: 193-194). Ölen insanların giysileri ise başta çocuklar olmak üzere kampta çalışanlar tarafından toplanıp kamyonlara konulmuş ve belirli bir bölgeye taşınmıştır. Böylelikle aralarından bazıları aynı felaketi yaşamaktan kurtulma imkânı bulabilmiştir. Karasubaşı'nın da verdiği örnekte görüldüğü üzere "Sabibor Toplama Kampına götürülen küçük bir çocuk hemen öldürülmeyip, üç yıl boyunca öldürülen insanlardan kalan ayakkabıları toplayarak bir araya getirmesi için hayatta tutulmuştur" (Karasubaşı, 2015: 444). Çalışma Kamplarında kullanılmayacak kadar küçük görülen çocuklar ise "işe yaramaz yiyiciler" olarak nitelendirilmiş ve toplu mezarlara koyulacak ilk kurbanlar arasında yer almışlardır. Buna ek olarak özellikle kış günlerinde SS subayları çocuklu kadınları açık havada bırakmıştır. Kısa bir süre sonra üşüyen çocuklar ağlamaya ve bağırırmaya başlamışlardır. Karasubaşı ilgili makalesinde Gitta Serny'den yaptığı alıntıyla bu olayı şu ifadelerle aktarmıştır:

"Önce bir kadının sağır edici bağıırışı ve sonra tüm kadınların çığlıkları ağlayan çocukların hıçkırıklarıyla karışıyordu. Çığlıklar kâbus gibiydi. Birden kadınların çığlıklarına birçok kazın bağıirtisi karışıyor Sonrasında yaklaşık üç yüz kazın bahçede çığlık ve ağlama seslerini baskılasın diye tutulduğunu öğrendik" (Karasubaşı, 2015: 445).

Auschwitz toplama kampına bir çocuk olarak giren ve kamptan kurtulmuş olan Malka Zaken, Anne Frank-Parallel Stories adlı filmde verdiği bir röportajda bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Auschwitz'te üç yıl kısa bir süre değil. Gece ikide dışarıda bırakılıyorsunuz, çok

soğuk, üstünüzde kıyafet yok, hiçbir şey yok, çıplak. Kesinlikle korkmuştum. Bu en büyük korkuydu” (Fedeli, 2019).

Auschwitz Toplama Kampında çalışamayacak kadar küçük olan çocuklar kampa girer girmez öldürülmüştür. Bazı çocuklar ise Nazilerin ırksal ve ideolojik ilkelerini ilerletme amacıyla yapılan tıbbi deneylerin kurbanı olmuşlardır. En ünlüsü, “ölüm meleği” olarak bilinen Joseph Mengele’nin çeşitli hastalıkların genetik kökenlerini öğrenebilmek için tek ve çift yumurta ikizleri üzerinde yaptığı deneylerdir. Yahudi ve Roman çocukları uygulanan acımasız deneylerin kurbanı olmuştur. 1942’de aileleriyle sınır dışı edilen dört ve altı yaşlarındaki Tatiana Bucci ve Andra Bucci kardeşler kampta yaşamış ve kurtulmayı başarmışlardır. İki kardeş deneylerden kurtulmuş olsalar da henüz yedi yaşında olan kuzenleri Sergio için aynı durum söz konusu olmamıştır. Andra Bucci o anı şu sözlerle anlatmıştır:

“Hatırlarım bir iki kişi geldi, Mengele olabilirdi. Bize annemizi görmek isteyip istemediğimizi sordu. Neungamme’den gelen sahte doktor bazı yetişkinler üzerinde tüberküloz ve lenf bezleri alanında deneyler yapıyordu. Aklına çocuklar üzerinde de deneyler yapmak geldi. Mengele’den bu çocukları istedi. Gardiyanlardan biri “Annenizi görmek istiyorsanız bir adım öne gelin dediklerinde gitmeyin” dedi. Sergio’yu öne adım atma diye uyardık ama bizi dinlemedi. Yirmi çocuk on erkek, on kız öne adım attı” (Fedeli, 2019).

Örneklerde de görüldüğü üzere deneylere kurban giden daha birçok çocuk kamplarda yaşamını yitirirken bunun yanında kurtulan çocuklar da olmuştur. Ancak her ne kadar kurtulmuş olsalar da acıları hiçbir zaman dinmemiş, yaşanılanlar unutulmamıştır.

Almanya’nın Aryan nüfusunu artırmak için 1935 yılında Heinrich Himmler tarafından üreme kampları kurulmuştur. “Lebensborn diğer adıyla Yaşam Kaynağı projesi; arı ırkın özelliklerine sahip olan, diğer bir ifade ile ırk olarak değerli addedilen genç kadınların -evli ya da bekâr olmasına bağlı olmaksızın- üremesini sağlamak amacıyla çeşitli merkezlerin oluşturulmasını içermiştir” (Baştürk, 2013: 100). Burada doğan çocuklar uygun yaşa geldiklerinde Nazi öğretisini içselleştirmeleri için eğitim sürecine dâhil edilmiştir. Buna ek olarak Almanya’nın doğusunda kalan ülkelerden ve Toplama Kamplarından sarışın, mavi gözlü görünüme sahip olan çocukları toplayıp onları Almanlaştırma düşüncesi oluşturulmuştur. Komutan Himmler Alman ırkından olmayan ancak görüntüsüyle benzerlik taşıyan çocukların Almanya’ya getirilmesini ve Almanlaştırılmaları için elemelerden geçmeleri gerektiğini duyurmuştur. Dış görünüşleri uyan iki - on iki yaş arasındaki çocuklar Polonya’dan alınarak tıbbi ve psikolojik testlerden geçmek üzere Almanya’ya götürülmüştür. Kuzeyli olan çocuklar ise doğrudan Lebensborn kuruluşuna ait eğitim birimlerine götürülmüşlerdir. Buradaki çocuklar çocuk sahibi olamayan Alman ailelere verilmiştir. Bu bağlamda sadece Auschwitz-Birkenau Toplama Kampından altı yüz yetmişten fazla çocuk Lebensborn’a teslim edilmiştir. Tüm bunlara rağmen Almanlaştırılmalarında sıkıntı yaşanan çocuklar öldürülmüştür (Aumayr, 2023: 21-22).

Hitler iktidarının ulusal hedefleri gerçekleştirmek üzere uyguladığı tüm bu politikalar çocukların yaşamlarının devlet tarafından kontrol edilmesine sebep olmuştur. İktidara geldiği andan itibaren çocukların masumluğunu, saflığını, hayallerini tümüyle ellerinden alan NSDAP ve uygulanan politikalar hiçbir zaman unutulamamıştır. 1945 yılında yapılan Ateşkes sonucunda tüm Toplama Kampları devre dışı bırakılmış ve tüm tutsaklar serbest kalmıştır. Kamplara çocuk yaşta girmiş ve hayatta kalmayı başarmış kişiler, kamplardan yetişkin olarak ayrılmışlardır. Bu çocuklar savaşın bitimiyle birlikte gözlerini bilmedikleri bir dünyaya açmışlardır. Savaş esnasında yaşananlar ağır travmalar oluşturmuş, bilmedikleri hayata belleklerine kazınan yıkıcı darbelerle alışmak zorunda kalmışlardır. Milyonlarca ölen çocuk ise hayalleriyle ve umutlarıyla birlikte yok olmuştur.

Çalışmanın bu kısmına kadar ele alınan veriler doğrultusunda savaşların, sebepleri ve sonuçları bakımından devlet, halk ve dünya genelinde daha uzun ve daha kalıcı etkilere neden olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle savaş sadece maddi kültüre yönelik silahlı bir eylem olarak değil insanlığa duysal ve psikolojik etkisi boyutuyla da değerlendirilmelidir. Bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi savaşın çocuklar üzerindeki etkisinin bir hayli fazla olması hasebiyle savaş, çocuklar üzerinde geri dönüşü olmayan derin psikolojik yaralar açmış ve onları o şiddet dolu dünyanın anlamsızlığı içerisine atmıştır (Erkurt, 2021: 182). Savaş olgusunun işlendiği edebi metinlerde yer alan çocuk karakterler, savaşın insan yaşamına etkisine çocuk gözüyle bakabilmeyi sağlamak ve bu sayede okura bakış açısı farklılığı sunmaktadır. Çalışmanın amacı bağlamında seçili iki öykü de Edebiyat Bilimi İnceleme Yöntemleri doğrultusunda çözümlenmiştir. Bu neticede öykülerin çözümlenmesi aşamasında Yorumlama (Hermeneutik) ve Alımlama Estetiği Yöntemi (Rezeptionsaesthetik) gibi okuru ve araştırmacıyı öne çıkaran yöntemler dikkate alınarak uygulanmaya çalışılmıştır. İki yöntemin de Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin etkinlik alanı içinde önemli bir yere sahip olması, öykülerin karşılaştırmasına da yardımcı olacak özelliğindedir. Ele alınacak ilk öykü Heinrich Böll'ün *Dayım Fred*³ adlı öyküsü iken ikinci öykü Woldfriedrich Schnurre'nin *Jenö Arkadaşımdı*⁴ isimli öyküsü olmuştur. Her bir öykü öncelikle tek tek yorumlanmış, akabinde birbirleriyle yorumsamacı bir anlayışla karşılaştırılmıştır.

2. ÖYKÜLERİN YORUMSAYICI ÇÖZÜMLEMESİ

2.1. “Dayım Fred” Öyküsünün Özeti

Dönemin en etkin edebiyat ve düşünce gruplarından olan *Gruppe 47* üyesi olan Heinrich Böll'ün (Arnold, 2004: 9) “Dayım Fred” isimli eserinde çocukluğu İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen anlatıcı, savaş sonrası dönemdeki bir anısını anlatmaktadır. Bu anı dayısı Fred'in savaştan döndüğü zaman ile ilgilidir. Dayı Fred eve döner dönmez ekmek, uyku ve tütün sözcüklerini mırıldanarak boyundan bir hayli küçük divana kıvrılıp yatar. Bu sırada anlatıcı kendisinden bahsetmeye başlar. Babasının askerde şehit olduğunu ve savaş sonrası dönemde birçok şehirde ortaya çıkan karaborsalar nedeniyle savaştan kurtardıkları eşyaları ekmek, kömür ve tütünlü trampa etmekte olduğunu söyler. Hırsızlık veya eski eşya satışı her ne kadar kirli bir iş olarak görünse de anlatıcının annesi savaş sonrası dönemde değer kavramlarının yer değiştirdiğini dile getirir. Bu durumdan

3 (Böll, 1967) *Dayım Fred*. Cüce İle Bebek (s.96-100) içinde. İstanbul: Cem Yayınevi.

4 (Schnurre, 2000) *Jenö Arkadaşımdı*. Çağdaş Alman Edebiyatından Kısa Hikâyeler (s.5-10) içinde. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

rahatsızlık duysa da oğlunu bu iş için görevlendirir. Anlatıcı, Fred dayısının eve dönmesiyle beraber ihtiyaç duyulan erkek yardımına kavuşabilmeyi umut eder. Ancak başlangıçta işler beklediği gibi olmaz, Fred sadece yemek yemekte ve uyumaktadır. Bu dönüşün üzerinden dört hafta geçtikten sonra, anlatıcının annesi kız kardeş yumuşaklığıyla kardeşini çalışması için uyarır. Böylelikle daha önceden de çalıştığı kitapçı dükkânının harap olduğunu öğrenir ve hayatlarını devam ettirebilmek için yatak odasının bir köşesinde bulunan sandığı açar. İçindeki eşyaları satarak ekmek, tütün ve kömür ihtiyaçlarını karşılarlar. Böylelikle anlatıcı artık çalmak yerine okula gider. Bunun üzerine Fred ise harap kentte çiçekçiliği yeniden yaşatmaya karar vererek çiçek satışı yapar. Böylelikle tüm kent değişmeye başlar. Metnin sonunda anlatıcı dayısına bugünkü gözden baktığında çocukken düşündüklerinin tuhaf olduğunu ifade eder.

2.1.1. “Dayım Fred” İsimli Öykünün Yorumsayıcı Çözülmesi

“Dayım Fred” adlı kısa öykü, “Trümmerliteratur” adı verilen yıkıntı edebiyatına tipik bir örnek teşkil etmektedir. Yazar öyküde savaşın en acımasız sahnelerini anlatmak yerine savaş sonrası dönemde insanların yaşadıkları sıkıntılara dikkat çekmektedir. Eserde çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı, dayı Fred ve anne olmak üzere üç karakter kullanılarak savaş sonrası dönemdeki kişilerin hayatlarından bir kesit alınmış, az karakter ve sade bir dille kalabalığa seslenilmiştir. Ekmek, tütün, uyku ve kömür bu dönemin en önemli motiflerinden biri olarak öykünün merkezinde yer almaktadır. Bu motifler ile birlikte öykünün çatısı, açlık, yokluk, değer yargıları, ahlak sorunu ve yıkım üzerine kurulmuştur. Karşımıza çıkan karakterler savaş sonrası dönemin toplumsal yapısını temsil etmektedirler. Anlatıcı savaş dönemini ve savaşın yıkımını bulunduğu günden o dönemdeki çocuk gözüyle anlatmaktadır. Anlatıcı, çocukluk döneminde şahit olduğu vahşeti bir kenara koyup yeni bir hayata adapte olmaya çalışsa da savaşın getirdiği maddi ve manevi yıkımlar savaş döneminin hafızalardan silinmesine engel olmuştur. Bu dönemi anımsamayı katlanır kılan tek şey ise dayısı Fred’tir. Metnin girişinde tanışılan Fred, savaştan dönen bir askeri temsil ederek öyküde işlev görmektedir. Öykünün başında Fred’in söylediği ekmek, uyku ve tütün sözcükleri Fred ile birlikte öykünün merkezine yerleşmiştir ve bu motifler okur tarafından açıklanması gereken önemli kavramlardır. Bu nedenle öykünün iyi anlaşılabilmesi için savaş dönemi ve sonrası Almanya’sının iyi bilinmesi gerekir.

Savaş döneminde can ve mal kayıpları yaşayan Almanya toplumun temel ihtiyaçlarını gidermek gibi başa çıkması gereken önemli bir meseleyle karşı karşıya kalmıştır. Savaş, yerleşim alanlarını tahrip ettiği için halk evsiz kalmış, buna ek olarak hem cephedeki askerlerin hem de geride kalan kadınların, çocukların ve yaşlıların temel sorunlarından biri olan açlık hat safhaya ulaşmıştır. Savaşın ardından Müttefik devletler Almanların yeme, içme gibi sıkıntılarını gidermek için yiyecek karneleri dağıtmışlardır. “Savaş döneminde yaşanan ölümlere ve maddi kayıplara kıtlık sorunun da eklenmesiyle birlikte şehirlerin muhtelif yerlerinde karborsalar oluşmuş, tefecilik yaygınlaşmış, yiyecek ya da kömür gibi ihtiyaç malzemelerine yönelik küçük çaplı hırsızlıklar artmıştır” (Ekinci, 2017: 91). İnsanların, bu dönemde yaşanan kıtlıkla birlikte gerçek kişiliğinden çıkıp farklı davranışlarda bulunması ahlaki açıdan değerlendirilebilir. Öyküde bu ahlaki değerlendirmenin çocuk karakterin sorgulayıcı tavrı üzerinden sunulduğu söylenebilir. Bu sayede savaş sonrasındaki açlığın, yıkımın boyutlarına ve dönemin ahlaki yapısına dikkat çekilmiştir. Savaş sonrası yıllarda yaşanan açlık ve sefaletten en

çok etkilenenler aile kurumu olmuştur. Eşlerinin, çocuklarının, ağabeylerinin, kardeşlerinin veya akrabalarının savaştan dönüp dönmeyeceğinden emin olmayan kadınlar kendi hayatlarını ve bakmakla mükellef oldukları kişilerin hayatlarını idame ettirebilmek için hırsızlık yapmaya göz yummuşlardır. Öyküdeki çocuk karakterin annesi buna bir örnektir. Babasının askerde şehit olduğundan bahseden anlatıcı, savaştan kurtardıkları eşyaları her gün trampa etmeyi veya kömür çalmak için işe koyulmayı ödev olarak görmüştür. Evde erkeğin olmamasıyla beraber para kazanılmakta güçlük çekildiği ve bu rolü erkek çocuğun üstlendiği görülmektedir. Böylesine kirli bir işin onlar için kaçınılmaz olduğunu gözyaşlarıyla anlatan annesi bu yeni düzende küçük oğlunu çalmakla görevlendirmiştir ve bunu “değer kavramları yer değiştirdi” sözleriyle ifade etmektedir.

Okur olarak yorumsamacı bir perspektifle öyküye yaklaşıldığında, öyküde ahlak ve değer dünyası eleştirilerinin mevcut olduğu görülmektedir. Çocuğun ödev olarak gördüğü çalma eylemi değer ve ahlak kavramlarının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Öyküde ahlak üzerinden tartışılan unsur devletin sebep olduğu düzen ile insanın içindeki ahlaki eğilimlerin çatışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceden süregelen ahlaki normların İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan ortamda yetişkinlerin yorumuna göre değişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Zira hırsızlık yapmak veya eşyaları trampa ederken ederinden fazla talepte bulunmak yetişkinler tarafından içinde buldukları dönem için gerekli olarak görülmüştür. Anlatıcı ise bu eylemleri kendisine verilen ödev gereği yapmaktadır. Ancak kendi içindeki ahlaki eğilimi sayesinde bu yaptığının yanlış olduğunun da farkındadır. Yetişkinlerde ise böyle bir farkındalığın olmadığı aşikârdır. Yetişkinler bu farkındalığa sahip olsalar da değer kavramlarının yer değiştirdiğine inanmaktadırlar. Bu husus, çocuğun öz olarak saf, bozulmamış olması ve insanlık değerlerine daha yakın olması ile ilişkilendirilebilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda öyküde insanın evrensel ahlaki değerlerinin devlet yüzünden sekteye uğradığını söylemek mümkündür. Tüm manevi değerlerin yitirildiği bu ortamda çocuk karakter bozulmamışlığa yakınlığı, ahlaki gücü sayesinde öz ahlaka karşı olan güvenini kaybetmemiştir.

Anne, yaptığı eylemin yanlış olduğunu fark edip bu durumdan rahatsız olsa bile bunu bir sebebe bağlamaktadır. Bu sebep öyküde değer dünyasıdır ve çocuk bu sebebi, “Değer kavramları -böyle diyordu büyükler o vakit- önemli derecede yer değiştirmişti” (Böll, 1967: 97) sözüyle aktarmıştır. Her kültür ve her medeniyet kendi değerleriyle hayat bulmaktadır ve gelişmektedir. Değerler toplumsal yapının adeta birer hayat tohumlarıdır ve toplumun gelişmesinin veya geri kalmasının sebepleridir. Bir insanın hayatı bu değerlere göre şekillenir. Bu nedenle kişinin davranışlarını yöneten, yönlendiren, temelinde yatan kural ya da ilkeler kişinin değer yargısıyla ilgilidir. Değerleri bir bakıma hayatın gayeleri olmakla beraber sosyal yaşantının ölçütleri, bir davranış seçme ve uygulama sebebidir. İki değer dünyası arasında kalan çocuk ahlaki bir sorgu ve vicdan hesaplaşması içerisine girmiştir. Yeni değerler dünyasındaki sosyal yaşantının ölçütü hırsızlık yapmayı, kandırmayı bir suç olarak değil, zorunluluk olarak görmektedir. Vicdan rahatlatması olarak arkasına sığınılan şey değişen değerler dünyası olsa da yeni değer yargılarının içinde bulunma durumu çocuk tarafından yetişkinler kadar benimsenememiş, onun tarafından bu olay haksızlık ve dürüst davranmamak olarak ifade edilmiştir. Onu zorunlu olarak ödevlerini yerine getirdiği bu değer dünyasından çıkaracak ismin ise dayısı Fred olduğunu düşünmektedir.

Öykünün devamında “Fred dayımın gelişi hepimizde bir erkek yardımına kavuşabilme umudunu uyandırmıştı” (Böll, 1967: 97) sözleri onu bu değer dünyasından çıkaracak ismin dayısı Fred olduğunu göstermekle beraber erken yaşta olgunlaşıp üstlendiği evi geçindirme rolünden kurtuluş umudunu da

yansıtmaktadır. Ancak Fred'in geri dönüşüyle birlikte iştahlı tavrı gözleri yeniden savaş döneminde yaşanan kıtlık sorununa yöneltmektedir. Öyküde anlatıcı çocukken bu iştahlı tavırdan rahatsız olduğunu sıkça dile getirmiştir. Günümüzde aileden birinin iştahlı bir şekilde yemek yemesi normal karşılanmaktadır. Bu diğer aile üyelerinin hakkını çaldığı anlamına gelmemektedir, çünkü evde herkese yetecek kadar yiyecek bulunmaktadır. Ancak savaş zamanında her Alman'a günde ortalama 1250 gr. kalori değerinde yiyecek verilmektedir ve aile üyelerinden biri daha fazla yemek isterse bu çalmak olarak nitelendirilebilmektedir. Lakin çocuk dayısını çalan biri olarak değil, iştahlı biri olarak tanımlamıştır. Bu da çocuğun saf duygulara sahip olduğunu, ahlaki değerlerin çocuğun gözünde hala daha yitirilmediğini gözler önüne sermektedir. Çocuk her ne kadar bu şekilde nitelendirmese de Fred, aile üyelerinden daha fazla yemek yiyerek aslında onların hakkını çalan ve bundan rahatsızlık duymayan bir yetişkindir. Ekmek, kömür ve tütün evine bakmak zorunda kalan anlatıcı çocuk için birer geçim kaynağıdır. Küçük yaşta babasını kaybetmesine rağmen, evine bakmak zorunda kalarak olgunlaşan, olgunlaştıkça da yetişkinlerin benimsediği ahlaki yoksunluklara ayak uydurmak zorunda kalan anlatıcının yine de bir çocuk olarak saf kalışı görülmektedir. Bu saflık çocuğun yetişkinler tarafından kirlenmişliklerle dolu dünyada dayısı Fred'e karşı duyduğu hayranlıkla anlatılmaktadır. Oysaki hayran olunabilecek hiçbir yanı yoktur Fred'in. Aşırı iştahlıdır, sürekli uyumaktadır ve sohbet etmemektedir. Buna rağmen çocuk bütün saflığı ve önyargılarından arınmış haliyle ona karşı bir ilgi beslemekte, ondan adeta bir baba şefkatiyle medet ummakta ve en önemlisi de ahlak sağlamlığına yardım etmesini beklemektedir.

“Daha geldiği ilk günden beri dayımın iştahı büyük bir kaygıyla doldurdu içimi. Yemekten sonra sırtüstü yatıp bacaklarını çekmeyi, kocaman bir ekmek parçasını ufak ufak koparıp afiyetle midesine indirmeyi, sonra da bir sigara sarıp akşam yemeğine kadar uyumayı seviyordu dayım. İştahının ve uyku ihtiyacının beni tasalandırmaya devam etmesine rağmen, pek hoşlanıyordum dayımdan; kendisiyle, iş kavgaya dökülmeden karaborsa üzerinde kuramsal konuşmalara girebileceğim tek kimseydi. Besbelli her iki değer dünyasının arasının açılmasıyla ilgili olarak bilgi sahibiydi (Böll, 1967: 97-98).

Savaşta psikolojik olarak olumsuz etkilenmiş olan Fred, savaş bunalımı yaşayan bir erkeği temsil etmektedir. Bu nedenle belki de uyumayı ve tütünü yaşananları bir nebze olsun unutturacak yollardan biri olarak görmektedir. Ancak geçim sıkıntısının daha da artmasıyla beraber dört haftanın sonunda anlatıcının annesi büyük bir kibarlıkla kardeşinden eski firmasını sorup soruşturmasını istemiştir. Ancak firma kentin harap olmuş bir semtinde enkazlar arasında kalmıştır. Bunun üzerine evdeki eski sandığın içinde bulunan eşyalar satılarak dört haftalık ekmek, tütün ve kömür ihtiyacı karşılanmış, çocuk da kapılarını açmaya başlayan okula giderek eğitimine devam etmeye başlamıştır. İki değer yargısı Fred dayı ve çocuk üzerinden verilmiştir. Yetişkinler savaş sonrası dönemde sorgulamadan “yapmak zorundaydık” sözünün arkasına sığınarak ilerlerken çocuklar bunu sorgulamaktadırlar. Ancak Fred, metnin sonuna doğru çalıştığı yerin enkaz altında kalmasının ardından bir dönüm noktası yaşamıştır. Çünkü o anda ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, çalmalarına gerek kalmadığını anlamıştır. Harap olmuş kente çiçekçiliği yeniden getirmiş, yeni değerler dünyasının dışına çıkacak bir duruş sergilemiştir. Öyle ki anlatıcı öyküde bu olayı asıl olay olarak ifade etmiştir. Bunun nedeni iki değer dünyası arasına sıkışmış bir çocuğun yeni değerler dünyasında sorguladığı vicdanını rahatlatmasıdır. Böylelikle yeni

değerler dünyası arasına sığınan sözcükler yıkıntıların arasında bırakılarak molozlarla birlikte temizlenmiştir. Bu durumda tüm kent değişmeye başlamış, ekmek ve kömür çalmaya da gerek duyulmamıştır. Metnin sonunda çocuk karakter bu olayı “ahlak sağlamlığıma yardım etti” sözüyle vurgulamıştır. Evrensel ahlak anlayışına ters düşen koşulların ortadan kalkmasıyla beraber çocuk da vicdanen rahatlamıştır. Lakin çocuk maddi koşullar sağlandığında insanın özüne uyan ahlakı uygulayabilmiştir. Nazi devleti ve içine girilen savaş insanların tüm maddi koşullarını yerle bir ettiği için insanlar evrensel ahlak anlayışının gerektirdiği davranışlardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Dayı olması gereken ideal ahlaki devletin temsilcisi olarak ele alınırsa, çocuk da öz insanlığın temsilcisi olarak görülürse, ancak devletin kurduğu düzende toplumsal ahlakın uygulanabildiği görülmektedir. Bu nedenle Fred İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yeniden ayağa kalkan Almanya’yı da temsil etmektedir. Zira metnin sonunda Fred’in halen bir arabası ve birçok çiçekçi şubesi olduğu ifade edilmiştir.

Bu bağlamda öyküde bir yandan yoksulluk, öte yandan da babasızlığın manevi yükü altında vaktinden önce olgunlaşan bir çocuğun ahlak sorununa dikkat çekilerek bu çocuğun kaderinin savaşın kötülüğünü kanıtlamada somut bir örnek olarak değerlendirdiği söylenebilmektedir. Aile, ahlak ve değer kavramı gibi konuları çocuk karakterin gözünden işlendiği ve yetişkinler tarafından sorgulanmayan, yadırganmayan ve olağan kabul edilen birçok sorunun çocuklar açısından nasıl görüldüğü gözler önüne serilmiştir. Sonuç olarak öyküde insanın uygulaması gereken ahlaki davranış biçimlerinin ancak maddi koşullar el verdiğinde sağlandığı görülmektedir. Örneğin anlatıcı ancak dayısının kenarda tuttuğu parayı değerlendirip iş kurmasının ardından hırsızlığı bırakabilmiştir. Almanya’da da Nazi devleti ve savaş ortamı insanların tüm maddi koşullarını yerle bir ettiği için insanlar evrensel ahlak anlayışının gerektirdiği davranışlardan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu öykü okura, savaş sonrası dönemde yetişkinlerin kirlenmiş dünyasını ve daha sonra küllerinden yeniden doğan Almanya’yı ahlak ve değer yargısı üzerinden çocukların bozulmamış olmalarını saf ve masum yönlerini kullanarak sunmaktadır.

2.2. “Jenö Arkadaşımı” Kısa Öyküsünün Özeti

Böll gibi Grup 47’nin öncül temsilcilerinden olan Wolfdietrich Schnurre’nin (Arnold, 2004: 12) öyküsünde, anlatıcının dokuz yaşındayken Fauler See’deki⁵ bir stadyumda Jenö ile nasıl karşılaştığını anlatmasıyla başlar. O zamanlarda anlatıcı dokuz yaşındadır ve Edgar Wallace ve Conan Doyle’yi okumaktadır. Jenö ise bir çingenedir ve anlatıcıdan bir yaş küçüktür. Anlatıcı, Jenö’nün üstündeki kıyafetlerden ve kötü koktuğundan bahseder. Bunun üzerine sohbet etmeye başladıklarında anlatıcı, Jenö’nün kirpi yediğini öğrenir. Arkadaşlık kuran iki çocuk ayrılık vaktinin gelmesi üzerine tekrar buluşmak için sözleşirler. Anlatıcı eve gittiğinde babasına Jenö’den bahseder. Babası Jenö’nün çingene olmasından dolayı tepki gösterir ancak, oğluna Jenö’yü kahve içmeye davet etmesini tavsiye eder. Anlatıcı, Jenö’yü evine davet eder ve Jenö gittikten sonra anlatıcı evlerinden Barometrenin eksik olduğunu fark ederek şaşkına döner. Bunun üzerine babası durumu normal karşılar ve çingenelerin kendilerinden farklı adetleri olduğunu söyler. Anlatıcı ve Jenö bir gün tekrar buluşurlar ve Jenö ona bir pipo hediye eder. Bunun üzerine anlatıcı da Jenö’ye beslediği kobaylardan verir. Jenö kobayları eğitir,

5 Fauler See Türkçedeki karşılığıyla “Kokan (Pis) Göl” anlamına gelmektedir (bkz. Erkurt, 2021)

onlara takla attırır ve onların iki ayak üzerinde dikilip koşmalarını sağlar. Bundan epeyce etkilenen anlatıcı, Jenö ile bir sirk açmayı düşünür. Jenö ise bunu kabul etmez. Çünkü Jenö, bunu şaşırılacak bir olay olarak görmez. Bunun yerine kirpi avına çıkmak onun için daha iyi ve ilginçtir.

Jenö, eğitim ve ekonomik bakımdan sıkıntı içerisinde olsa da yetenekli ve becerikli bir çocuktur. Jenö'nün yaşamında av önemli bir rol oynar. Bu nedenle bir kirpi avında kullanmış olduğu sopaya uyguladığı işlemler anlatıcıyı hayran bırakmıştır. Burada avladıkları kirpiyi pişirirler ve anlatıcı da kirpiden yer. Bir süre sonra, Jenö'nün anlatıcının evine sık sık gitmesi komşuları rahatsız eder ve Jenö'yü kaymakamlığa kadar şikâyet ederler. İlerleyen günlerde aralarında Jenö'nün de bulunduğu çingeneler bir kamyonu koyulup götürülürler. Kamyonun arkasında oturan yaşlılar endişeliyken, Jenö arkadaşını gördüğünde ona sevinçle ıslık çalarak el sallar.

2.2.1. “Jenö Arkadaşımı” İsimli Öykünün Yorumsayıcı Çözümlemesi

Öyküde İkinci Dünya Savaşının ayak seslerinin duyulmaya başladığı dönemin siyasal ve toplumsal düzenine karşı protest bir anlayış hâkimdir. Bu anlayış, öyküde karşımıza çıkan karakterler ve figürler ile aktarılmıştır. Öyküde yorumlanması gereken belli başlı eleştiriler mevcuttur. Bu eleştiriler, baskı rejimi, eğitim sistemi, toplumsal yapı ve sınıfsal ayırım olarak kategorize edilebilmektedir. Öykünün başlangıcında anlatıcı çocuk ve Jenö adındaki çingene çocuğun tanışmalarıyla beraber okur, kültürel, sınıfsal ve davranışsal farklılıklarla karşılaşır. Dokuz yaşında olan anlatıcı kendisinden bir yaş küçük olan Jenö'nün kıyafetlerinin eski olduğundan, koktuğundan, kobay farelerini yediğinden ve tütün içtiğinden bahsederek dönemin Almanya'sında şartların aynı olmadığını ve sınıfsal bir farkın söz konusu olduğunun mesajını verir. İki çocuğun sosyo-ekonomik olarak birbirlerinden ayrıldıkları gibi hayat pratiği olarak da ikisinin bilgisi birbirinden ayrılmaktadır. Jenö, kendi bulunduğu kültür ortamında kirpilerin nasıl yenileceğini, farelerin nasıl eğitileceğini bilmektedir. Anlatıcı çocuk ise çok fazla kitap okumaktadır. Ancak iki farklı kültürün içinde yetişmelerine rağmen bu çocukları birbirlerine yakınlaştıran en temel unsur yine farklılıklar olmuştur. Sınıfsal farkı benimseyen ve önyargılarla hareket eden toplumun aksine, bu duygulardan arınmış, saf ve masum bir arkadaşlığın temsilcileridirler. İki çocuk da kendi yaşam tarzlarını birbirlerine göstererek farklılıklardan beslenmiş, dönemin yetişkin dünyasındaki ötekileştirme anlayışına zıt bir davranış sergilemişlerdir. Dönemin benimsediği bu anlayışın emareleri ilk etapta anlatıcının babasında görülmektedir. Öyküde karşımıza çıkan baba karakteri, Jenö'nün çingene olduğunu öğrendikten sonra istemsiz bir şekilde önyargılı yaklaşmak ister ve bu durum dönemin baskı rejimine dikkat çekmektedir. Özellikle baskı rejimi, Savaş Sonrası Alman Edebiyatı'nda temel eleştirilerden biridir. Çalışmanın ilk bölümünde de bahsettiğimiz gibi savaş döneminde çingeneler, Yahudiler, engelliler ötekileştirmeyle karşı karşıya kalmışlardır. Öyküde karşımıza çıkan baba karakteri Jenö'nün çingene olduğunu öğrendikten sonra önyargılı yaklaşmaktadır ve bu durum dönemin baskı rejimine dikkat çeker niteliktedir. Ancak baba karakteri, dönemin baskı rejimine rağmen Jenö'yü evlerine davet ederek gösterdiği hümanist yaklaşımla hoşgörülü ve demokratik bir Alman sınıfın temsilcisi olarak görülebilmektedir (Erkurt, 2021: 84). Jenö'nün anlatıcının evine geldikten sonra evdeki eşyaları ve anlatıcının oyuncaklarını alıp götürmesini de farklı adetlere sahip olduklarına dayandırarak onu anlamaya çalışmaktadır. Kişisel ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi sahibi

olamadığımız ve dolayısıyla figür olarak yer alan komşuların, Jenö'nün anlatıcının evine geliş gidişlerinden rahatsızlık duyarak şikâyetle bulunmaları da dönemin baskı rejiminden etkilenen bireyleri simgelemektedir. Bir başka figür olan Jenö'nün büyükannesinin ise bilge bir kişiliği temsil ettiği söylenebilmektedir. Öykünün sonunda çingenelerin SS askerleri tarafından kendi iradeleri dışında sürülürken onun susuyor olması, başına geleceklerden haberdar olduğunun ve bilge bir tavır sergilediğinin göstergesidir. Buna ilaveten anlatıcı, başka bir kültür ortamından Jenö'nün arkadaşı olarak kafileye gittiğinde büyükanne tarafından hoşgörülle karşılanmıştır. Büyükannenin Alman çocuğa karşı gösterdiği tavır ve en ufak bir tereddütte bulunmaması, onu babasının temsil ettiği Alman sınıftan ayırmaktadır. Bu noktada bir kuşak eleştirisinin de yapıldığı yorumsamacı bir anlayışla alımlanmaktadır. Kişilik, kültür içerisinde var olmaktadır. Baba ve büyükanne farklı kuşaklarda dünyaya geldikleri için farklı kültür ortamında yetişmişlerdir. Bu sebeple baba karakterinin başta önyargılı davranması Nasyonal Sosyalizm kültürüne dayanmaktadır. Çocuklar ise Nasyonal Sosyalizm kuşağını anlayamadıkları için önyargısız ve en saf halleriyle arkadaşlık kurmuşlardır. Yeme alışkanlıklarından, yaşam tarzlarına kadar farklılıkları birbirlerine sunmuşlar ve bu farklılıkları bir zenginlik olarak kabul etmişlerdir.

Eğitim sistemi eleştirisine dair bir yorum getirilecek olursa, Jenö'nün okula gitmeyişi ve anlatıcının evindeki ansiklopedileri karıştırması o dönemdeki bilgi açlığının ve devletin aynı kuşak çocuklara eğitimde eşit olanaklar sunmadığının göstergesidir. Bunun yanında anlatıcı, çingenelerin kafilesine giderek burada okuldan daha fazla şey öğrendiğini söylemiş ve hayat pratiğinin eğitimdeki önemini vurgulayarak dönemin eğitim sistemine yönelik bir eleştiride bulunmuştur.

Öyküde, insanlığın, dostluğun, hoşgörünün herhangi bir ayırım gözetmeksizin var olması gerektiği, iki ayrı kültürde yetişmiş iki küçük çocuğun arkadaşlıkları üzerinden sunulmuştur. Dönemin baskı, önyargı, ötekileştirme gibi nedenlere bağlı olarak yetişkin dünyasının kirlenmişliği, bu kirlenmiş dünyada tüm saflığıyla kalabilen çocuklar üzerinden anlatılmıştır. Bu neticede öyküde çocuk karakterler kullanılarak İkinci Dünya Savaşı dönemine ağır eleştirilerde bulunulduğu ve dönemin tüm şeffaflığıyla gözler önüne serildiği çıkarımı yapılabilmektedir.

3. ÖYKÜLERİN KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEMESİ

Her iki öyküde de okurun karşısına çıkan başkarakter çocuklardır. Öykülerde yer alan toplam üç çocuğun birbirlerinden farklılıklar gösterdikleri söylenebilmektedir. Bunlar, ekonomik, sınıfsal, aile yapısı, eğitim durumu, kültürel farklılıklar, yaşam tarzı olarak özetlenebilmektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar, savaşın insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi ve çocuk karakterlerin merkeze alınmasıyla birlikte farklı dönemler çerçevesinde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, sınıfsal fark, baskı rejimi, değer dünyası, önyargı, saflık ve eğitim sistemi olarak göze çarpmaktadır.

Dayım Fred isimli öyküde yaşı belli olmayan ancak çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı bulunmaktadır. *Jenö Arkadaşım* adlı öyküde ise sekiz ve dokuz yaşlarında iki erkek çocuk yer almaktadır. İki kısa öyküde de Hitler iktidarının halka karşı yaptığı baskı rejimi, dönemin toplumsal ve siyasal düzenine yan-

sımaları bağlamında merkeze alınmış ve konu çocuk karakterler çerçevesinden anlatılmıştır. Her iki öykünün ayrıldıkları nokta ise anlatı zamanı ve konuyu işleyiş biçimleridir. *Jenö Arkadaşım* isimli öykü, savaş öncesi dönemde geçerken, *Dayım Fred* isimli öykü savaş sonrasında geçmektedir. *Jenö Arkadaşım* öyküsünde savaş öncesinde yaygın olan sınıfsal fark, ötekileştirme, önyargı net bir şekilde kendini göstermektedir. Jenö, Çingene bir çocuktur. Ona karşı ilk önyargı anlatıcının babasının tereddütlü davranışından ortaya çıkmaktadır. Çingene olduğu için rahatsızlık duyan apartmandaki komşular da bu ötekileştirmeyi ve önyargıyı benimseyen dönemin Alman toplumunu sembolize etmektedir. Ancak öyküdeki iki çocuğun farklı kültür ortamında yetişmesine rağmen, tüm farklılıkları kabullendikleri ve birbirlerine önyargısız davrandıkları görülmektedir. Her iki çocuk karakterde de dikkat çeken unsur önyargının, ayrıştırıcı düşüncenin, ötekileştirmenin, haksızlığın hâkim olduğu savaş öncesi dönemde önyargısızlıklarıyla, saflıklarıyla, kirlenmemiş dünyalarıyla var olma çabalarıdır. Bu bağlamda öyküdeki iki çocuk karakterlerin de ortak bir işleve sahip oldukları söylenebilmektedir.

Hitler'in dünyaya hâkim olma isteği birçok çocuğu kirlenmişliklerle dolu dünyanın içinde olgunlaşmak zorunda kaldıkları bir ortama sürüklemiştir. Bu durum çocukların vaktinden önce olgunlaşmasına sebep olmuştur. Örneğin sosyo-ekonomik olarak diğer çocuktan daha alt düzeyde olan Jenö, beslenme ihtiyacını giderebilmek için avlanmayı öğrenmiş, kafilesine yemek götürme görevini üstlenmiştir. Savaş sonrası dönemde geçen *Dayım Fred* adlı öyküdeki anlatıcı çocuk karakterde de benzer bir durum söz konusudur. Öyküdeki anlatıcı çocuk karakterin de üstlendiği görev yaşından bir hayli fazladır. Babasını savaşta kaybetmesinden dolayı eve bakacak erkeğin sorumluluğunu üstlenmiş, okuluna, çocukluğuna veda etmek zorunda kalmıştır. Buna ek olarak yeni düzende ayakta kalabilmek için tercih edilen çalma eylemini gerçekleştirerek dönemin değişen değer dünyasını kabullenen yetişkinlere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Savaş öncesi ve sonrasında geçen iki öyküye bakıldığında çocukların üstlendiği görevlerin büyük olduğu, dolayısıyla davranış değişikliğinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Çocukların her biri İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde sınıfsal farkı ortaya koyabilmek için belli sınıfların temsilcileri olarak seçilmişlerdir. *Jenö Arkadaşım* adlı öyküdeki Jenö karakteri savaş döneminde Çingene-lerin ve Yahudilerin ötekileştirildiği bir toplumda sunulmuştur. Aynı zamanda *Jenö Arkadaşım* öyküsündeki anlatıcı çocuk baskı rejimini ve ötekileştirmeyi bizzat görmüş ve her iki çocuk da Alman ulusundaki yeni neslin temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş sonrası dönemde, toplumun yaşadıklarına bizzat şahit olduğumuz *Dayım Fred* isimli öyküdeki anlatıcı çocuk karakter de bir yetişkin hinliğiyle davranarak dönemin değişen değer dünyasını kabullenen yetişkinlere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Ancak içindeki çocuk saflığı, değişen değer dünyasını sorgulamaya itmiş ve bu duruma dur demek isteyerek yeni neslin temsilcisi olmuştur. İki öyküde de dikkat çeken ortak öge dostluktur. Her bir öykü dostluk ve arkadaşlık çatısının altında kurgulanmıştır. Savaş döneminde sınıfsal farkı, ötekileştirmeyi, dışlamayı benimseyen toplumun görüşlerine karşılık dostluk kavramı üzerinde durularak yapılanların ince bir şekilde eleştirildiği söylenebilir. Özellikle çocukların dostluğu söz konusu olduğunda yaşananlar tüm şeffaflığıyla aktarılmıştır. Jenö ve anlatıcı farklılıklara rağmen arkadaş olmuşlardır. Böylelikle öyküde farklılıklara rağmen insanların hoşgörülü olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir denebilmektedir. Dönemin kirlenmiş dünyası tüm saflığıyla kalabilen çocuklar üzerinden eleştirilmiştir. *Dayım Fred* öyküsündeki anlatıcı çocuk da Fred'i bütün olumsuz tavırlarına rağmen sevmektedir. Almanya'da içine girilen savaş sonucunda evrensel ahlak anlayışının dışına çıkmak zorunda kalan

yetişkinlerin dünyası, çocuğun saflığı ve masum yönüyle eleştirilmiştir. Bu eleştirinin, çocuğun dayısına öfke duymaması, onu çok sevmesi, ona karşı içinde beslediği dostluk ve saflık ile sunulduğu söylenebilmektedir.

Öyküde yer alan çocuk karakterler dışında diğer karakterlerin de bulunması öykünün ele alındığı dönemi daha da destekler niteliktedir. Öykülerdeki yetişkin karakterler sırasıyla, Baba-Büyükanne, Anne-Fred Dayı olarak kategorize edilebilmektedir. Bu karakterler arasında da çocuklarda olduğu gibi temsil ettikleri sınıflar bağlamında farklılıklar söz konusudur. Baba, gösterdiği hoşgörülü tavırla demokratik bir Alman sınıfının temsilcisidir. Büyükanne figürü ise Alman çocuğa yaklaşımı ve öykünün sonunda gösterdiği tavırla birlikte hoşgörülü ve bilge bir kişiliği temsil etmektedir. Anne, yeni değer dünyasının getirdiği ve eski ahlaki değerleri yıkan davranışları kabul etmek zorunda kalan bir yetişkin olarak dönemin kirlenmiş dünyasını sembolize etmektedir. Fred Dayı ise savaş bunalımı yaşayan, geçmişi unutmaya çalışan, yıkılmış bir bireyin tekrar ayağa kalkışıyla birlikte küllerinden yeniden doğan Alman toplumu betimlemektedir. Bu bağlamda döneme ayak uyduran veya dönemin getirdiği düşüncelere tereddütle yaklaşan karakterlerin karşısına çocuk karakterlerin yerleştirilmesinin bilinçli olarak yapıldığını söylemek yerinde bir yorum olacaktır. Çocuklar dönemin bozulmuş dünyasına dur diyebilmek için saf aklıyla, bozulmamış halleriyle karşı çıkabilecek karakterlerdir. Dönemin anlayışını benimsemeyen çocukların ellerinden tutan karakterler de geleceği şekillendirmede yol gösterici olmuşlardır.

Dikkat çeken bir diğer unsur da öykülerde eğitim sistemi eleştirisinin yapıldığıdır. Schnurre'nin öyküsünde sistemin aynı kuşak çocuklara eğitim eşitliği sağlamıyor olmasına eleştiri getirildiği aşikârdır. Jenö okula gitmiyor iken, anlatıcının okula gitmesi, evinde bulunan ansiklopediler ve kitap okuması aynı toplumdaki iki çocuğa karşı ayırım yapıldığını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında hayat pratiğinin eğitimdeki önemi üzerine de bir eleştiri getirildiği alımlanabilmektedir. Öyküde, anlatıcı çocuk Çingenelerin kafilesine gittiğinde okulda öğrendikleriyle burada öğrendiklerini kıyaslamakta ve bu kafilde okulda öğrendiklerinde daha fazla şey öğrendiğine dikkat çekmektedir. *Dayım Fred* adlı öyküde de dönemin getirdiği koşullar nedeniyle okulunu bırakmak zorunda kalan çocuk karakterin yeniden ayaklanmaya başlayan Almanya'da eğitimine tekrar devam ettiği görülmektedir. Bu öyküde de savaş döneminde sekteye uğrayan eğitim sistemi eleştirilmiştir.

Öykülerin her biri sade bir dille yazılmıştır. Savaş öncesi ve sonrasında kurgulanan olaylar olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle dönemin anlayışı olan sade ve samimi bir dille öykülerin konusu daha da çarpıcı hale getirilerek eleştirmek istenilen düzen tüm yalınlığıyla ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çocuk karakterlerin de sade bir dil ile örtüşmekte olduğu söylenebilmektedir. Çünkü savaş döneminin tüm süreçleri, çocuk karakterlerin önyargıdan uzak, saf oluşlarıyla olduğu gibi aktarılmıştır. Böylelikle savaş dönemini çocukların gözünden görmek okuyucuda çeşitli bakış açısı kazandırmaya olanak sağlamaktadır. Her bir öyküde kullanılan karakter sayısının azlığı da sade bir dille birleşerek kalabalığa ses olmuştur.

DEĞERLENDİRME

Gerek Nazi Almanya'sının gerek İkinci Dünya Savaşı Sonrası Almanya'sının yaşadıkları problemlerle yüzleşen alanlardan biri şüphesiz ki edebiyattır. Yıkıntı Edebiyatı (Trümmerliteratur) olarak adlandırılan bu akım, Nazi rejiminin sebep olduğu yıkımı ve insanlara yaşattığı zulmü gözler önüne sererek okuyucuya aktarmakta-

dır. Böylelikle dönemin sosyo-politik durumunu en iyi şekilde ele alan yeni bir edebi tür doğmuştur. Savaş döneminde yazmalarına izin verilmeyen edebiyatçılar, savaşın ardından Amerikan Edebiyatının önemli bir türü olan short story'den etkilenecek kendilerine yeni bir tür inşa etmişlerdir. Kısa Öykü (Kurzgeschichte) olarak adlandırılan bu edebi tür, Alman yazarlar için yeni bir başlangıç ümidini oluşturmuştur. Söylenmek istenen ancak söylenemeyen birçok söz kapalı kutulardan çıkmış, edebiyat alanındaki eksikliğin hemen giderilebileceği bir türe, kısa öyküye ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucunda, kısa, öz, yalın ve hızlı bir şekilde birçok eser ortaya konulmuştur. Dönemin edebiyatçıları, Alman toplumunun içinde bulunduğu tarihsel durumu konu edinerek yaşananların hemen unutulacak cinsten olmadığını savunmuşlardır. Her şeye yeniden başlama düşüncesiyle onarılan devlet yapısında unutulamayacak denli acıların varlığı her bir satıra konu olarak aksetmiştir. Bu nedenle yazarlar ve şairler, tüm insanlığa yaşatılanları aktarmak için adeta birer ayna görevi görmüşlerdir. Kısa öykü türü ise bu görevi gerçekleştirebilecekleri en etkili ortam olmuştur. Bu dönemde savaşa katılmış veya bir düşmüş yazar ve şairler şahit oldukları vahşeti anlatabilmek için, kısa öykü türünü seçerek yaşananları olduğu gibi aktarma gayesini gerçekleştirmişlerdir. Bu yazarlara örnek olarak çalışmada ele aldığımız Heinrich Böll ve Wolfdietrich Schnurre, İkinci Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş, savaş kuşağının temsilcisi olarak bu kuşağın yaşadıklarını eserlerinde olabildiğince gerçekliğe bağlı kalarak ve yüksek sesle aktarmayı (Frenzel ve Frenzel, 1977: 662, 694) görev edinmişlerdir.

Savaşın etkisinin en çok, savaş döneminde yaşanan vahşeti anlamlandıramayan ve yaşama şansı ellerinden alınmış olan çocuklar üzerinde olduğu bir gerçektir. Bir toplumun özünün çocuğun gözüyle anlatılabileceğine inanan yazarlar, kısa öykülerde konu edindikleri savaş döneminin acımasızlığını çocuk karakterlerin gözünden aktarmaya çalışmışlardır. Çocuklar her türlü siyasi konudan uzak, olayları olduğu gibi, tarafsız bir şekilde anlatabilecek özelliktedirler. Bu sebeple yetişkinler tarafından kurulan sistemin, savaşın anlamsızlığının, kirlenmiş dünyanın ele alındığı kısa öykülerin, çocuk karakterler üzerinden aktarılmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Görüldüğü üzere, kaybolan kuşağın temsilcisi olan çocuk karakterlerin kullanımlarıyla birlikte savaş dönemi insanının yaşadığı zorluklar tüm saydamlığıyla sunulmaktadır. Elbette kısa öykülerde sadece çocuk karakterler kullanılmamıştır. Dönemin toplumsal yapısı diğer karakterlere yüklenen işlevlerle de vurgulanmaya çalışılmıştır. Örneğin Baba, Anne, Büyükanne gibi karakterler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşananları tüm berraklığıyla, etkili bir şekilde aktarabilecek karakter olarak çocuklara bilinçli olarak yer verildiği yapılan araştırmalar sonucunda ileri sürülebilmektedir. Bu tespit, çalışmamızın spesifik yönünü temsil etmektedir. Bu bağlamda seçilen iki öykünün çözümlemesi ve karşılaştırılması bu tespiti dayandırmamıza yardımcı olmuştur. Böylelikle savaşın tüm acımasızlığı, çocuğun gözünden aktarıldığı iki farklı kısa öykü örneğinde yapılan çözümlemeler sonucu yorumlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Çözömlenen öykülerden *Jenö Arkadaşımı*'da; İkinci Dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu bir dönemde siyasal ve toplumsal düzene karşı eleştiriler ortaya konulmuştur. Bu eleştirilerin temelinde yatan düşünce ise insanlığın, dostluğun, hoşgörünün herhangi bir ayırım gözetmeksizin var olması gerektiğidir. Bu düşünce iki ayrı kültürde yetişmiş iki küçük çocuğun arkadaşlıkları üzerinden sunulmuştur. Dönemin baskı, önyargı, ötekileştirme gibi nedenlere bağlı olarak yetişkin dünyasının kirlenmişliğı, bu kirlenmiş dünyada tüm saflığıyla kalabilen çocuklar ile anlatılmıştır. Bu neticede öyküde çocuk karakterler kullanılarak İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nin siyasal ve toplumsal yapısına eleştirilerde bulunulmuş ve dönem tüm şeffaflığıyla gözler önüne serilmiştir. *Dayım Fred* isimli öyküde ise çocukluğu savaş yıllarına denk gelen ben-anlatıcı, savaş sonrası dönemde Almanya'nın içinde bulunduğu sıkıntıları ahlak ve değer yargıları bağlamında sorgulayarak gözler önüne sermiştir. İki öyküde de ortak nokta, başkarakterlerin çocuk olmasıdır. Savaş öncesi ve savaş sonrasında yaşanan tarihsel, kültürel ve politik etmenler apaçık bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Her bir çocuk ekonomik, sınıfsal, aile yapısı, eğitim durumu, kültür ve yaşam tarzı olarak farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar savaşın insanlar üzerindeki yıkıcı etkisiyle birlikte merkeze alınarak farklı dönemler çerçevesinde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler sınıfsal fark, baskı rejimi, değer dünyası, önyargı, saflık ve eğitim sistemi olarak özetlenebilmektedir. Savaş döneminin tüm süreçleri çocuk karakterlerin önyargıdan uzak, saf olma özelliklerinden yararlanılarak, olduğu gibi aktarılmıştır. Bu bağlamda yaşananları çocukların gözünden görmenin dönemi eleştirmeye ve okuyucuda çeşitli bakış açısı kazandırmaya olanak sağladığı çıkarımı yapılabilmektedir. Bu noktada Weltliteratur (Dünya Edebiyatı) kavramının savaş sonrası ortaya çıkan yeni Alman Edebiyatı'nı önemli kılan bir unsur olarak karşımıza çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Çünkü yazarlar, dönemin yıkımını edebiyatta konu edinerek Weltliteratur kavramına hizmet etmişlerdir. Bu hizmet ile birlikte okura büyük bir miras bırakmışlardır. Zaman ve mekâna bağlı olmadan kendi öz bilinciyle var olan eserleri oluşturarak dünyada kalıcı olmayı başarmayı sağlayan bu miras, Savaş sonrası Alman Edebiyatı'nda kısa öykü türünde görölmektedir. Savaşın tüm yıkıcı özelliğıyle ilişkili olarak şekillenen kısa öykünün, kullanılan çocuk karakterler ile birlikte evrensel değerlerden bahsedilerek Weltliteratur kavramına dâhil edildiğı söylenebilir. Çocuğun saf yapısı, zamana ve mekâna bağlı kalmadan kendiliğinden var olmaktadır. Bu nedenle kısa öyküler çocuk karakterlerle birleşerek dünyada kalıcılığı sağlamakta ve her insanın içindeki saflığa dokunmaktadır. Bu sayede geçmiş ile bugün arasında diyakronik bir çıkarım yaparak savaş döneminde yaşanmış tüm gerçekleri yeniden düşünmemize olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnold, H. L. (2004). Die Gruppe 47. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Verlag.
- Altunbay, M., & Çakır, E. (2018). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu (Uçurtma Avcısı ve Kuş Olsam Evime Uçsam Adlı Eserler Örnekleme). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu, 96-110.
- Aumayr, K. (2023). *Der Lebensborn e.v. Zwischen Mythos und Realität – Ideologie*. Masterstudium Lehramt Sekundarstufe Allgemeinbildung Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung Linz: Johannes Kepler Universität
- Aytaç, G. (2012). *Çağdaş Alman Edebiyatı*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Baştürk, B. (2013). İtalya ve Almanya Örnekleri Bağlamında Faşizmde Kadın İmgesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Tez Koleksiyonu.
- Berg, J. ve Böhme, H. vd. (1981). Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart. Frankfurt am Main: Fischer Verlag
- Böll, H. (1967). Dayım Fred. Cüce ile Bebek içinde (s. 96-100). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ekinci, O. (2017). Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında II. Dünya Savaşı Sonrası Alman Edebiyatı Üzerine Bir İnceleme. *Folklor/Edebiyat*, 87-104.
- Erkurt, G. Ş. (2021). *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Frenzel, H.A. ve Frenzel, E. (1977). Daten deutscher Dichtung Chronologischer Abriß der deutschen Literaturgeschichte – Band I von Anfängen bis zur Romantik. München: Deutscher Taschenbuch Verlag
- Gebhardt, M. (2016). Askerler Geldiğinde. Ankara: Astana Yayınları.
- Gelfert, H. D. (2004). Wie interpretiert man eine Novelle und eine Kurzgeschichte. Stuttgart: Philipp Reclam
- Haffner, E. (2019). Blutsbrüder. Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag.
- Hawes, J. (2017). Kısa Almanya Tarihi. (Çev. Y. Alogan). Ankara: Say Yayınları.
- Karasubaşı, İ. (2015). II. Dünya Savaşı Çocukları. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 441- 450.
- Kargı, B. (2019). Wolfdietrich Schnurre'nin Karşı Çıkmak Gerekiyordu Kitabını Oluşturan Kısa Hikayelerin Savaş Sonrası Alman Edebiyatında Rolü. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23-48.
- Kurt, G. (2019). Kısa Hikayeler II. Dünya Savaşı Sonunda Almanya'da Yıkıntılardan Doğan Yeni Bir Edebi Tür. *Filoloji Alanında Araştırma Makaleleri* (s. 129-146). içinde Ankara: Gece Akademi.
- Opdyke, I. G. (1999). In May Hands – Memories of a Holocaust Rescuer. New York: Anchor Books.

Selçuk, İ. (1996). Wolfdietrich Schnurre'nin "Als Vaters Bart Noch Rot War" Adlı Yapıtında İdeal Değerlerle Gerçeklik Çatışması. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKLARI

Fedeli S. ve Migotto A. (Yönetmen). (2019). *Anne Frank Prallel Stories (Uzun Metrajlı Belgesel Kurgu Film)* Erişim Tarihi: 03.06.2023, <https://www.netflix.com/tr/title/81264660>.

Makale Gönderim Tarihi: 17.07.2023

Makale Kabul Tarihi: 18.07.2023

Makale Türü: Teorik Makale

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT BİLİMİNDE KARŞILAŞTIRMA YÖNTEMİNE ÖZET BİR BAKIŞ¹

A SUMMARY OVERVIEW OF THE COMPARATIVEMETHOD IN COMPARATIVE LITERATURE

Funda KIZILER EMER²

Bahadır KAPLAN³

Özet

Bu çalışmada, karşılaştırmalı edebiyat biliminde (komparatistikte) karşılaştırma yönteminin yeri tartışılmıştır. Öncelikli olarak karşılaştırma kavramının etimolojik kökenini ve ne'liğini irdeleyen çalışmada, karşılaştırmanın bilimsel bir yöntem olarak kabul görmesi, fen bilimlerinden beşerî bilimlere transfer olması ve karşılaştırmalı edebiyat biliminde merkezi bir rol oynaması ele alınarak, karşılaştırma yönteminin disiplinler arası bir nitelik taşıyan tarihsel gelişimine değinilmiştir. Daha sonra, karşılaştırmalı edebiyat biliminde karşılaştırmanın ne'liği sorgulanmış ve karşılaştırma türleri ele alınmıştır. Karşılaştırmanın bir yöntem olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanındaki yeri ve önemi hakkında öne sürülen düşüncelerden bahsedilmiş ve bunlardan hareketle, karşılaştırma yönteminin karşılaştırmalı edebiyat bilimindeki asıl yeri sorgulanarak tartışılmıştır. 'Karşılaştırmalı edebiyat bilimi' denildiğinde karşılaştırma yöntemi, onun ayrılmaz bir parçası ya da temel bir bileşeni gibi görünmektedir. Ancak gerçekten de öyledir? Aslında başından beri bu konuda öne sürülen bazı çekinceler, 20 yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok ön plana çıkmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi için vazgeçilmez midir? İşte bu çalışmanın araştırma sorusu budur. Kuramsal bir nitelik taşıyan çalışmada, bu soruyu aydınlatmak için, genelden özele yönelen akıl yürütme biçimi izlendiğinden, tümdengelim yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, bu konuda niçin görüş farklılıklarının ortaya çıktığını aydınlatmak, karşılaştırmalı edebiyat biliminde karşılaştırma yönteminin gerçek yerini sorgulamak, tartışmak ve netliğe kavuşturmadır.

Anahtar kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyatbilim, Karşılaştırma, Karşılaştırma Türleri, Yöntem.

1 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı ABD'da Funda KIZILER EMER danışmanlığında gerçekleştirilen yüksek lisans tezinden üretilen ve Kocaeli Üniversitesi Uluslararası 1. Lisansüstü Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (2021) sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş formudur.

2 Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, fkiziler@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2204-3063>.

3 Sakarya Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, bameatka@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2725-1726>.

Abstract

In this study, the place of the comparison method in comparative literature science (comparatistics) is discussed. The study firstly examines the etymological origin of the concept of comparison and what it is, then discusses the acceptance of comparison as a scientific method, its transfer from the sciences to the humanities and its central role in the science of comparative literature, and touches upon the historical development of the comparative method, which has an interdisciplinary character. Then, the nature of comparison in the science of comparative literature was questioned and the types of comparison were discussed. The ideas put forward about the place and importance of comparison as a method in the field of comparative literature science are mentioned, and based on these, the main place of the comparison method in comparative literature science is questioned and discussed. When ‘comparative literary science’ is mentioned, the method of comparison seems to be an integral part or a basic component of it. But is it really so? In fact, some of the reservations that had been put forward on this issue from the beginning have become more prominent since the second half of the 20th century. Is the method of comparison indispensable for the science of comparative literature? This is the research question of this study. In the study, which has a theoretical character, the deductive method was used to illuminate this question, since the reasoning style from the general to the specific was followed. The aim of the study is to elucidate why differences of opinion have emerged on this issue, to question, discuss and clarify the real place of the method of comparison in comparative literature.

Keywords: Comparative Literature, Comparison, Types of Comparison, Method.

GİRİŞ

Bu makale, karşılaştırmalı edebiyat biliminde (komparatistikte) karşılaştırma yönteminin yerini sorgulamaya yönelmiştir. Makalede, ilk olarak karşılaştırma kavramı tanımlanıp açıklanarak, genel anlamda bilim alanındaki yerine değinilmiş ve ardından, spesifik olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimi içindeki konumunun değerlendirilmesine geçilmiştir.

Çalışmada, karşılaştırma kavramının etimolojik kökenine inilerek tanımlanmasının ardından, karşılaştırmalı yaklaşımın, daha doğrusu karşılaştırma yönteminin farklı uzmanlık alanlarında kendine bir yer edinme süreci irdelenmiştir. Karşılaştırmanın, akademik dünyada ilk olarak kabul gördüğü fen bilimleri alanından beşerî bilimlere ve ardından edebiyat ve dilbilimine transferi ele alınarak, onun bilimin ve bilimsel düşüncenin özündeki temel bir ilke konumunda olduğu gösterilmiştir. Kuramsal bir nitelik taşıyan çalışmada, genelden özele yönelen akıl yürütme biçimiyle tümdengelim yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın sonraki aşamasında kabaca karşılaştırmalı edebiyat tanımlanarak, karşılaştırmalı edebiyatta karşılaştırmanın ne’liği, ne(leri) ifade ettiği ve tarihsel süreç içinde nasıl alımlandığı genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalı edebiyatta kullanılan temel karşılaştırma türleri ele alındıktan sonra, komparatistikte karşılaştırma kavramına ve karşılaştırmanın, bir yöntem olarak alan içindeki konumuna dair ortaya atılan farklı düşüncelere, daha doğrusu bu konudaki görüş ayrılıklarına ve bunların nedenlerine yer verilerek, karşılaştırma yönteminin alan açısından yaşamsal bir önemi olup olmadığı sorgulanmıştır.

1. KARŞILAŞTIRMA NEDİR?

Karşılaştırmak (İng. compare; Alm. vergleichen; Fr. comparer) eyleminin isim hali olan “karşılaştırma” (İng. Comparison; Alm. Vergleich; Fr. Comparaison) kavramı, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’nde

şöyle tanımlanır: “kişi ve nesnelerin benzer veya aynı yanlarını incelemek için kıyaslama, mukayese, tatbik” (www.sozluk.gov.tr, 2023).

The Britannica Dictionary’de “comparison” maddesinin karşılığı şöyledir: “1- şeylerin benzer veya farklı olduklarını gözleme; 2-İki veya daha fazla şeyin benzer veya aynı kategoride olduğunu öne sürme eylemi”⁴ (www.britannica.com, 2023). Das Wahrig. Deutsches Wörterbuch’da ise şöyle tanımlanır: “Çeşitli nesne veya kişilerin avantaj ve dezavantajlarını yanyana koyarak değerlendirilmesi; anlamayı kolaylaştıran mecazi dil kullanımı”(Das Wahrig, 1991: 1360).

Almanca’nın Etimolojik Sözlüğü’nde (Etymologisches Wörterbuch des Deutschen) “Vergleich” maddesi, “sınayan, eleştirel yan yana koyma, bir anlaşmazlıkta dostane çözüm, uzlaşma” (Pfeifer, 1993) şeklinde tanımlanırken, ünlü Grimm Kardeşler Sözlüğü’nde (Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm) karşılaştırma (Vergleich); “1) aynı olma durumu, 2) eşitlemeyle ortaya çıkan durum ve 3) benzerliklerin anlaşılacağı biçimde yan yana dizme” gibi anlamlara karşılık gelir (<https://woerterbuchnetz.de>, 2023; Lamping, 2013: 221).

Gero von Wilpert, Sachwörterbuch der Literatur adlı edebiyat bilim sözlüğünde “karşılaştırma” (Vergleich) maddesini şöyle açıklar:

“Birbiriyle bağlantılı alanların →tertium comparationis’te⁵ buluşması gereken ortak bir temel içeriğinin canlılığını artırmak ve anlamını yoğunlaştırmak ve genişletmek için üslup aracı. Karşılaştırmanın karakteristik özelliği, değerlerin basit bir temel anlayışla ve duygusal imgelerle [...] yan yana getirilmesidir. [...] Karşılaştırma, durumlarla, özelliklerle (gece gibi karanlık) ya da olaylarla ve eylemlerle ilgilidir (Bir çocuk gibi ağladı). Sık tekrarlar aracılığıyla formül haline gelir, benzerlik ifadesi (“gibi”) olmadığında metaforlaşır”(Wilpert, 1989: 1026).

Yukarıda sunulan bu tanımlara göre karşılaştırma, en yalın haliyle; ikiveya daha fazla nesneyi/ olguyu/ varlığı yan yana getirerek gerçekleştirilen bir bilgi edinme yöntemidir. “Karşılaştırma bir bilgilendirme yöntemidir” diyen Günter Schenk, kavramı şöyle açar: Karşılaştırma; “nitelik, nicelik veya ilişki bağlamında olguların, nesnelerin, kavramların birbiriyle ilgisini açıklamaya çalışır.” Karşılaştırmanın gerçekleştirilebilmesi için “karşılaştırılan nesnelere herhangi bir biçimde birtelikelikler veya farklılıklar göstermelidir” (Schenk’ten akt. Sakallı, 2006: 250). Karşılaştırma, tam da bu özellikleri nedeniyle; yani nesnelere kavramak, aralarındaki ilişkileri açıklığa kavuşturmak, benzerlik ve/veya farklılıklarını araştırmak, saptamak, sınıflandırmak ve yorumlamakta kullanıldığı için, bilimin ve bilimsel düşüncenin temel yöntemlerinden biridir.

Felsefe Sözlüğü’ndeki (Enzyklopädie Philosophie) “Vergleich” maddesine şöyle açıklık getirilmiştir:

“Karşılaştırma, ortak ve farklı yönleri açısından incelenebilirliği olan çok farklı tarzdaki ve karmaşıklık basamağındaki (örn. ampirik varlıklar: nesnelere, ilişkiler, bütünlükler, organizmalar,

4 Yabancı dildeki kaynakların tümü tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

5 Tertium comparationis: Karşılaştırma denkleminde, iki nesne veya olgunun karşılaştırıldığı/ buluşturulduğu noktaya (3. bir özellik olarak eklenen) şey anlamına gelir (Wilpert, 1989: 1026).

sistemler; teorik: kavramlar, ifadeler, teoriler; kurgusal: edebi karakterler, olaylar örgüsü, epik örüntüler, vb.) varlıklar aracılığıyla edinilebilen bir bilgi edinmeyöntemi için kullanılan bir terimdir. Olası ortaklıklarla ilgili olarak karşılaştırma; nitelik, miktar, bağıntı ve ölçüm temelinde, benzerliklerin, eşitliklerin, özdeşliklerin, oranların keşfi ya da saptanmasını amaçlar” (Ingolf, 2010: 2880).

Bu amaçla, araştırma nesnelere karşılaştırılırken benzer/ ortak ya da farklı nitelikteki birtakım özellikler seçilir ve onların bu özelliklere sahip olup olmadıkları incelenir. Karşılaştırma eylemi ve “karşılaştırmalı kavramlar “ilişkiler” ile ilgilidir ve bir farklılık ya da eşitlik ifade edip etmediklerine göre ayrılırlar”. Nicelik/ nitelik/ ilişki ve ölçü bazındaki eşitliklerin, özdeşliklerin, benzerliklerin, ay(kı)rılıkların saptanmasına odaklanan karşılaştırma işleminin sonucunda elde edilen bilgi ve veriler; bir takım “genellemeler, sınıflandırmalar, denklemler, düzenler, katmanlar, retorik figürler, analogiler” gibi farklı tiplerde olabilir. Nesnelere arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi, karşılaştırma ifadeleri aracılığıyla dile getirilir ve karşılaştırma ifadeleri de örtük bir biçimde, “karşılaştırma ölçütü olarak işlev gören bir özelliğin bilgisini verir.” Karşılaştırma işlemi, her zaman bir karşılaştırma ölçütüne dayanır. Karşılaştırmayı olası kılan, karşılaştırılan nesnelere dışındaki, “onlardan farklı olan üçüncü bir şeyle ilişkilidir” (Ingolf, 2010: 2881). Bu da, karşılaştırma eyleminde belli bir prosedürün, ilke ve ölçütün bulunması gerekliliğini ortaya koyar. Karşılaştırma kavramının ne’liğine dair yukarıda yer verilen tanımlar karşılaştırıldığında; karşılaştırma eyleminin öncelikle en az iki sayısından hareket ettiği, çoklu gerçeğe işlediği gerçeği ortaya çıkar. Karşılaştırma, genellikle iki ve/ veya daha fazla araştırma nesnesi arasındaki ortak, özdeş ya da benzer noktaları öne çıkarma, bunlar arasında ilişkiler kurma/ inşa etme ya da (verili olanları) açığa çıkarma eğilimindedir. Nicelik olarak en az iki şey/ nesne/ varlık/ kişi vb. arasında aynılık/ benzerlik ya da farklılık gibi nitelikleri ele alır. Bunları yan yana yerleştirip gözlemleyerek inceler. Ancak bu, basitçe bir yan yana koyma işleminden ziyade, nesnelere ne’liğini kavramak için onları (hem ayrı ayrı hem birlikte, tekil ve ilişki/ etkileşimsel bağlamda) inceleyerek eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaya ve elde edilen verileri kategorize etmeye karşılık gelmektedir ki, tüm bu işlemler genel anlamda yorumlama/ analiz etme ediminin ilk basamaklarında yer alan evreleri oluşturmaktadır.

2. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT BİLİMİNDE KARŞILAŞTIRMA

“Elmalarla armutlar karşılaştırılmaz”

İlkin 17. yüzyıl sonlarında, Aydınlanma çağında bilim diline giren “karşılaştırma” kavramı; 19. yüzyılda tıp, biyoloji gibi fen bilimleri alanından insan ve toplumbilimlerine sirayet ederek siyaset, hukuk, toplum, dil ve edebiyat bilimlerinde de kabul görmeye başlamış ve karşılaştırmalı (komparatistiksel) yaklaşımı anlamlandıracak biçimde yerini almıştır. İlk olarak olarak 19. yüzyıl Fransa’sında Cuvier’in karşılaştırmalı anatomi derslerinde, Blainville’in karşılaştırmalı fizyoloji ve Coste’nin karşılaştırmalı embriyoloji derslerinde kullanılarak akademiye girmiştir.

Karşılaştırma yöntemi akademilerde anatomi, fizyoloji ve biyoloji derslerinde kabul görmesinden sonra, fen bilimlerinden sosyal bilimler alanına da taşınmıştır. Bilimsel düşünce ve üretimin temel ilkelerinden olmasına koşut olarak, farklı disiplinler arasındaki (ve disiplinlerarası nitelikteki) yayılımını süratle sürdüren karşılaştırma yöntemi; siyaset, hukuk, tarih, eğitim bilimleri, dinbilim, dilbilim, retorik ve edebiyat bilimine de sirayet ederek genel geçerlik kazanmaya başlamıştır. Şöyle ki:

“Karşılaştırma terim olarak, 17. yy. Aydınlanma Çağında bilim diline girmiştir. Hukuk dilinde karşılaştırma, kendisi aracılığıyla karşılıklı rıza yolunda bir hukuk ilişkisi hakkında tarafların anlaşmazlığına belirsizliğine engel olunan yasal bir süreç anlamına gelmektedir. Retorikte ve edebiyat biliminde, benzetme ya da mesel olarak adlandırılan bir ifadenin açıklığının derecelendirilmesine yönelik bir söz biçimi sayılır. Dilbilimde karşılaştırma (Komparation Alm.), bir sıfatın derecelendirilmesini ve “karşılaştırmalı (komparativ Alm.)” ifadesi ise derecelendirme basamağını tanımlar” (Ingolf, 2010: 2880-2881).

19. yüzyılda kurulan ulusal filolojilerde yapılan çalışmalarda edebiyata ulusal sınırlar içinde yaklaşmanın sınırlarına varıldığında – ki bu noktada Goethe’nin “dünya edebiyatı” (Weltliteratur) kavramı devreye girer – edebiyat biliminde karşılaştırmalı yaklaşım gereksinimi doğmuştur. “Edebiyatın ulusal özgüllükleri içinde incelenişi, sürekli karşılaştırmalar yapmayı gerektiriyor” diyen Pospelov, bu işleme “edebiyatbiliminin karşılaştırmalı yöntemi” dendiğini belirtiyor. Ancak o da karşılaştırmaların “hiç de edebiyat bilimine özgü bir yöntem” olmayıp “yan yana koyma ve birbiriyle kıyaslama yapılmaksızın, görüngüler birbirinden ayırt” edilip kavranamayacağından, tüm bilimlerin “(b)ilme süreci’nde” kullandığı bir yöntem olduğuna dikkat çekiyor. Dolayısıyla, edebiyat biliminde kullanıldığında bu yöntemin izlediği yol; “yalnızca karşılaştırmadan ibaret değildir, edebiyatın gelişimi ile, halkların ve tüm insanlığın yaşamının genel gelişimi arasında var olan ilintilerin, bağlantıların ortaya çıkarılmasıdır” (Pospelov, 1984: 27-28).

Edebiyat biliminde ortaya çıkan karşılaştırmalı yaklaşım gereksinimine karşılaştırmalı edebiyat bilimi karşılık verir. Çünkü bu yaklaşımı içselleştiren komparatistik, ulusal edebiyatı uluslararası düzleme, dünya edebiyatı ölçeğine taşır. Angelika Corbineau-Hoffmann bu yüzden karşılaştırmalı edebiyat biliminin (komparatistiğin) ulusal “filolojilerin bittiği yerde” başladığını savunur. Ulusal edebiyatçıların aşamadığı sınırları komparatist aşar; o bir “kozmpolit”tir ve “edebiyatın olduğu her yer onun memleketidir” (Corbineau-Hoffmann, 2000: 12).

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ya da diğer adıyla komparatistik, “tek tek yazınları ulusalüstü (supranational) bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak” (Dyserinck, 1981: 23) inceleyen bir bilim dalıdır. Gero von Wilpert de karşılaştırmalı edebiyat bilimini dünya edebiyatına yönelimi ve ulusalüstü bakışından hareketle tanımlıyor:

“[...] edebiyat bilimsel bir yöntem ve araştırma alanıdır. Edebiyatın gelişiminin ulusal sınırlarını, dünya edebiyatına yönelerek aşar. Tek tek edebiyatların sınırları içinde açıklanamayan tüm uluslarüstü ve uluslararası edebi fenomenleri kapsar. Farklı ulusal edebiyatların karşılıklı tarihsel etkileşimini ve [...] aralarındaki mübadele ilişkilerini araştırır” (Wilpert, 1989: 994).

Edebiyatı – ulusal filolojilerden farklı olarak – uluslararası bir fenomen olarak okuyan karşılaştırmalı edebiyat biliminin, daha doğrusu komparatistik kavramının etimolojik kökeni, Latince “karşılaştırmak” an-

lamına gelen comparatio, comparare sözcüklerine dayanır. Aslında bilimsel düşüncenin ve üretimin temel yöntemlerinden biri olduğu için tüm bilimlerin temelinde ‘karşılaştırma’ eylemi vardır. Ancak karşılaştırmalı edebiyat biliminde kurucu bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Grabovszki bu nedenle “(k)arşılaştırma, komparatistiğin temel yöntemidir” der (Grabovszki, 2011: 104). Sakallı bunu şöyle açıklıyor:

“Komparatistik’i ya da karşılaştırmalı yazınbilimini diğer yazınbilim disiplinlerinden ayıran, araştırma alanının ve araştırma konusunun tanımlanmasını belirleyen, bu alandaki tartışmalara büyük ivme kazandıran ‘karşılaştırma’ kavramı olmuştur” (Sakallı, 2006: 243). Edebiyatı ve sanatı sınırları aşan bir bakış açısından değerlendiren karşılaştırmalı edebiyat bilimi, bu değerlendirme sırasında temel olarak karşılaştırma yönteminden yararlanır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, doğası gereği en az iki araştırma nesnesini (genellikle en az iki farklı edebi geleneğe ait yazarın metnini) araştırma konusu yaptığı için ‘karşılaştırma’ onun vazgeçilmez yöntemidir. Karşılaştırmalı bakış, gerçek ve/ veya kurmaca dünyayı her kavrama girişiminde, her tür yaratıcı eylemde, edebiyatta hem yazar (üretici) hem de okur (alımlayıcı) için gereklilik arz eder. Yazar yazma Edebiyatı ve sanatı sınırları aşan bir bakış açısından değerlendiren karşılaştırmalı edebiyat bilimi, bu değerlendirme sırasında temel olarak karşılaştırma yönteminden yararlanır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, doğası gereği en az iki araştırma nesnesini (genellikle en az iki farklı edebi geleneğe ait yazarın metnini) araştırma konusu yaptığı için ‘karşılaştırma’ onun vazgeçilmez yöntemidir. Karşılaştırmalı bakış, gerçek ve/ veya kurmaca dünyayı her kavrama girişiminde, her tür yaratıcı eylemde, edebiyatta hem yazar (üretici) hem de okur (alımlayıcı) için gereklilik arz eder. Yazar yazma ediminde önceden okuduğu metinlerle bilinçli ve/ veya bilinçsiz bir hesaplaşmaya girerken, okuma edimindeki okur da önceden okuduklarıyla ister istemez bir karşılaştırma yapar. Hem üretim hem alımlama süreçlerinde başka metinlerle ilişkiler ağı içinde (Kristeva bunu “metinlerarasılık” diye adlandırır) oluşan metin de bu bağlamda karşılaştırmalı bir boyut içerir.

Bölüme motto olarak aldığımız “Elmalarla armutlar karşılaştırılmaz” deyimini, bu noktada önem kazanır. Bu deyim, karşılaştırmanın; bilgi ediniminin temel ilkelerinden olduğu için genel anlamda bilimin ve dolayısıyla edebiyat biliminin ve (edebiyatı uluslararası bir fenomen olarak okuyan) komparatististiğin vazgeçilmez olduğu, ancak gelişigüzel, keyfi, kuralsız bir şekilde gerçekleştirilemeyeceğini vurgulamak için kullanılmıştır. Nitekim bu deyim alıntılaman Ernst Grabovszki de elmalarla armutların karşılaştırılmaz olup olmadığını sorgulayarak, üçüncü bir unsur aracılığıyla her iki araştırma nesnesi arasında bir bağ kurar. Şöyle ki: Elma armuda göre daha yuvarlak, armut ise elmaya göre daha ovaldir ve elmaya göre armudun daha az pürüzsüz bir yüzeyi vardır. İkisi de hemen hemen aynı büyüklükte ve ağırlıktadır ve en önemlisi, her ikisi de de ağaçta yetişir ve meyve kategorisine dahildir. Liste uzatılabilir, ama bu küçük egzersiz bize karşılaştırmanın mantığını sunar: İki ve/ veya daha fazla nesnedeki ortaklık ya da farklılıkları açığa çıkarmak. Elma ve armutların olmasa bile, CD ve tornavidanın birbiriyle karşılaştırılabilir olmadığı örneği de karşılaştırmanın diğer bir ilkesini ortaya koyar: araştırma nesneleri arasında, onların dışsallığını aşan bir ortaklığı imleyen en az bir temel özelliğin bulunması. Diğer örnekte her iki nesneyi birbiriyle ilişkilendiren “meyve” kategorisinin yaptığı gibi, karşılaştırma denkleminde nesnelere arasında bağlantı kuran üçüncü olarak eklenen bu (ortak) unsura “tertium comparationis” denir (Grabovszki, 2011: 72-73).

“Was ist Komparatistik?” adlı yazısına, aynı deyim alıntılıyıp açıklıyarak başlayan Evi Zemanek de Grimm Kardeşler Sözlüğü’ndeki tanıma baş vurarak, en az iki araştırma nesnesini “benzerliklerin anlaşılaca-

ğı biçimde yan yana dizme” eylemiyle birlikte, komparatistleri benzerlikler kadar ilgilendiren farklılıkların da kendiliğinden ortaya çıktığını belirtir. Bu da karşılaştırmanın farklı tipleri olduğunun imidir. Nitekim karşılaştırmada benzer ya da ortak noktalar temel alınıyorsa, buna “eşdeğerlik karşılaştırması” (“äquivalente(r) Vergleich”), farklılıklar/ ay(kı)rılıklar temel alınıyorsa “karşıtlık karşılaştırması” (“kontrastive(r) Vergleich”) adı verilir. Karşılaştırmalı edebiyat bilim çerçevesinde gerçekleştirilen karşılaştırmaların doğası/ yapısı farklı olduğundan, bunları sistematize etme girişimleri olmuştur. Bunların en tanınmış ve kabul göreni; Rus edebiyat bilimcisi Viktor Žirmunskij’in ortaya atıp Slovak araştırmacı Dionýz Ďurišin’in son halini verdiği genetik ve tipolojik karşılaştırma tipleridir. Genetik karşılaştırma yazarlar/ metinler arasında doğrudan ya da dolaylı temas/ ilişki/ etkileşim sonucunda gerçekleşen, tipolojik karşılaştırma arada hiçbir temas olmaksızın, benzer üretim koşulları nedeniyle gerçekleşen benzerlik ve analogileri araştırır (Zemanek, 2012: 15-17; Zima, 2011: 105). Ali O. Öztürk bu iki karşılaştırma türünü şöyle açıklıyor:

“Ulusal yazınlar arasında var olan oluşumsal ilişkiler araştırması, yazara ve yapıtlara kaynaklık işlevi sağlayan tüm yazılı belgeler, öz yaşam öyküleri ve yazarın bireysel alımlama süreçlerine, metinlerde dönüşümlere yoğunlaşırken, tıpsel benzerlik araştırmaları bir yandan metinlere içkin yaklaşımla konu, tema, motif, yazınsal türler, yapısal, estetik, biçimsel görünüşleri diğer yandan metni aşkın yöntemle toplumsal ve tarihsel yazındışı süreçlerin yazına yansımalarını konuşturur” (Öztürk, 1998: 35).

Burada karşılaştırmalı edebiyat bilim çalışmalarında karşılaştırma yönteminin nasıl uygulanacağı, türlü yazınsal ilişki ve bağlantı türlerinin nasıl saptanabileceğine dair derinlikli çözümlenmeleriyle öne çıkan Ďurišin’in düşüncelerine değinmekte yarar var: Ďurišin ilkin genetik ilişkiler veya temas ilişkileri ve tipolojik ilişkiler arasında bir ayırım yapar. Genetik karşılaştırma yoluyla, yazarların hem doğrudan (somut dostluk vb. ilişki bağlamında) hem de dolaylı (metinleri aracılığıyla) temasları ve bu etkileşimin üretilen metinlerdeki izdüşümünün izi sürülür. Burada sıklıkla birden çok yazar arasındaki nedensel ilişkinin ayrı ayrı hesaba katılması ortaya çıkar. Özel olarak sanatçılar ve tamamen edebî bir akım arasındaki bağılıklar tasvir edildiğinde, genetik karşılaştırmanın daha karmaşık bir çeşidi meydana gelir. Ďurišin’in temaslar taksonomisi, gelişimsel tarih ve tipoloji açısından belirli bir dereceye kadar karşılıklı olarak bağımlı olan bir edebî yaratımlar kompleksini, yani dünya edebiyatını ya da Batı edebiyatlarının birliğini (kanonu) varsayar. Tipolojik karşılaştırmada araştırmacı temaslara, daha doğrusu doğrudan ya da dolaylı etkileşim ilişkilerine değil, bunların olmadığı benzeşimlere/ benzerliklere dayanır. Böylelikle, bir akımın birbiriyle temasta bulunmayan birçok yazarı ve farklı akımlara/çağlara ait olan yazarlar birlikte karşılaştırılır. Ďurišin’in tipolojik ilişkiler analizi, temasa bağlı olmayan edebî paralelliklerden oluşan üçlü bir bölünmeye gider:

- a) sosyal-tipolojik paralellikler
- b) edebî-tipolojik paralellikler
- c) psikolojik-tipolojik analogiler (Akt. Zelle, 2013: 130-131).

Karşılaştırmalı edebiyatta metodoloji için sağlam bir temel oluşturmak amacıyla, Ďurišin’den sonra, Manfred Schmeling de beş tip karşılaştırma tipi olduğunu öne sürer. Bununla birlikte sunulan, karşılaştırmalı işlemin eleştirel bir analizi değil, karşılaştırmalı uygulamanın bir örneğidir:

a) Tek nedenli (monokausal) karşılaştırma: iki veya daha fazla karşılaştırma nesnesi arasındaki doğrudan genetik ilişkiye dayanmaktadır. Tipik olarak, “Fransa’da Goethe” veya “Almanya’da Diderot” gibi başlıklara sahip çalışmalardır. Burada mesele, “etki araştırması(ndan)” daha az bir karşılaştırma meselesidir.

b) İkinci karşılaştırma türü, belirli metin işleme stratejileri için açıklayıcı modeller üretebilmek amacıyla iki veya daha fazla karşılaştırma ögesi arasındaki nedensel ilişkiyi tarihsel sürece ekleyerek genişletir. Etki değil, alımlama araştırılır. Buradaki amaç, üretken alımlama için edebi olmayan nedenleri vurgulamaktır.

c) Üçüncü tip, bağlam analogilerinden çok temaslara dayanır. İki veya daha fazla karşılaştırma nesnesi arasındaki benzerlik (Dürüşin’in sosyo-tipolojik paralelliklerine benzer şekilde), bu nesnelere ortak olan bir arka planda aranır, yani bağlam (Kontext) araştırması öne çıkar.

d) Dördüncü karşılaştırma türü, doğası gereği tarih dışıdır. Yapısal bir çıkar peşindedir. Burada söz konusu olan esnek metodolojiyle, edebi-tarihsel değil, sistematik soruları aydınlatmaktır.

e) Beşinci tür, bir meta düzeyinde bulunur ve bir karşılaştırmalı edebî eleştiriyi eleştirmeyi amaç edinir (Schmeling,1981: 11-18; Zelle, 2013: 131).

Bilimin ve bilimsel bilgi edinmenin temelinde yer alan bir yöntem olması dolayısıyla karşılaştırma, ancak bir sistem ve organize veriler ışığında hayata geçirilirse edebiyat bilimi için bir anlam taşımaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat bilim çalışmaları da şu iki tür bilgiye erişmeyi hedefler:

“Bunlardan birincisi; yazını devingen kabul eden, yazınlar arasındaki benzerliği ulusal yazınlar arasındaki temas ilişkilerine bağlayan, benzerlik ve farklılıkları temas ilişkileri çerçevesinde araştıran ve ‘gerçek ilişkiler’ sürecindeki dönüşümlülüğü, bireşimliliği belirleyen süreçlere yoğunlaşan yazın tarihi araştırmalarıdır. İkincisi ise; iki veya daha fazla ulusla yazındaki, yapıttaki herhangi bir görüngünün benzerliğini veya farklılığını, yapıtların veya yapıttaki görüngülerin özgünlüklerini saptamaya yönelik karşılaştırmalı yazın eleştirisidir” (Sakallı, 2006: 244).

Karşılaştırmalı bilimlerin neredeyse tümüne ortak olan sorunlar şöyle özetlenebilir: “(a) tipolojik karşılaştırma; (b) genetik karşılaştırma; (c) yabancı bir kültür bağlamındaki alımlama sorunları; (d) yazınsal ya da uzmanlık dili gerektiren metinlerin çevirisindeki sorunlar; (e) dönemselleştirme (Almanya ve Fransa’daki yazınsal-siyasal romantizmin simbiyotik ilişkisi gibi) sorunu; (f) tematolojik sorunlar” (Nünnig, 2008: 372); (Kızıler, 2017: 153). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ve incelediği sorunların aydınlatılması konusunda karşılaştırma tiplerinin neler olabileceği ve ne şekilde uygulanabileceğine dair şimdiye dek ortaya atılan görüşlerin en dikkat çekici olanları ve genel kabul görmüş olanları, yukarıda açıklamaya çalıştığımız şekilde özetlenebilir.

Şimdi, karşılaştırmaların bir yöntem olarak komparatistikteki yerine ve önemine dair öne sürülen düşünceleri ele alabiliriz: En az iki farklı araştırma nesnesindeki “benzerlik, tesir ve yakınlık meselelerini inceleyen sistemli bir sanat olarak” (Kefeli, 2000: 9) tanımlanan komparatistik çerçevesinde yürütülen çalışmalar genellikle, farklı yazarların ve farklı (yazınsal/ görsel/ işitsel vb. türdeki) metinlerin “biçim, içerik, konu, motif, gelişim, etkilenme, benzerlik ve ayrıcalıklar bağlamında” (Baytekin, 2006: 112) karşılaştırılması biçiminde gerçekleştirilir.

Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi adlı kült çalışmasında Gürsel Aytaç, “karşılaştırmının yöntem olarak yararı nedir?” sorusunu yöneltiyor ve şöyle yanıtıyor: “Birden fazla eseri ya da yazarı incelemek, her şeyden önce eleştirel mesafe ve nesnellik sağlar” (Aytaç, 2019: 104). Binnaz Baytekin, Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim adlı çalışmasında, karşılaştırmalı yazınbilimde bu yöntemin yerini şöyle saptıyor:

“Karşılaştırma bir edebiyat bilimi yöntemi olduğuna göre, ulusal edebiyat içerisinde bir eser başka bir eserle veya aynı yazarın farklı dönemlerde yazılmış eserleri biçim, içerik, konu, motif, gelişim, etkilenme, benzerlik ve ayrıcalıklar bağlamında karşılaştırılabilir. Karşılaştırma farklı dillerin edebiyat eserlerinde yapıldığında çalışma ulusal üstü (supranational) bir özellik taşır ki, karşılaştırmayı yapan kişinin iki dile, iki edebiyata, iki kültüre, farklı kuram ve yöntemlere egemen olması gerekir. Araştırmalar, benimki ve yabancı olan arasında üstünlük, eksiklik belirtmekten çok, eleştirel mesafeli, nesnel, bilimsel olmalıdır. Karşılaştırma rasgele iki veya daha fazla eser üzerinde değil, karşılaştırılabilir mevcut özellikler üzerinde yapılmalıdır. Örneğin konu, motif, anlatım teknikleri, etkilenme, metinlerarasılık, anlatım tutumları, taşıdıkları edebiyat akımları özellikleri, esin kaynakları, insan, mit, evrensel öğeler, etkileşimler vb. gibi” (Baytekin, 2006: 112).

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin özüne ilişkin olarak Hüseyin Arak, karşılaştırmalı yöntemin önemini şöyle vurguluyor:

“Genel yaygın kanının aksine edebiyatın en yeni değil en eski dalı karşılaştırmalı yöntemdir. [...] Tespite dayalı incelemelerde komparatistiğin tipik çalışma yöntemi olarak karşılaştırma etkin rol oynamaktadır. [...] Yöntem olarak karşılaştırma burada tarihsel, teorik ve eleştirel açıdan yerindelik göstermektedir. Ancak bu demek değildir ki karşılaştırmalı edebiyat sadece bu yöntemle çalışır ve kendisini tanımlar. Karşılaştırma, komparatistiğin diğer çalışma yöntemleri yanında sadece ayrıcalıklı ve öncelikli yöntemlerinden birisidir” (Arak 2012: 137).

Karşılaştırmalı edebiyatın günümüzdeki yerine değinen Funda Kızıler Emer, karşılaştırma eyleminin yazın dünyasına neler kattığını şöyle özetliyor:

“Kuşkusuz yazın, “öteki”yle yüzleşmenin gerçekleştiği kültürler arası süreçte oldukça önemli bir rol oynar. Yabancı yaşam tarzlarını, dünya görüşlerini ve inançları anlatan yazınsal metinler öteki’nin dünyasına açılan bir kapıya benzer. Bu bağlamda yazının, kültürlerarası iletişim yeteneğini geliştirmede yadsınamayacak bir önemi vardır. [...] Bu nedenle yazın dünyasında, yazının bu potansiyelini farklı kültürlerin birbirleriyle daha iyi iletişim kurması, karşılıklı duyarlılık ve hoşgörü duygularının uyandırılması yönünde değerlendirme kapasitesiyle karşılaştırmalı yazınbilim çalışmaları daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir önem kazanmıştır” (Kızıler, 2014: 29).

Ulusal edebiyatı dünya edebiyatı ölçeğine taşıyan karşılaştırmalı edebiyat bilim açısından karşılaştırma yöntemi, ulusalın karakterize ettiği ‘özel’ ve dünya yazınının karakterize ettiği ‘genel’ arasındaki diyalektik ilişkileri açıklığa kavuşturma amacı açısından vazgeçilmez olsa da karşılaştırmalı edebiyat bilimi içindeki asıl yeri ve önemi bakımından tartışmalıdır. Üstelik bu konudaki tartışmalar, komparatistiğin ilk dönemlerinde başlamıştır. Buna ilk dikkat çeken komparatistlerden birisi Fernand Baldensprenger’dir. Edebiyatın, farklı yazar ve edebiyatlar arasındaki gerçek ilişkileri araştıran ve onları birbirine bağlayan alt dalı olarak bu disipline verilen karşılaştırmalı edebiyat bilimi (“littérature comparé”) adını “yersiz” ve “yetersiz” bulur.

Ancak Baldensprenger'in önemli temsilcilerinden olduğu Fransız komparatistiği, Jean Marie Carré öncülüğünde ulusal edebiyat tarihine yönelerek, vurguyu genele değil, özele odaklar. Farklı yazarlar ve yapıtlar arasındaki karşılıklı gerçek ilişkilerin araştırılmasına yoğunlaşan etki araştırmaları da karşılaştırmayı arka plana atar. Amerikan ekolünün (ve New Criticism'in) öncüsü olan René Wellek, karşılaştırma yönteminin edebiyat yapılmaz." (Rousseau&Pichois, 1994: 19). Karşılaştırmalı edebiyat aslında "yeniden üretir, analiz eder, yorumlar, inceler, genelleştirir," yani edebiyatları karşılaştırmaktan çok daha fazlasını yapar. Onun asıl amacı, araştırma nesnelerini basitçe yan yana koymak ve karşılaştırmak değildir. İşte bu nedendir ki, yalnızca "karşılaştırmaya sınırlandırılmaz" (Grabovszki, 2011: 71).

SONUÇ

Karşılaştırma yöntemi; nedensel ilişkileri, benzerlikleri, ortak ya da farklı yönleri ortaya koyabildiğinden araştırılan nesnelere kavramada, tanımlamada ve sınıflandırmada vazgeçilmezdir. 17. yüzyılda bilim diline giren karşılaştırma, bilimsel düşüncenin temel ilkelerinden biri olduğu için birçok farklı uzmanlık alanında kullanılıp uygulanan genel geçer bir yöntem olarak kabul görmüştür. Ancak karşılaştırma yönteminin neredeyse bilimin tüm alanlarında bu denli yaygın biçimde kullanılması, daha doğrusu; 'karşılaştırmalı edebiyat bilim' adıyla onu içselleştirmiş olmasına rağmen, karşılaştırmaların yalnızca karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanına özgü bir yöntem olmaması, bazı sorunlara ve tartışmalara yol açmaktadır.

Karşılaştırma yöntemi karşılaştırmalı edebiyat bilimi için vazgeçilmez midir? şeklindeki araştırma sorusuyla başladığımız çalışmanın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Makalede göstermeye çalıştığımız gibi, karşılaştırma yönteminin karşılaştırmalı edebiyat bilimi içindeki yeri ve önemi konusunda oluşan yeni duyarlık ve yaklaşımda söz konusu olan; komparatistiğin en temel eylemi olan 'karşılaştırma' yönteminin tümüyle terk edilmesi değil, ondaki vurguyu azaltarak alanın yalnızca karşılaştırmaya indirgenmesine engel olmaktır. Corbineau-Hoffmann'ın rafine söylemiyle; "karşılaştırma, komparatistiğin başlangıcı olabilir, ama sonu değildir" (Corbineau-Hoffmann, 2000: 78). Hösle'nin belirttiği gibi, neredeyse tüm fen bilimleri gibi tüm sosyal ve beşerî bilimler bu yöntemi kullanıyor olsa da bu konuda "fahri onur unvanı par excellence karşılaştırmalı edebiyat bilimine" (Hösle, 2008: 386) yakışıır.

Sonuç olarak, karşılaştırmalı edebiyat biliminde karşılaştırma yönteminin yerini ele alan söz sahibi kuramcı ve araştırmacılarının konuyla ilgili görüşlerini ele alarak tartıştığımız bu çalışmayla, karşılaştırmaların bir yöntem olarak karşılaştırmalı edebiyat biliminde oynadığı önemli rol sorgulanarak netliğe kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Arak, H. (2012). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi. Komparatistin El Kitabı*, Ankara: Hacettepe Yayıncılık.

Aytaç, G. (2019). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baytekin, B. (2006). *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Corbineau-Hoffmann, A. (2000). *Einführung in die Komparatistik*, Berlin: Erich-Schmidt Ver.

Das Wahrig. *Deutsches Wörterbuch* (1991). Gütersloh-München: Bertelsmann Lexikon Ver.

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, digitalisierte Fassung im Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities, Version 01/23, <<https://www.woerterbuchnetz.de/DWB>>, Erişim Tarihi: 10.05.2023.

Dyserinck H. (1981). *Komparatistik. Eine Einführung*, Bd. 1, Bonn: Bouvier Verlag.

Grabovszki, E. (2011), *Vergleichende Literaturwissenschaft Für Einsteiger*, Wien. Köln. Weimar: Böhlau Verlag.

Hösle, V. (2008). “Über den Vergleich von Texten Philosophische Reflexionen zu der grundlegenden Operation der literaturwissenschaftlichen Komparatistik”, *Orbis Litterarum* 63/ 5, s. 381-402.

<https://www.sozluk.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 10.05.2023).

<https://www.britannica.com/dictionary/comparison>. (Erişim Tarihi: 10.05.2023).

Ingolf, M. (2010). “Vergleich”. *Enzyklopädia Philosophie*, (Hg.) H. J. Sandkühler. Bd. 2. (2880-2882). Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Kefeli, E. (2000). *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Kızıler, F. (2014). *Duino Ağıtları İle Bir Meleğin Yakarışı-Dualar Adlı Yapıtlarda Melek İmgesi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Kızıler Emer, F. (2017). “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış”. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (Ibad)*, s. 153-160)

Lamping, D. (2013). “Vergleichende Textanalysen”, *Handbuch Literaturwissenschaft*. (Hg.) T. Anz. (216-225). Stuttgart-Weimar: J.B.Metzler’sche Ver.

Nünning, A. (Hg.) (2008). *Metzler-Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze- Personen- Grundbegriffe*, Stuttgart-Weimar, Metzler Ver.

Öztürk, A. O. (Yay. Haz.). (1998). *Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları*. Konya: Selçuk Üni. Vakfı Ya-

yınları.

Pfeifer, W. (1993). “*Vergleich*”, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen* (<https://www.dwds.de/wb/ety-mwb/Vergleich>, Erişim Tarihi: 10.05.2023).

Pospelov, G. N. (1984). *Edebiyat Bilimi I.* (Y. Onay. Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Rousseau A.M. & Pichois Cl. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat.* (M. Yazgan Çev.), İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.

Sakallı, C. (2006). *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık/Sanatlararasılık Üzerine.* Ankara: Seçkin Yay.

Schmeling, M. (1981). “*Einleitung: Allgemeine und Vergleichende Literaturwissenschaft. Aspekte einer komparatistischen Methodologie*”. *Vergleichende Literaturwissenschaft. Theorie und Praxis.* (Hg.) M. Schmeling. (1-24). Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion.

Wilpert G. v. (1989). *Sachwörterbuch der Literatur.* Stuttgart: Alfred Kröner Ver.

Zelle, C. (2013). “*Vergleich*”. *Handbuch Komparatistik, Theorien, Arbeitsfelder, Wissenspraxis.* (Hg.) R. Zymner u. A. Hölter. (129-134). Stuttgart-Weimar: J.B.Metzler Ver.

Zemanek, E. (2012). “*Was ist Komparatistik?*”. *Komparatistik.* (Hg.) E. Zemanek, A. Nebrig. (7-20). Berlin: Akademie Ver.

Zima, P. V. (2011). *Komparatistik, 2. Aufl.* Tübingen und Basel: A. Francke Ver.